

GAMLE HUS DA OG NÅ

**Status for SEFRAK-registrerte bygninger
Tromsø kommune
Troms fylke 2001**

***Forsidebilde over:** Fra Ullsfjord, Sjursnes kirke til høyre, Lyngsalpene på motsatt side.*

***Forsidebilde under:** Fra Vestre gate. Nr. 61, huset i midten, skal være blant de eldste bolighusa i byen, og er også et av de mest intakte byhusa av denne typen, med original belistning og kledning. Helt til høyre lengst inn i bildet Rådhuset. Ellers viser gatebildet eldre trehus som har gjennomgått mer eller mindre omfattende endringer.*

Forord

Kulturminnekompaniet foretok år 2000 på oppdrag fra Riksantikvaren en kontrollregistrering av ca. 3000 bygninger i kommunene Gjerstad, Nord Aurdal, Fræna og Kautokeino. I 2001 ble Tromsø valgt ut.

Undersøkelsen bygger på en landsomfattende registrering av hus bygd før 1900 kalt SEFRAK-registreringen. De innsamlete dataene danner grunnlaget for databasen Nasjonalt bygningsregister som ble åpnet i 2000.

Undersøkelsen ble gjort som et ledd i Riksantikvarens overvåkingsprogram av SEFRAK-registrerte hus i et representativt antall kommuner. Ved hjelp av periodiske kontrollregistreringer er målet å få informasjon om desimeringstakt og endringer på bygg eldre enn 1900.

Kontrollregistreringen knytter seg til nasjonalt resultatmål 1: ”Det årlige tapet av kulturminner og kulturmiljøer som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall, skal minimeres, og skal innen år 2008 ikke overstige 0,5 % årlig”.

Tidligere var det gjort spredte undersøkelser i presskommuner i Osloregionen – Nittedal, Lier og Ullensaker. Disse viste et gjennomsnittlig årlig tap på 1 % for hus eldre enn 1900. Satt på spissen vil dette si at om 80 år ville alle hus eldre enn 1900 være borte.

I 2000 besto utvalget for kontrollregistrering av utkantkommuner i fylkene Aust-Agder, Oppland, Møre og Romsdal og Finnmark. I 2001 ble utvalget supplert med bykommunen Tromsø i Troms fylke.

Rapporten er skrevet av Kulturminnekompaniet. Rapportformen bygger på Nittedalrapporten, men er omarbeidet i samarbeid med Riksantikvaren, ved Gro Wester i 2000, fra 2001 Anke Loska.

Juni 2004

Unni Broe og Solrun Skogstad

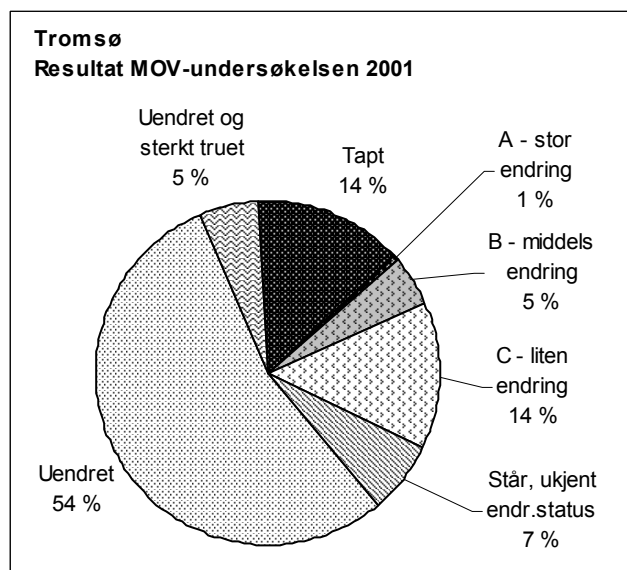
Innhold

0	SAMMENDRAG	7
0.1	Nøkkeltall Tromsø	7
0.2	Kvantitative forandringer	7
0.3	Kvalitative forandringer.....	7
0.4	Årsak til tap og endring.....	8
0.5	Bruk av SEFRAK/GAB som planverktøy.	9
1	"GAMLE HUS DA OG NÅ" – PROSJEKTETS INNHOLD OG IDEER	10
1.1	Rapporten som ledd i miljøovervåking (MOV).....	10
1.1.1	Om Riksantikvarens miljøovervåking (MOV)	10
1.1.2	Miljømål	10
1.2	De utvalgte kommunene til MOV-undersøkelsen år 2000, 2001.....	11
1.3	Generelt om SEFRAK – Nasjonalt bygningsregister.....	11
1.3.1	Historisk utvikling	11
1.3.2	Opplysningene i registeret	11
1.3.3	Registreringsmaterialet.....	12
1.4	Bakgrunns materialet for MOV-undersøkelsen.....	12
1.4.1	Nasjonalt bygningsregister	12
1.4.2	Undersøkte SEFRAK-data	14
1.4.3	Parametere for MOV-undersøkelsen 2000	16
1.5	Samlet resultatoversikt MOV 2000, 2001	19
1.5.1	Kvantitative forandringer	19
1.5.2	Kvalitative forandringer	20
2	INNLEDNING.....	24
2.1	Kart over Tromsø	24
2.2	Historikk og beskrivelse	25
2.2.1	Geografi og topografi	25
2.2.2	Bosetting og hovedtrekk i befolkningsutviklingen	25

2.2.3	Kommunikasjoner	26
2.2.4	Næringsgrunnlag	27
2.3	Grunnlagsmaterialet for MOV-undersøkelsen i Tromsø	29
2.3.1	Antall undersøkte hus	29
2.3.2	Registreringstidspunkt	29
2.3.3	Registreringer datert til 1900-tallet	29
2.3.4	Spesielle forhold ved SEFRAK-registreringen i Tromsø	29
2.3.5	Registreringskretser	30
2.3.6	Tidligere kommuner	30
2.3.7	Tettbygd/spredtbygd	32
2.4	Egenskaper ved undersøkte hus i Tromsø	33
2.4.1	Samfunnssektor	33
2.4.2	Sosial miljøsammenheng	33
2.4.3	Bygningstyper	34
2.4.4	Alder	34
3	RESULTAT	36
3.1	Tap	36
3.1.1	Tap – samlet oversikt	36
3.1.2	Tap – samfunnssektor	37
3.1.3	Tap – sosial miljøsammenheng	38
3.1.4	Tap – bygningstyper	39
3.1.5	Tap – alder	42
3.1.6	Tapsårsaker	42
3.2	Endringer av gjenstående bygninger	43
3.2.1	Endringer – samlet oversikt	43
3.2.2	Endring – samfunnssektor	44
3.2.3	Endring – sosial miljøsammenheng	45
3.2.4	Endring – bygningstyper	46
3.2.5	Endring – alder	52
3.3	Tilstand	53
3.3.1	Tilstand – samlet oversikt	53
3.3.2	Tilstand – samfunnssektor	53
3.3.3	Tilstand – sosial miljøsammenheng	54
3.3.4	Tilstand – bygningstyper	54
4	GEOGRAFISKE VARIASJONER I TAP OG ENDRING	56
4.1	Tap og geografiske variasjoner	56
4.1.1	Tap – områder: tidligere kommuner	56
4.1.2	Tap – tettbygd/spredtbygd	57
4.2	Endringer og geografiske variasjoner	58
4.2.1	Endringer – tidligere kommuneinndeling	58
4.2.2	Endringer – tettbygd/spredtbygd	58
5	REGISTRERINGSTIDSPUNKT OG VARIASJONER I TAP OG ENDRING	59
5.1	Tap – variasjoner etter registreringsperiode	59
5.2	Endringer – variasjoner etter registreringsperiode	59

6	KONSEKVENSER OG TENDENSER	60
6.1	Konsekvenser for kulturminner og kulturhistoriske sammenhenger som følge av kommunens generelle utvikling.....	60
6.1.1	Jordbruk og fiske	60
6.1.2	Tromsø by.....	63
6.1.3	Gamle tettsteder og sentre	66
6.1.4	Tettsteder, byggeområder	67
6.1.5	Skoler, forsamlingshus, butikker	67
6.2	Arealfragmentering – større inngrep.....	68
6.2.1	Vegprosjekter	68
6.2.2	Større anlegg.....	68
7	SAKSBEHANDLING, PLANFORHOLD M.M.....	69
7.1	Bruk av SEFRAK-materialet i kommunen	69
7.2	Planforhold.....	69
	KILDER	71
	VEDLEGG 1. BYGNINGSTYPER: TAP – ENDRING, TABELL	72
	VEDLEGG 2. REGISTRERINGSKRETSER: TAP – ENDRING, TABELL.....	74

0 Sammendrag

0.1 Nøkkeltall Tromsø

Over en periode på 23 år har 14 % av de undersøkte bygningene gått tapt.

0.2 Kvantitative forandringer

MOV-undersøkelsen i Tromsø omfatter 1088 bygninger. Av disse har 153 gått tapt. Det tilsvarer en prosentandel på 14 %.

59 bygninger er så sterkt truet på grunn av teknisk tilstand at de er rivingstruet. Det tilsvarer en prosentandel på 5 % av de undersøkte bygningene. Dette er et minimumstall.

Få hus, i alt 6, dvs. 1 %, er så sterkt ombygde

at de er vanskelige å kjenne igjen – endringstype A.

Totalt er 208 hus endret siden registreringstidspunktet, inkludert endringstype A. Det tilsvarer en prosentandel på 20 % av de undersøkte. De fleste endringer gjelder mindre påbygg og utskifting av ytre bygningslementer, endringstype B og særlig C.

I år 2001 står 54 % av de undersøkte husene i tilnærmet samme form som ved registreringstidspunktet, og disse er ikke spesielt truet av teknisk tilstand. Andelen som er berørt av tap, endringer og dårlig teknisk tilstand er ca. 39 %.

SEFRAK-registreringen i Tromsø ble påbegynt i 1978 og avsluttet i 1993, med et opphold fra 1981 til og med 1989. Andelen tapte og endrete er større blant de som ble registrert tidligst i registreringsperioden. Da ble bare hus i den gamle bykjernen som omfattes av "Sentrumsplanen" registrert.

0.3 Kvalitative forandringer

Det er hus for vanlige folk som har hatt det største tapet. Det reflekteres i høyere tapsandeler enn gjennomsnittet for gruppene "Arbeider, husmenn, tjenestemenn" og "Fisker", henholdsvis 18 % og 15 %. En god del av disse tapene kan knyttes til Tromsøs gamle bykjerne, og gjelder bolighus og uthus. Hus i samme sosiale kategorier har også en stor del av endringene, men er mindre truet enn gjennomsnittet.

I utgangspunktet vet man at kulturminner som dokumenterer småkårsfolks historie alt er sterkt desimert i forhold til omfang og betydning for Tromsøs historie. Det gjør endringene her mer merkbare.

Tapene for hus knyttet til gruppene bønder og handelsmenn, kjøpmenn o.l. ligger litt under gjennomsnittet. Som forventet er tapet minst for hus knyttet til offentlig sektor, embetsverk, institusjon, men relativt høye tap og andel sterkt truede i den lille gruppen forsamlingshus – skolehus viser at dette er type hus som er truet, sårbare og utsatte.

Det er stor forskjell på hvilke hustyper som har gått tapt, er endret og hvilken tilstand de er i.

Bygårdene har minst tap, er ikke truet, men er mest endret. Driftsbygninger i jordbruket, mindre uthus i tunet og hus knyttet til ekstensiv ressursutnyttelse som sommerfjøs, er mest utsatt for tap og er særlig truet på grunn av teknisk stand og gjengroing. Bakgårdsuthusa i byen er også en utsatt gruppe.

Hus knyttet til sjøbruk har relativt mindre tap, og har gjennomgått færre endringer enn landbrukets driftsbygninger, men tapsprosenten ligger likevel over gjennomsnittet for kommunen.

Bolighus, som omfatter både bolighus i Tromsø by og våningshus på landet, er den største enkeltgruppen hus. I forhold til bygårdene har denne gruppen noe større tapsandel og flere truede hus, men er noe mindre endret enn gjennomsnittet. Særlig tapene av bolighus til småårsfolk i byen bidrar til å trekke opp tapsprosenten her.

Endringene representerer en utarming av mangfoldet i bygningstyper, noe som har fått følger for kulturlandskap og bybilde. Desimeringen av småårsbebyggelsen og uthusbebyggelsen i byen og eldre driftsbygninger i jordbruket, er det som har størst betydning for sammensetning og representativitet i kulturminnebildet som helhet.

I landområdene er det tradisjonelle gårdsanlegget med naust eventuell brygge i sjøkanten, tunbebyggelsen noe høyere og sommerfjøs i lia over gården i endring. Eldre bygninger reduseres, og sammenhenger er ofte brutt ved fortetting av stedsfremmede bygg eller moderne bilveg, og jordvegen gror til. I den gamle bykjernen er det lite igjen av de gamle bryggerekkene mot sundet, her dominerer store anlegg og nye planlegges. På Nerstranda er de siste småårshus erstattet av et stort kjøpesenter. Den gamle kvartalstrukturen og dimensjonen på bygningsmassen er ekstra sårbar når hus forsvinner, og i kvartalene har mange bygninger gått tapt, særlig i Vestregate og Grønnegate, også bakgårdshus. Nye store anlegg har reist seg og flere planlegges. Denne utviklingen var kommet langt ved SEFRAK-registreringen, og er siden forsterket.

Samtidig er karakteristiske trekk ved byggeskikken på tilbakegang. Torv, skifer og tegl som takbelegg og stående ytterkledning, var allerede ved SEFRAK-registreringen utsatt for utskifting, i 2001 var denne tendensen forsterket.

Det er klare forskjeller på tap i ulike områder av Tromsø sett i forhold til de gamle kommunene. Tromsø by og Hillesøy har de største tapsprosentene – 17 %. Tromsøysund har en tapsprosent på 11 % og Ullsfjord har den minste tapsprosenten – 10 %. De fleste tapte bygningene i Ullsfjord ligger i et område med sterkt innslag av samisk bebyggelse. Den samiske bebyggelsen er sårbar, da mye har gått tapt tidligere og den er trolig underrepresentert i registreringsmaterialet.

0.4 Årsak til tap og endring

Riving for oppføring av ny bygning eller pga. annen arealbruk er oppgitt som den viktigste årsaken til tap, 29 % har denne tapsårsaken.

Generelt forfall, uttrykt i rubrikkene "Forfall, opprydding" og "Falt i ruin" er oppgitt som den nest viktigste årsaken til tap. Samlet har 21 % av de tapte denne bakgrunnen.

Tapsandelen grunnet ufrivillig tap som følge av naturkatastrofer, brann og lignende er på 6 %. Offentlige vedtak, større arealinngrep for utbygging av boliger, er på bare 2 %.

Offentlige vedtak, vegutbygging eller andre større arealinngrep har ført til meget få tap. Men trolig kan noen kategorisert som "Riving for oppføring av ny bygning eller pga annen arealbruk" ha bakgrunn i offentlig vedtak. Denne tapsårsaken er i første rekke knyttet til hus i "Gamle Tromsø by". De fleste rivinger er allikevel trolig et resultat av private beslutninger.

Manglende funksjon er den viktigste årsak til tap og forfall. Det gjenspeiles også i tallene for endring. Nær 50 % av de gjenstående bygårdene i Tromsø by har blitt endret, mens få hus i utmark er endret. De fleste hus som kan knyttes til utmarksbruk er ikke lenger i bruk. De truede skolehusa står på landsbygda i for lengst nedlagte skolekretser.

0.5 Bruk av SEFRAK/GAB som planverktøy.

Fylkeskommunens kulturvernavdeling har hatt SEFRAK-materialet, både skjemaer og kart, og dette materialet ble brukt ved saksbehandlingen. Tromsø fikk byantikvar i 1998, og de første årene var arbeidet med sentrumsplanen prioritert hovedoppgave. I 2001 hadde fylkeskommunen fremdeles SEFRAK-materialet og behandlet enkeltsaker, både i distriktet og i byen, dvs. gamle saker som var "gjengangere" og hadde gått over lang tid, og som fylkeskommunen hadde hatt med å gjøre før byantikvartjenesten ble opprettet.

SEFRAK-materialet med kart og foto er tungt tilgjengelig, og blir i liten grad brukt av byantikvaren ved saksbehandlig. Nasjonalt bygningsregister blir brukt, kombinert med turer til Statsarkivet.

1902-3002-001-4, Snarby ved Grøtsundet. Småbruket er i dag feriested. Av de gamle husa i tunet står våningshuset og to buer tilbake. Siden registrering er takbelegget skiftet.

1902-0113-003, 004. Omgitt av yngre bebyggelse sto ved SEFRAK-registreringen i 1980 to eldre hus tilbake i Grønnegata 105 og 107. Det minste, Grønnegata 105, er siden revet, og erstattet av et større hus. Det andre, Grønnegata 107 er pusset opp, vinduer og takbelegg er skiftet, bruksarealet er utvidet ved at taket er løftet, og to små arker er satt på. Situasjonen er typisk for tap- og endringsprossene i bykjernen - slik den speiles i den registrerte bygningsmassen.

1 "Gamle hus da og nå" – prosjektets innhold og ideer

1.1 Rapporten som ledd i miljøovervåking (MOV)

1.1.1 Om Riksantikvarens miljøovervåking (MOV)

Miljøovervåking har i lang tid vært benyttet innen naturvern- og forurensingssektoren. Den er nå tatt opp av kulturminneforvaltningen.

Miljøforvaltningens definisjon av miljøovervåking er: Miljøovervåking er en systematisk innsamling av data ved hjelp av etterprøvbare metoder, basert på en hypotese om sammenhengen mellom årsak og virkning.

Miljøovervåking omfatter både påvirkning, effekter og miljøtilstand. Miljødatahåndtering av ulikt slag som kvalitetssikring og referanseproduksjon, samt vurdering og rapportering er også aktiviteter som hører inn under overvåking.

Målet er å dokumentere miljøtilstand- og utvikling i tid og rom, som følge av menneskeskapt påvirkning eller som følge av naturlige endringer.

Omfanget kan både være langsiktig eller tidsavgrenset, kontinuerlig eller diskontinuerlig (rullerende), og kan være landsdekkende, eller regionalt eller lokalt geografisk avgrenset.

Gjennom miljøovervåking vil Riksantikvaren: Følge med i kvantitative og kvalitative endringer i kulturminner og kulturmiljø og vurdere effekten av tiltak i forhold til bestandsutvikling, tilstand og representativitet.

Det har vært gjennomført to store registreringer av kulturminner i Norge: ØK-registreringen for automatisk fredete kulturminner og SEFRAK-registreringen for nyere tids kulturminner. Begge disse har vært tatt i bruk i de spredte punktvis undersøkelser på miljøovervåking innen kulturminneforvaltningen som har vært gjennomført til nå.

I 1994 ble Nittedal kommune i Akershus MOV-undersøkt mht. til nyere tids kulturminner som første kommune i landet. Undersøkelsen som tok utgangspunkt i SEFRAK-registreringen i Nittedal viste at 21 % av bygningsmassen fra før 1900 var blitt revet i perioden 1974-1994. Den viste også at det ble revet flest hus i tettstedene i kommunen. Her var tapet på 25 %. Dette skyldtes bl.a. et stort byggepress på grunn av nærheten til Oslo, noe som førte til at flere eldre hus måtte vike for yngre bebyggelse.

Nittedal ble seinere supplert med tilsvarende undersøkelser i sentrale strøk rundt Oslo, i kommunene Ullensaker og Lier.

I 1997 begynte Riksantikvaren en kontroll av ØK-registreringen (formminnekontroll), og dette året ble Tromsø, Trondheim og Skien kommuner kontrollregistrert.

Etter hvert som miljøovervåking har kommet inn i mer organiserte former har Riksantikvaren satset på et kommuneprogram med et systematisk utvalg av norske kommuner. Riksantikvarens strategiske plan (2000-2005) slår fast: "Systematisk overvåking av kulturminner og kulturmiljøer skal etableres som løpende virksomhet". I 2000 fikk Riksantikvaren øremerkete midler til miljøovervåking, og år 2000 er det første året i et omløp på fem år med ca. fire kommuner pr. år. Siden 2001 er miljøovervåking et prioritert satsingsområde hos Riksantikvaren med eget budsjett.

1.1.2 Miljømål

Punktvis undersøkelser i andre kommuner understøtter resultatet fra Nittedal, og viser at 1 % av den eldre bygningsmassen forsvinner årlig. Satt på spissen vil en slik årlig avgang på 1 % innebærer at om 80 år vil praktisk talt alle bygninger bygd før 1900 være borte.

Med et bredere tallmateriale fra systematiske undersøkelser vil man kunne stille prognoser for hvor stor del av bestanden som vil forsvinne i løpet av en gitt tid. Disse dataene vil kunne danne grunnlag for politisk handling med sikte på vern.

Nasjonalt resultatmål

Det er et nasjonalt resultatmål at det årlige tapet som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall, skal minimeres og innen 2008 ikke overstige 0,5 % årlig.

1.2 De utvalgte kommunene til MOV-undersøkelsen år 2000, 2001

De aktuelle kommunene i år 2000, Gjerstad i Aust-Agder, Nord-Aurdal i Oppland, Fræna i Møre og Romsdal og Guovdageaidnu/Kautokeino i Finnmark, ble plukket ut i samarbeid mellom Statistisk Sentralbyrå (SSB) og Riksantikvaren. Ingen av disse ligger i sentrale strøk. I 2001 var kontrollregistreringen begrenset til Tromsø. For å sammenligne resultater ble det valgt å ta med kontrollkommunene for år 2000 i dette kapittelet.

Kommune nr./navn	Innbyggertall	Befolkningsutviklingen i undersøkelsesperioden	Hovednæring	Antall SEFRAK-registrerte objekter
0542 Nord-Aurdal	6500	Vekst	Service, turisme, landbruk	1696
0911 Gjerstad	2500	Tilbakegang	Skogbruk, industri	786
1548 Fræna	9100	Vekst	Landbruk, industri, fiske	1287
2011 Guovdageaidnu Kautokeino	3150	Vekst	Reindrift og reinproduksjon	81
1902 Tromsø	59000	Vekst	Handel, service, offentlig virksomhet	2005

1.3 Generelt om SEFRAK – Nasjonalt bygningsregister

1.3.1 Historisk utvikling

Norsk Kulturråd tok initiativ til en landsomfattende registrering av faste kulturminner i Norge i 1970. Feltarbeidet kom i gang i form av prøveprosjekter i 1973. Registreringen ble først ledet av et eget sekretariat, "SEkretariatet For Registreringen Av faste Kulturminner i Norge", forkortet til SEFRAK. I 1977 ble sekretariatet oppløst, men navnet SEFRAK ble beholdt. SEFRAK ble da lagt under Miljøverndepartementets planavdeling. I 1989 ble ansvar for feltarbeid, registerdrift og videreutvikling av registeret overført til Riksantikvaren.

SEFRAK-registreringen ble avsluttet i 1995. Da var det registrert over 515 000 objekter. Ved et samarbeid mellom Statens Kartverk og Riksantikvaren ble SEFRAK-data koblet sammen med bygningsdelen i *GAB-registeret* og kalt *Nasjonalt bygningsregister*.

Feltarbeidet har vært faglig ledet av fylkeskommunenes kulturavdelinger. Fylkeskommunene og de enkelte kommuner har samarbeidet om den praktiske gjennomføringen av registreringen.

1.3.2 Opplysningene i registeret

SEFRAK-registreringen er en registrering av faste kulturminner. Med faste kulturminner menes jordfaste, ikke-bevegelige spor i landskapet etter menneskelig virksomhet.

Den opprinnelige hensikten var at registeret skulle omfatte alle typer kulturminner. Men av hensyn til fremdrift og ferdigstilling ble det bestemt fra departementet at registeret i første omgang skulle avgrenses til å omfatte bygninger. Enkelte steder er imidlertid andre faste kulturminner som vegger, steingjerder, brønner og lignende tatt med.

Registeret omfatter derfor i hovedregel bare bygninger som er oppført i perioden 1537–1900. Unntak er gjort for enkelte miljøer som er vokst fram etter 1900, og for Finnmark og Nord-Troms hvor en stor del av bygningsmassen ble brent under krigen. Her er bygninger oppført i perioden 1900–1940 også tatt med. De fredete bygningene er allerede registrert i et fredningsregister. Kirkene og de statlige bygningene er registrert i tilsvarende registre. Det varierer om disse bygningene inngår i SEFRAK-registreringen.

SEFRAK-registerets styrke er bl.a. at alle bygninger innenfor det nevnte tidsrom er tatt med, uavhengig av alder, størrelse, teknisk tilstand, autentisitet, representativitet osv. Registeret er derfor egnet til å møte skiftende bevaringssyn og eventuelle nye prioriteringer som måtte komme innen kulturminnevernarbeidet. Ved bruk av registeret i MOV-undersøkelsen er det imidlertid viktig å huske at bygninger etter 1900 ikke er tatt med.

1.3.3 Registreringsmaterialet

Registreringen har vært drevet som feltarbeid. Opplysninger om bygningenes historie og tekniske tilstand, dvs funksjon, byggeår, eventuelle ombygginger, konstruksjon og materialer er fylt ut på skjema. Koder fra en detaljert kodeliste standardiserer informasjonen. Deretter har registrator kartfestet huset, fotografert, målt opp og tegnet grunnplan.

1.4 Bakgrunns materialet for MOV-undersøkelsen

1.4.1 Nasjonalt bygningsregister

SEFRAK-registreringen inneholder tre ulike registreringskjema – skjema for hus, andre minner og miljøer. Denne MOV-undersøkelsen er konsentrert om hus og tar utgangspunkt i Nasjonalt bygningsregister. Andre minner og miljøer ligger ikke inne i Nasjonalt bygningsregister. I de fem kommunene består hovedtyngden i SEFRAK-registreringen av bygninger, men det er kun i Kautokeino det bare er registrert bygninger. Innslaget av registreringer av andre minner er lite i de andre tre kommunene. SEFRAK-registreringen i Gjerstad fra 1990-tallet inneholder flest miljøskjemaer.

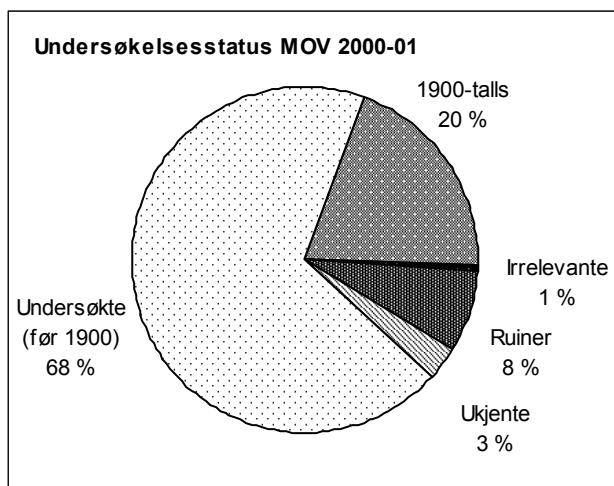
Variasjoner i registreringstidspunkt

Registreringen i de fem kommunene som var del av MOV-undersøkelsen i årene 2000, 2001 foregikk fra 1977 til 1994. De fleste hus ble førstegangs-registrert i perioden 1980–1984. Det ordinære feltarbeidet var avsluttet 1993. Registreringene fra 1994 er få, og i hovedsak gjort i forbindelse med oppretting/avslutning av registreringen i kommunen.

Undersøkte bygninger 2000, 2001

I Nasjonalt bygningsregister er det til sammen 4568 registrerte objekter fra Gjerstad, Nord-Aurdal, Fræna, Kautokeino og Tromsø. Ikke alle disse er med i undersøkelsen, da flere faller utenom av forskjellige årsaker.

Kommune	Registrerte objekter 1977–94	Datert til 1900-tallet	Irrelevante	Ruiner	Ukjente	Undersøkte bygninger 2000
0542 Nord-Aurdal	1696	92	7	88	131	1378
0911 Gjerstad	786	36	10	140	11	589
1548 Fræna	1287	180	7	167	13	920
2011 Guovdageaidnu /Kautokeino	81	36	5	0	0	40
1902 Tromsø	2005	821	12	47	37	1088
Samlet	5855	1165	41	442	192	4015

I alt 5855 bygninger er undersøkt og ligger til grunn for resultatanalysene i kommune-rapportene for MOV-undersøkelsen 2000 og 2001.

Diagrammet til venstre viser hvor stor andel av de registrerte objektene som undersøkelses-grunnlaget utgjør (68 %), og hvor store andeler de andre gruppene har.

Hus datert til 1900-tallet

MOV-undersøkelsen år 2000 skilte i første omgang ikke ut hus datert til 1900-tallet. For at tallene for undersøkelsen i ulike deler av landet skulle bli mest mulig sammenlignbare, ble det fra og med 2001 besluttet at bare hus bygd før 1900 skulle med. De opprinnelige analysene for år 2000 ble da omarbeidet i henhold til dette. Enkelte resultater fra undersøkelsen med hus fra 1900-tallet inkludert er likevel tatt med i eget kapittel i kommunerapportene fra 2000. Dette er særlig vektlagt for Kautokeino, der den øvre registreringsgrensen var 1940 ved førstegangsregistrering.

Ruin

MOV-undersøkelsen gjelder endringsstatus for bygninger. Objekter som ble registrert som ruiner er derfor trukket ut av undersøkelsen. Med unntak for Kautokeino ble det registrert ruiner i de undersøkte kommunene. Det varierer noe hvordan ruinene er lagt inn i SEFRAK-databasen. En del av ruinene i Nord-Aurdal er lagt inn som "andre minner".

Registreringen viser at det har vært ulik praksis mht. hva som definerer en ruin. Noen har strengt fulgt SEFRAK-instruksen, andre har definert huset som ruin først når det bare er grunnmurer tilbake. Det vil uansett være rom for skjønn her. I et par tilfeller er definisjonen endret fra ruin til stående hus under MOV-undersøkelsen.

Irrelevant

En del hus ligger med to ulike registreringsnr. i registeret. Det ene er derfor trukket ut av undersøkelsen som irrelevant. Dette er særlig aktuelt i Nord-Aurdal og Kautokeino.

Noen "andre minner" er lagt inn i registeret som hus. De fleste av disse er brønner og sisterner.

Registeret inneholder også nye hus satt på gamle murer. Alder, funksjon og andre historiske opplysninger gjelder muren (som med andre ord er en ruin), mens bygningsbeskrivelsen gjelder det nye huset. Dette finner man særlig i skogområdene i Gjerstad.

Ukjent

En del registreringer har mangler mht. kartfesting. Det kan være at henvisning til kartblad mangler på skjemaet, at det aktuelle registreringsnr. ikke finnes på det aktuelle kartbladet, eller at kartbladet er kommet bort. I Nord-Aurdal er det et problem ved deler av den tidligste registreringer at kartfestingen ikke er blitt utført. Dette har særlig fått konsekvenser for registreringer i utmark. De fleste av objektene med slike mangler i kartfestingen er kommet i gruppen "ukjent". Noen objekter i registeret er notert som "avvist ved registrering". Her mangler all informasjon utenom objektnr.

Det finnes også enkelte skjemaer som har så mangelfulle opplysninger at de er trukket ut av MOV-undersøkelsen. Det kan være mangler eller feil mht. fotografier, feil kartfesting og andre åpenbare feil mht. objekt opplysninger. Det er usikkert hvilke hus som er registrert.

I tillegg er det hus som av ulike grunner ikke er befart, og der heller ikke kontakt med eiere/brukere har kunnet gi opplysninger.

1.4.2 Undersøkte SEFRAK-data

Utgangspunktet for MOV-undersøkelsen har vært å se om de SEFRAK-registrerte bygningene fremdeles står, og om de er endret siden førstegangs-registreringstidspunktet. I feltarbeidet har prosjektet benyttet kopier av de originale SEFRAK-kartene og papirkopier av SEFRAK-skjemaene, for Tromsø er det for landområdene brukt digitale utplott som Statens kartverk ved fylkeskartkontoret i Troms framskaffet. De innsamlede dataene er lagt inn i en database som har utgangspunkt i et ekstrakt av SEFRAK-opplysningene i Nasjonalt bygningsregister.

For å undersøke eventuelle fysiske endringer i den registrerte bebyggelsen er det tatt utgangspunkt i SEFRAK-skjemaets fotografier, og beskrivelser av eksteriøret på førstegangs-registreringstidspunktet. Det er ikke gjort noen systematisk nyregistrering av enkeltelementer lik den opprinnelige registreringen. Observasjonene av endringene er basert på skjønn og har munnet ut i klassifisering av endringstyper (se neste kapittel).

I tillegg til å undersøke rent kvantitative forandringer i kulturminnebestanden – hvor mange som er tapt og endret – har det vært et mål å se på mulige kvalitative forandringer. Hva slags følger tap og endringer har fått for det kulturhistoriske innholdet, og representativiteten i kulturminnebildet som helhet. Med utgangspunkt i strukturen i SEFRAK-registeret har man valgt ut noen aspekter som er undersøkt nærmere, det gjelder samfunnssektor, sosial miljøsammenheng, hustyper og alder. Andre aspekter som er undersøkt er geografiske variasjoner, og med bakgrunn i den lange registreringsperioden, om det er mulig å spore tendenser i tap/endringsfrekvens over tid.

Samfunnssektor

SEFRAK-registeret er bygd opp etter en grovsortering av objektene i forhold til hvilke samfunnssektorer objektet tilhører. Dette er knyttet til koden for opprinnelig funksjon og nåværende funksjon. Utgangspunktet for MOV-undersøkelsen er opprinnelig funksjon. SEFRAK's ulike samfunnssektorer er: 1. Landbruk, fiske og fangst, 2. Boligbebyggelse uten næringstilknytting, 3. Fritidsbosetting, 4. Industri, 5. Merkantil virksomhet, 6. Offentlig forvaltning, kirke og militærvesen, 7. Undervisning, forskning og andre kulturformål, 8. Samferdsel, 9. Offentlig tjenesteyting og sosiale formål. I forhold til undersøkelsen av hustyper gir samfunnssektor et mer overordnet bilde av den samfunnsmessige miljøsammenheng kulturminnene har vært en del av. Undersøkelsen ønsker å se om kulturminner tilknyttet bestemte samfunnssektorer har vært mer utsatt for tap og endringer enn andre. I flere kommuner er det svært få objekter i sektorene utenom landbruk. For å lette oversikten er derfor enkelte av "de andre" sektorene slått sammen i de grafiske framstillingene.

Sosial miljøsammenheng

Objektene i SEFRAK-registeret er koplet mot sosial miljøsammenheng. De er grovsortert i tre grupper som er: 1. Embetsverk/institusjon (eks. prest, sorenskriver, kommune, forening), 2. Næringsdrivende (eks. godseier, bonde, fisker, kjøpmann – det varierer om kategorien behandles som én gruppe eller mer finmasket) og 3. Arbeider, husmann, tjenestemann. Undersøkelsen ønsker å se om kulturminner fra bestemte sosiale miljøer er mer utsatt for tap eller endringer enn andre.

Definisjon av hustyper

Den undersøkte bygningsmassen er inndelt i et fast sett med hustyper for alle de undersøkte kommunene. Hustypene er løserevet fra SEFRAK-systemets funksjonsinndeling, som ville vært for omfattende. I valg av hustype er det gjort en skjønsmessig avveining av den funksjon huset er bygd for, og det preget det har i dag. Oftest vil hustypebetegnelsen samsvare med den man finner i objektrubrikken på SEFRAK-skjemaet. I inndeling av hustyper er det sett bort fra næringstilknytting og sosial miljøsammenheng da dette undersøkes for seg. Kategorien "Bolighus/våningshus" vil derfor være vid og omfatte bolighus på husmannsplassen, prestegården, i arbeiderforstaden og i villabyen. Listen under viser at hustyper knyttet til jordbruket dominerer i materialet. "Bygård" er begrenset til

Tromsø by som betegnelse på hus som omfatter flere funksjoner som bolig, butikk, verksted, kontor m.m.

Hustypebetegnelse som er brukt i MOV-undersøkelsen (og lagt inn i databasen) representerer en grovsortering. "Sidebygning" omfatter hus der bryggerhus, drengestue og kårstue inngår. "Andre mindre uthus i/nær tunet" omfatter hus som utedo, vedskjul, vognskjul, smie, kjone, badstue m.m. Med "Fjøs, stall, låve" er det tenkt på enkeltstående eller sammenstilte uthus i rekke, i motsetning til "Driftsbygning" som er enhetsbygningen/enhetslåven i jordbruket. For hus i utmarka er det skilt mellom slike som står i hjemmemarka – "Utløe, sommerfjøs", og hus på setra – hvor ordet "seter" er lagt til i hustypebetegnelsen.

Tanken er at undergruppene forenkler oversikten, samtidig som inndelingen tar vare på typiske trekk ved eldre byggeskikk – med egne hus for et variert sett med arbeidsoppgaver, funksjoner og utnyttelsen av ulike ressurser i landskapet.

Betegnelse som brukes er standardiserte, da de lokale betegnelse varierer.

For at den grafiske framstillingen skal være lesbar er hustypene (utenom "Bolighus/våningshus" og "Bygård") igjen inndelt i større grupper. Gruppene som grafene er bygd på vises med uthevet skrift i tabellen under. For oversikt over resultatene fra MOV-undersøkelsen fordelt på de enkelte hustypene, viser vi til tabeller i vedlegg til hver kommunerapport.

Bolighus/våningshus

Mindre uthus i/nær tunet

Sidebygning

Stabbur/loft

Andre mindre uthus i/nær tunet

Driftsbygninger i tunet

Fjøs, stall, låve (enkelstående)

Driftsbygning (enhetsbygningen)

Hus i utmarks/seter

Utløe, sommerfjøs

Kvern, sag

Koie

Andre hus i utmark

Seterbu/sel

Seterløe

Seterfjøs

Andre hus på setra

Naust, sjøhus, fyr m.m.

Naust

Sjøhus

Rorbu

Fyr m.m.

Bygård

Andre hustyper

Næringsbygg (meieri, industri, kraftverk, teglverk, mølle, trandamperi, salteri, røykeri m.m.)

Kraftstasjon, transformatorstasjon

Forretning

Hotell, gjestgiveri, skysstasjon, kafé m.m.

Stasjonsbygning

Kirke, kapell

Skole/internat

Forsamlingshus

Sykehus, pleiehjem

Kommunehus

Bygdemagasin, telthus, tollbod

Hytte

Ukjent

Alder

Tidfestingen av hus i SEFRAK-materialet må leses med forbehold. Som for de andre variablene er det en stor grad av skjønn i dateringen. Likevel er dateringene interessante i forhold til den kvalitative analysen. Med utgangspunkt i hvordan dateringer av hus forholder seg til Kulturminneloven, er dateringene sortert etter følgende grupper: Før 1650, 1650–1849 (inkl. uspes. 1800-tall), 1850-1899, 1900-tall, ukjent.

Registreringskretser – geografiske forhold

Et siktemål med MOV-undersøkelsen er å se om beliggenhet i forhold til sentrum/periferi, tettbygde/spredtbygde områder påvirker kulturminnebestanden.

SEFRAK-registreringen ble organisert i felt etter de samme grunnkretser som SSB har brukt i folketellingene fra 1970, 1980 og 1990. Disse tar utgangspunkt i befolkningstetthet. Kretsinnndelingen for Nord-Aurdal, Fræna, og Kautokeino er organisert etter grensene som gjaldt ved folketellingen i 1970. Gjerstad og Tromsø er organisert etter kretsinnndelingen som ble innført ved folketellingen i

1980. Kretsinnndelingen som SSB benyttet i 1980 inneholder flere kretser enn den fra 1970. I kretsinnndelingen fra 1970 er tettstedene skilt ut som egne kretser. Det er de ikke i 1980.

Kretsinnndelingen kan belyse tap og endringer knyttet til kulturminnenes geografiske beliggenhet, dvs. om visse strøk i en kommune er mer utsatt enn andre.

For oversikt over resultatene fra MOV-undersøkelsen fordelt på registreringskretser, vises til tabeller i vedlegg til hver kommunerapport.

Registreringsperioder

Det er store forskjeller kommunene i mellom mht. registreringstidspunkter:

- Nord-Aurdal har den lengste registreringsperioden fra 1977 til 1990, med tyngdepunkt mellom 1985–1989.
- Fræna begynte registreringen i 1979 og avsluttet i 1984, med et klart tyngdepunkt fra 1979–1982.
- I Gjerstad foregikk registreringen over en 10-års periode fra 1984 til 1994. Tyngdepunktet her ligger i perioden 1990–1994.
- Kautokeino ble registrert fra 1978 til 1985, med tyngdepunktet i 1980, ett hus ble registrert i 1991.
- Tromsø ble registrert fra 1978 til 1993, med opphold fra 1981 til og med 1988.

Det store tidspennet i registreringen (17 år for kommunene som ble undersøkt i år 2000) kompliserer tolkningen av resultatene. For å kompensere for dette er registreringsåret lagt inn i databasen sammen med resultatene. Materialet er i analysen delt inn i registreringsperioder på 5 år. Disse er:

1975 – 79	1980 – 84	1985 – 89	1990 – 94	1995 – 99
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

De samme perioder brukes for alle kommuner. Dette gir muligheter for å se nærmere på forskjeller mellom registreringsperioder og på forskjeller mellom kommunene.

1.4.3 Parametere for MOV-undersøkelsen 2000

Følgende parametere skal undersøkes: 1) tap, 2) ombygging og 3) teknisk tilstand.

Tap

Tap er det absolutte tap av SEFRAK-registrerte objekter siden registreringstidspunktet. Det betyr at huset fysisk sett er borte.

Flytting som tap

Hus som er flytta vil framkomme som tap, med unntak for flytting innen et snevert geografisk område – som for eksempel et gårdstun. Så langt undersøkelsen gir opplysninger om det, er det gjort rede for hvor mange som er flytta.

Tilbygg, påbygg, ombygging

Det er definert tre ulike grader av endring: A, B og C.

Endringstype A Stor endring. Sterk grad av ombygging. Utvidelse av bygningens bruksareal. Tilbygg/påbygg som i størrelse dominerer den opprinnelige bygningen. Bygningens opprinnelig volumkarakter er endret.

Endringstype B Middels endring. Mindre omfattende ombygging. Utvidelse av bygningens bruksareal. Mindre påbygg/tilbygg som underordner seg den eksisterende bygningen.

Endringstype C Liten endring. Endring av bygningens karakter gjennom generelt vedlikehold, for eksempel ved utskifting av ytre bygningselementer som ny panel, takbelegg og vinduer/listverk.

I utgangspunkt tar MOV-undersøkelsen ikke stilling til om endringene er gode eller dårlige.

Et mål med undersøkelsen er å skille ut antall bygninger som er så sterkt ombygde at det er lite eller ingenting igjen av bygningens opprinnelig karakter (endringstype A). Disse bygningene har i stor grad

mistet sitt preg, og må i kulturminnesammenheng regnes som relativt verdiløse. De kan likevel ha bygningshistorisk kunnskapsverdi og betydning som elementer i kulturlandskapet.

For endringstype B og C vil et eventuelt tap av kulturhistorisk verdi variere langt mer med hvordan endringene er utført. Endringstype B kan for eksempel romme hus som er tilbygd, men hvor den opprinnelige delen har beholdt både form og autenticitet i detaljer.

Enkelte endringer representerer nok for folk flest en tilbakeføring til eldre uttrykk. De vil likevel bli registrert som en endring i denne undersøkelsen, som oftest i gruppe C. En vanlig endring av denne typen er for eksempel at moderne takbelegg erstattes av torv. Hus som ved registreringen hadde funkispreg som følge av endringer midt på 1900-tallet, og som nå er "ført tilbake" til empire eller sveitserstil, er også klassifisert i gruppe C – om de ikke ellers er tilbygd eller påbygd. MOV-undersøkelsen tar ikke hensyn til om det er belegg for om endringer er historisk riktige eller ikke.

Utgangspunktet er huset ved førstegangs-registreringstidspunktet. Det blir likevel et stort element av skjønn i klassifiseringen av de endrete husene i de tre endringstypene. Karakterendring kan være like utslagsgivende som størrelsen på påbygg/tilbygg. En endring, som klart signaliserer funksjonsendring, kan representere et like stort inngrep i husets karakter som et tilbygg.

På et hus som alt er preget av mange endringer i nyere tid, for eksempel med mange ulike typer vinduer, panel m.m. vil nye utskiftninger i mindre grad merkes. Det er også stor forskjell på hva de enkelte hustypene vil tåle. En stor driftsbygning som alt er sammensatt av flere utbygg vil ha større "toleranse" for nye tilbygg, enn en klassisk tømmerlåve eller et lite stabbur.

Problemer med å registrere mindre endringer

Dette berører vurderingen av hvilke objekter som skal klassifiseres i endringsgrad C eller gå inn i restkategorien "uendret". I mange tilfelle kan det være vanskelig både å observere og klassifisere mindre endringer. Dette kan dels ha med kvaliteten på foto og bygningsbeskrivelsen på SEFRAK-skjemaet å gjøre. For å få mest mulig enhetlig behandling av materialet, er det valgt å ikke se på skifting mellom relativt moderne takbelegg som bølgeblikk, eternitplater, asbetsplater, aluminiumsplater, papp m.m. som endring.

Det kan også være vanskelig å spore endringer av visse vindustyper. Det gjelder særlig moderne sprossevinduer som kan være vanskelig å se på fotografier uten nærbilder. Det kan være vanskelig å skille falske sprosser fra ekte, og vippevinduer i riktig format fra eldre. Det ligger derfor en stor grad av skjønn og vurdering av karakter i om dette er vurdert som endring. Om panel, listverk, vinduer og takbelegg er helt fornyet, men av samme typer som ved registreringen, vil dette i de fleste tilfelle ikke bli registrert som endring. Undersøkelsen har derfor ikke som mål å registrere tap av autenticitet på detaljnivå.

Står – status ukjent

En del hus har det ikke vært mulig å klassifisere endringsgrad til. Dels skyldes det, som nevnt over, kvaliteten på SEFRAK-skjemaet, dels kan det være hus som var under oppussing/ombygging – enten ved den opprinnelige SEFRAK-registreringen, eller ved MOV-undersøkelsen 2000. Disse går inn i undersøkelsen som "Står".

Riving av deler av hus

En spesiell type endring framkommer når deler av hus blir revet. Dette har vært særlig aktuelt i Fræna og Nord-Aurdal. Konstruksjoner som laft, bindingsverk og stav/grind er her kombinert. Romsdalslånet har ofte en bindingsverksdel i den ene enden som ble brukt til vedskjul og andre lagerformål. I Valdres er det vanlig å finne tømmerlåver bygd inntil en bolk med tømmerfjøs eller et vognskjul av bindingsverk – ofte registrert som ett hus. En typisk endring her er at bindingsverksdelen blir revet, eller at fjøsdelen i den sammenbygde driftsbygningen blir revet. Grindabygde hus kan bli forkortet med noen stavpar. Dette er de mest vanlige former for "del-rivinger" av hus.

I slike tilfelle kan den resterende delen være uendret. I utgangspunkt er disse klassifisert i endringstype B. Der den revne delen har vært den dominerende eller husene i tillegg er endret på andre måter, er de klassifisert i endringstype A.

Takbelegg

Den mest vanlige endringen i alle de undersøkte kommunene er skifte av takbelegg. Både Nord-Aurdal, Fræna og Tromsø har særlig skifer som tradisjonelt taktekke. Siden disse er de tre største kommunene i undersøkelsen, er utskifting av skifer til mer moderne takbelegg den mest vanlige endringen i MOV 2000 og 2001. Denne endringen er klassifisert som endringstype C.

Truet på grunn av teknisk tilstand/forfall

Bygningene er vurdert etter dagens tilstand (2000, 2001), og det er ikke foretatt en systematisk sammenligning med tilstanden på førstegangs-registreringstidspunktet, men denne har vært en pekepinn. Det er et stort element av skjønn i vurderingen, som baserer seg på et første inntrykk og ikke tekniske undersøkelser. Det er bare de mest truede som er tatt med, og tilstanden er ikke kjent for alle gjenstående hus. Tallene over truede på grunn av forfall/teknisk tilstand må leses som minimumstall.

Konsekvenser og tendenser

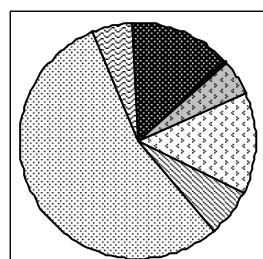
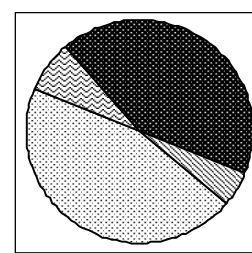
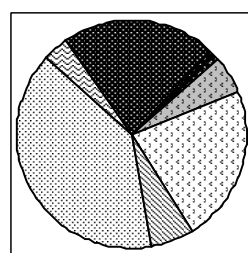
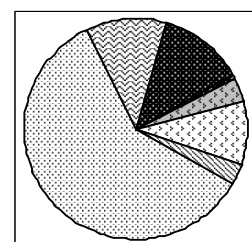
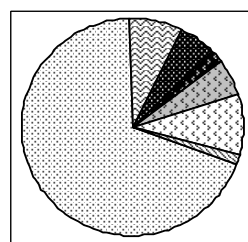
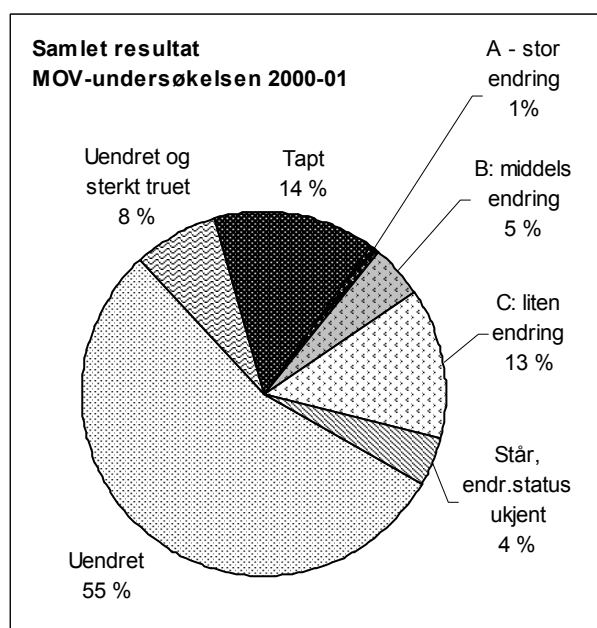
Målet med dette punktet er å fange opp sammenhenger som ikke kommer fram ved den kvantitative analysen av SEFRAK-objektene, på bakgrunn av kommunens generelle utvikling. Utgangspunktet er utviklingen siden registreringen ble avsluttet. Det ses på konsekvenser av fraflytting/tettstedsvekst og eventuelle større inngrep/arealfragmentering.

1.5 Samlet resultatoversikt MOV 2000, 2001

I 2001 var kontrollregistreringen begrenset til Tromsø. For å sammenligne resultater og gjennomføre analyser av endringer ble det valgt å ta med kontrollkommunene for år 2000.

1.5.1 Kvantitative forandringer

	Tapt		Truet		A: stor endring		B: middels endring		C: liten endring		Står, endringsstatus ukjent		Uendret	
	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%
Gjerstad	33	6 %	46	8 %	11	2 %	32	5 %	54	9 %	8	1 %	405	69 %
Nord-Aurdal	174	13 %	161	12 %	5	0,4 %	52	4 %	127	9 %	41	3 %	818	59 %
Fræna	199	22 %	33	4 %	16	2 %	48	5 %	204	22 %	56	6 %	364	40 %
Kautokeino	17	43 %	3	8 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	5 %	18	45 %
Tromsø	153	14 %	59	6 %	6	1 %	49	5 %	153	16 %	72	4 %	596	70 %
MOV 2000 samlet	576	14 %	302	8 %	38	1 %	132	5 %	385	13 %	107	4 %	1605	55 %

MOV-undersøkelsen 2000, 2001 omfatter 4015 bygninger for de fire kommunene samlet. Av disse har 576 gått tapt. Det tilsvarer en prosentandel på 14 %.

302 bygninger er så sterkt truet på grunn av svekket teknisk tilstand at de er rivingstruet. Det tilsvarer en prosentandel på 8 % av de undersøkte bygningene. Dette er et minimumstall.

Bare 38 hus, dvs. 1 %, er så sterkt ombygde at de er vanskelige å kjenne igjen – endringstype A.

Tallene for tapt, sterkt truet og stor endring (endringstype A) utgjør til sammen en bolk på litt under 24 %, der kulturminneverdiene er borte for alltid, eller er sterkt svekket.

Sammenligner man de fem kommunene viser det klare forskjeller, men også visse fellestrekk.

Gjerstad og Kautokeino representerer ytterpunkter. Om man ser på det viktigste trusselbildet for bestanden – tapt, truet og endringstype A (stor endring) samlet, blir andelen for Gjerstad 15 % og Kautokeino 50 %. Nord-Aurdal og Fræna nærmer seg hverandre med henholdsvis 25 % og 27 %, mens Tromsø ligger lavere med ca. 20 %.

Ser man på andelen uendrete (og ikke åpenbart truet av forfall) blir bildet noe annerledes. Gjerstad kommer igjen "på topp" med nær 70 % uendrete hus, mens Fræna har lavest andel – 40 %, Kautokeino 45 %, Tromsø 54 % og Nord-Aurdal rundt 60 %.

Det er også stor forskjell i forekomsten av endringer. Hus i Kautokeino er ikke endret. Fræna har størst endringsandel, men de fleste endringene er mindre omfattende og dreier seg for en stor del om vedlikehold. Trolig kan den relativt lavere andelen truede ses i sammenheng med dette. Hus i Gjerstad og Nord-Aurdal er om lag like mye endret, men en del av endringene i Gjerstad har vært mer omfattende, flere har valgt å bygge ut huset. Tromsø ligger midt mellom disse to og Fræna, og de fleste endringene har vært av mindre karakter.

1.5.2 Kvalitative forandringer

De fleste endringer gjelder utskifting av ytre bygningselementer (endringstype C), og dreier seg om vedlikehold. Det har ført til at tradisjonelle elementer ved eldre byggeskikk når det gjelder taktekke og ytterkledning har vært i tilbakegang siden SEFRAK-registreringen. Det gjelder f.eks. de karakteristiske skifertakene i Nord-Aurdal, Fræna og Tromsø, og sponkledningen på vegger utsatt for "været" i Fræna. Det har også vært en tendens til "tilbakeføring" til mer "opprinnelige" typer – torvtak i Nord-Aurdal, Fræna og Tromsø, og krum tegl i Gjerstad – i noen utstrekning gammel krum tegl. Tromsø hadde ved registrering forholdsvis mange hus med torv og tegl på taket (bykjernen), noe som siden har vært på retur både på grunn av tap og endring - samtidig som eldre hus ved oppussing tilbakeføres særlig med torv og skifer. I Fræna var tømmermannskledningen på retur, flere hus hadde fått liggende kledning ved oppussing. Den samme tendensen spores i Tromsø.

Registreringstidspunkt, endring i rivetendens

Forskjeller i registreringstidspunkt er viktig å ha i mente når man sammenligner resultatene for kommunene. Gjerstad med det klart laveste tapet, har også den ferskeste registreringen, den startet i 1984. Nord-Aurdal var først ute – i 1977, men tyngdepunktene i registreringsaktivitetene for Nord-Aurdal, Fræna, og Kautokeino ligger fra slutten av 1970-tallet og utover i første halvdel av 1980-tallet. Den var i hovedsak avsluttet når Gjerstad startet opp. Nord-Aurdal, Fræna og Kautokeino bør derfor være noenlunde sammenlignbare når det gjelder tid som er gått siden registreringen. Forskjeller i tid kan ikke forklare hele den store avstanden i tapsprosent til Gjerstad. Registreringen i Tromsø er delt i to hovedbolker, den første som omfattet det som kalles for Sentrumsplanen, var i 1978-80. Registreringen ble gjenopptatt i 1989, etter at de andre kommunene i hovedsak var ferdigregistrerte. Tromsø er derfor ikke helt sammenlignbar med de andre, men det området som omfattes av Sentrumsplanen har høyere tapsprosent i forhold til de seinere registrerte områdene. Noe som understøtter resultatet fra 2000-kommunene.

Undersøkelsen understøtter ikke resultatet fra Nittedal, om at det har vært en økende tendens til å rive gamle hus utover i undersøkelsesperioden. Men denne slutningen har kun bakgrunn i materialet fra Gjerstad, Nord-Aurdal og Tromsø (der registreringsaktiviteten har vært fordelt over flest år, og muliggjort en slik del-analyse).

Guovdageaidnu/Kautokeino

Kautokeino er den kommunen som skiller seg mest ut når det gjelder kulturgeografisk bakgrunn og typen kulturminner som inngår i undersøkelsen. Registreringen (datert før 1900) representerer kun primærnæringen, ved hus knyttet til reindrift og småbruk. De registrerte bygningene består for det meste av stabbur, og noen få små fjøs og bolighus, som ikke var i opprinnelig bruk. Dette har først og

fremst sin bakgrunn i "den brente jords taktikk" under okkupasjonsmaktens tilbaketog i 1944, men også i reindriftsamenes byggeskikk. Flytting av hus inngår som tap i MOV-undersøkelsen, og en god del av tapet i Kautokeino gjelder flytting. Flytting av hus, særlig stabbur (áiti) har vært vanlig i samisk kultur, bl.a. ved arv og gave, men tapene (inkl. flyttingen) i Kautokeino må også relateres til strukturendringene i andre halvdel av 1900-tallet. Nedlagte småbruk med konsentrasjon om større enheter, og modernisering av reindriftsnæringen med nye bolighus i byggefeltene er stikkord.

De viktigste konsekvensene i denne sammenheng gjelder for den samiske gården i elvelandskapet, med stabbursrekkene som illustrerte verddeforholdet, dvs. samarbeidet mellom de fastboende og flyttsamene, dette kulturlandskapsbildet er blitt ytterligere svekket i løpet av undersøkelsesperioden.

Samfunnssektorer

De andre kommunene har en mer variert og representativ sammensetning i kulturminnebestanden.

Da man valgte å trekke bebyggelse fra 1900-tallet ut av undersøkelsen sank også andelen hus med tilknytting til andre samfunnssektorer enn primærnæringen, dvs. jordbruk og fiske. Men mange hustyper er representert, og det er variasjon mht. opprinnelig sosial miljøsammenheng. Tromsø skiller seg ut i forhold til 2000 kommunene, da bybebyggelse her utgjør en stor del. Tromsø materialet har derfor et bredere spekter i fordelingen på samfunnssektorer, sosiale miljøer og hustyper.

Jordbrukets bygninger dominerer undersøkelsesmaterialet i alle kommunene, men Fræna og Tromsø har naturlig nok et stort innslag av hus for kystnæringen. Med fiskeværerne Bjørnsund og Bud er det også Fræna-registreringen som i 2000-materialet best representerer eldre tettstedsbebyggelse. Innslaget i Gjerstad og Nord-Aurdal er mer beskjedent.

Gjerstad er kommunen som med Egelands Verk har det største innslaget av hus knyttet til eldre industri i undersøkelsesmaterialet, men det er karakteristisk at det først og fremst gjelder tilknyttete boligmiljøer, i liten grad produksjonshus, som var gått tapt før registreringen kom i gang. Tromsø har hatt en betydelig eldre industri, men dette reflekteres i mindre grad av SEFRAK-materialet (fra før 1900). Bygninger som en gang skal ha vært knyttet til industrivirksomheter er konsentrert til Tromsø by og et par i Tromsdalen, og de fleste hadde skiftet funksjon ved registrering. Et unntak er det tradisjonsrike Tromsø Skipsverft der flere eldre bygninger fremdeles var i bruk.

Siden primærnæringene dominerer grunnlagsmaterialet er det naturlig at det er her vi finner de fleste tapene, og at prosentandelen for sektoren følger gjennomsnittet for kommunen, med unntak for Tromsø der tapsprosenten for primærnæringene ligger noe under det gjennomsnittlige tapet. Den største tapsprosenten er her knyttet til bosetting uten næringstilknytting, dvs. hus i Tromsø by, mens merkantil virksomhet har tap noe lavere enn primærnæringen. Det er stor variasjon i hvordan de andre sektorene kommer ut i undersøkelsen. At embetsgårder som prestegården o.l. stort sett er intakte, er som forventet. Ei gruppe som ser ut til å være mer utsatt er de gamle skolestuene, som skolesentraliseringen på 1960–70-tallet gjorde overflødige. Det gjelder Nord-Aurdal, Fræna og Tromsø, i Gjerstad har det ikke skjedd noe med denne bebyggelsen siden registreringen.

Sosial miljøsammenheng

Når det gjelder sosial miljøsammenheng dominerer hus knyttet til selvstendig næringsdrivende undersøkelsesmaterialet i alle kommunene. For 2000 i hovedsak ved bønder – i tillegg fiskere i Fræna og reineiere i Kautokeino. Dette har sin forklaring i at opphør av husmannsvesenet og fraflytting fra de mest marginale plassene ligger langt tilbake i tid, men den relativt lave andelen av husmenn kan også skyldes manglende opplysninger i materialet. Tapsandelene for hus som representerer småkårsfolk ligger likt med, eller litt under gjennomsnittet. Det gjelder alle kommunene (unntatt Kautokeino). Selv om de prosentvise andelene er noe lavere, betyr ikke det at de "kommer godt ut" i undersøkelsen. Virkningene av tapene forsterkes av at endringene i kulturlandskapet med tilgroing gjerne truer de samme miljøene – det gjelder arbeider-/skogsarbeiderbruk i Gjerstad, småbruk og plasser i "bakliene" i Nord-Aurdal, småbrukernes seterlegg i Nord-Aurdal og småbruka lengst ut mot kysten i Fræna. (Med 1900-tallsbebyggelsen inkludert, forsterkes trusselbildet for småkårsbebyggelsen). Fordi andelen i kulturminnebestanden er desimert som følge av utviklingen, er dette kulturminner som i utgangspunktet er sårbare for endringer.

Med Tromsø-registreringen endrer dette bildet seg noe. Materialet fra Tromsø skiller seg ut – det omfatter både by- og landområder, langt flere sosiale miljøer og de selvstendig næringsdrivende er delt på bønder, fiskere og handelsfolk. Her er det særlig i Tromsø by at småårshus er representert, og innen denne kategorien har tapet vært stort, godt over gjennomsnittet for kommunen. Bygården som representerer byborgeren har lite tap.

Jordbrukets bygninger

Undersøkelsen viser klare fellestrekk mellom kommunene. Det største tapet gjelder hus som dokumenterer eldre driftsformer i jordbruket, hus for spesialiserte funksjoner og hus for ekstensiv utnyttelse av naturressursene. Det er hustyper det ikke lenger er bruk for, og som det er vanskelig å finne nye funksjoner til. De samme hustyper er truet på grunn av dårlig teknisk tilstand.

Det er variasjoner i hvilke hustyper som er mest rammet, variasjoner som reflekterer forskjeller i kulturhistorie og byggeskikk. Driftsbygningene i tunet er særlig utsatte, det gjelder alle fem kommuner. I Nord-Aurdal dreier det seg først og fremst om den eldre typen med fjøs, stall, låve som står for seg selv. Det er karakteristisk for Nord-Aurdal at det her er registrert mange i denne gruppen, den mer moderne enhetslåven fikk i hovedsak først innpass etter 1900. I Gjerstad, Fræna og Tromsø ble enhetslåven introdusert tidligere, og i Kautokeino var også et sammenbygd uthus vanlig. Enhetslåven typen dominerer i undersøkelsesmaterialet for driftsbygninger og ligger høyt på tapstallene. I Kautokeino var det svært få, eldre driftsbygninger igjen, det gjør tap ekstra merkbart.

Små hus i det tradisjonelle gårdstunet som eldhus/bryggerhus, drengestuer, smier, skjul og stabbur er også utsatte for tap. Særlig gjelder det eldhus/bryggerhus slik det reflekteres i tallene for Nord-Aurdal og Gjerstad. Også stabbur er utsatt for tap, men det gjelder først og fremst i Fræna. Det kan se ut som om hustypen har høyere "status" i Nord-Aurdal og Gjerstad, og at det forklarer lave tapstall her. I Nord-Aurdal er det registrert langt flest stabbur. I Tromsø dominerer et lite hus som kan ha mange funksjoner, der også stabburfunksjonen kan inngå, og tapsprosenten for dette huset er større enn for stabburet. Det er registrert få "rene stabbur" i Tromsø, og tapsprosenten ligger mellom Fræna og Nord-Aurdal/ Gjerstad.

I Nord-Aurdal er en stor del av den registrerte bygningsmassen knyttet til seter og utmark. Dette er fortsatt et av de mest aktive seterbrukende områdene i landet. Sommerfjøs og utløer i heimemarka og særlig høyløene i stølsområdene topper tallene over tapte og truede, både i antall og prosentvis. Materialet fra Gjerstad og Fræna reflekterer at strukturendringene i jordbruket som gjorde seterbebyggelsen overflødig var kommet langt da SEFRAK-registreringen kom i gang. Det er registrert mange ruiner i kategorien, men det er også enkelte høye tapsandeler for de gjenværende. At sommerfjøs er en utsatt hustype bekrefter tallene for Tromsø.

Bildet for andre hus på setra er mer vekslende. Undersøkelsen for disse omfatter Gjerstad, Nord-Aurdal og Fræna. Husene i selve setertunet har vært mindre utsatt for tap, men er ofte mer endret. Det gjelder særlig bolighuset på setra (seterbu/sel) – i Nord-Aurdal noe uventet også seterfjøset, som ofte har fått ny funksjon i sammenheng med fritid eller drift.

Bolighus, fiskevær, eldre tettsted- og bymiljøer

Bolighuset har lavere prosentandel tapte enn gjennomsnittet i alle kommuner (unntatt Kautokeino). Lavest er den i Gjerstad, der kun 5 av 80 hus er borte, noe som gir et tap på 2 %. De fleste bolighus i Gjerstad er i bruk, selv om gårdsdrifta er nedlagt – enten som vanlig bolig eller som feriested. I de andre kommunene varierer dette aspektet mer, innslaget av fraflytta øde bruk er større. Bolighus er også den hustypen som er mest endret, og har størst andel mer omfattende endringer.

Bebyggelsen knyttet til fiskevær, sjøhus og naust har vært mindre utsatt for forfall og tap enn jordbruksbebyggelsen. Det har vært lettere å opprettholde sjøbrukets hus, uten for store ombygginger – som del av fiskerinæringen, eller til fritid/turisme.

De eldre tettstedsmiljøene som inngår i MOV-undersøkelsen 2000 er i liten grad berørt av tap, noe mer av endring. Fiskeværene på Bud og Bjørnsund i Fræna, med mange hus, bidrar mye til dette bildet, men det understøttes av eldre tettstedsmiljøer i Gjerstad og med noe forbehold Nord-Aurdal.

Materialet fra Tromsø viser derimot en motsatt utvikling, her har den gamle bykjernen høyere tapsprosent enn andre miljøer, til tross for at bolighus og bygårder dominerer blant hustypene. En medvirkende årsak til den store forskjellen i tapsprosenten kan muligens være at disse kretsene i hovedsak ble registrert ca. 10 år før andre områder i den store sammenslåtte kommunen. Det er særlig i Tromsø by at småårshus er representert, og innen denne kategorien har tapet vært stort, det gjelder også de gamle uthusa i bakgårdene. Store miljøer med eldre tettbebyggelse var allerede gått tapt for SEFRAK-registreringen.

Årsak til forfall og tap

Den viktigste årsaken til forfall og tap er at hus ikke lenger er i bruk. Det er derfor særlig hus tilknyttet det gamle jordbruket som har gått tapt. Dette gjelder også kystkommunene Fræna og Tromsø, til tross for at orkanens herjinger nyttårshelga 1991/1992 tok mange naust og sjøhus i Fræna.

Forfall som direkte årsak til tap kan knyttes til fra 23–67 %, i gjennomsnitt 45 % av tapene. Dernest kommer riving for oppføring av ny bygning eller annen ny arealbruk, som ligger til grunn for 20 % av tapene i gjennomsnitt. Her topper Tromsø med 28 %. Bak de fleste i denne bolken står endringer i det aktive jordbruket, for Tromsø i tillegg arealpress i byen. I Gjerstad og Fræna kommer dernest "ufrivillig brann eller tap som følge av naturkatastrofe". I Fræna er det orkanen nyttårshelgen 1991/92 som gir utslag. Brann og stormfullt vær har også gjort innhogg i eldre bebyggelse i Tromsø.

Flytting er en merkbar årsak til at hus er borte i Nord-Aurdal, selv om prosentandelen flytta hus ikke kan sammenlignes med Kautokeinos. Både tradisjon, byggeskikk (med mange mindre laftehus) og klimatiske forhold spiller inn her. I motsetning til Nittedal og Lier, viste ikke de fire kommunene i 2000-undersøkelsen tettstedspress eller vegutbygging som noen stor tapsefaktor. Når det gjelder tettstedspress støtter undersøkelsen av Tromsø i 2001 tallene fra de to første.

Andelen rivinger som følge av offentlige planvedtak som vegutbygging, boligutbygging eller andre utbyggingsplaner er liten i alle de undersøkte kommunene for 2000. Når det gjelder 2001 må det tas forbehold om at opplysningene fra Tromsø er noe usikre m.h.t. dette.

Samfunnsutviklingen

Kommunene er forskjellige både når det gjelder geografi og samfunnsutvikling, men alle er merket av store endringer i nærings- og bosettingsmønster. Strukturendringene i jordbruk, fiske og reindrift i andre halvdel av 1900-tallet har hatt stor betydning for bygningsmassen vi undersøker, viktigst har endringene i jordbruket vært. I alle kommunene har antall driftsenheter i jordbruket gått ned, selv om jordbruksarealet er opprettholdt eller økt. Antall sysselsatte i primærnæringene har gått tilbake, mens antall sysselsatte i service- og tjenesteytende næringer har vokst. Gårdstun har i vekslende grad gått over til å bli boligeiendommer, feriesteder eller de er lagt øde. I alle kommunene har det vært folkeforflytninger innen kommunen – fra utkantene mot sentrum.

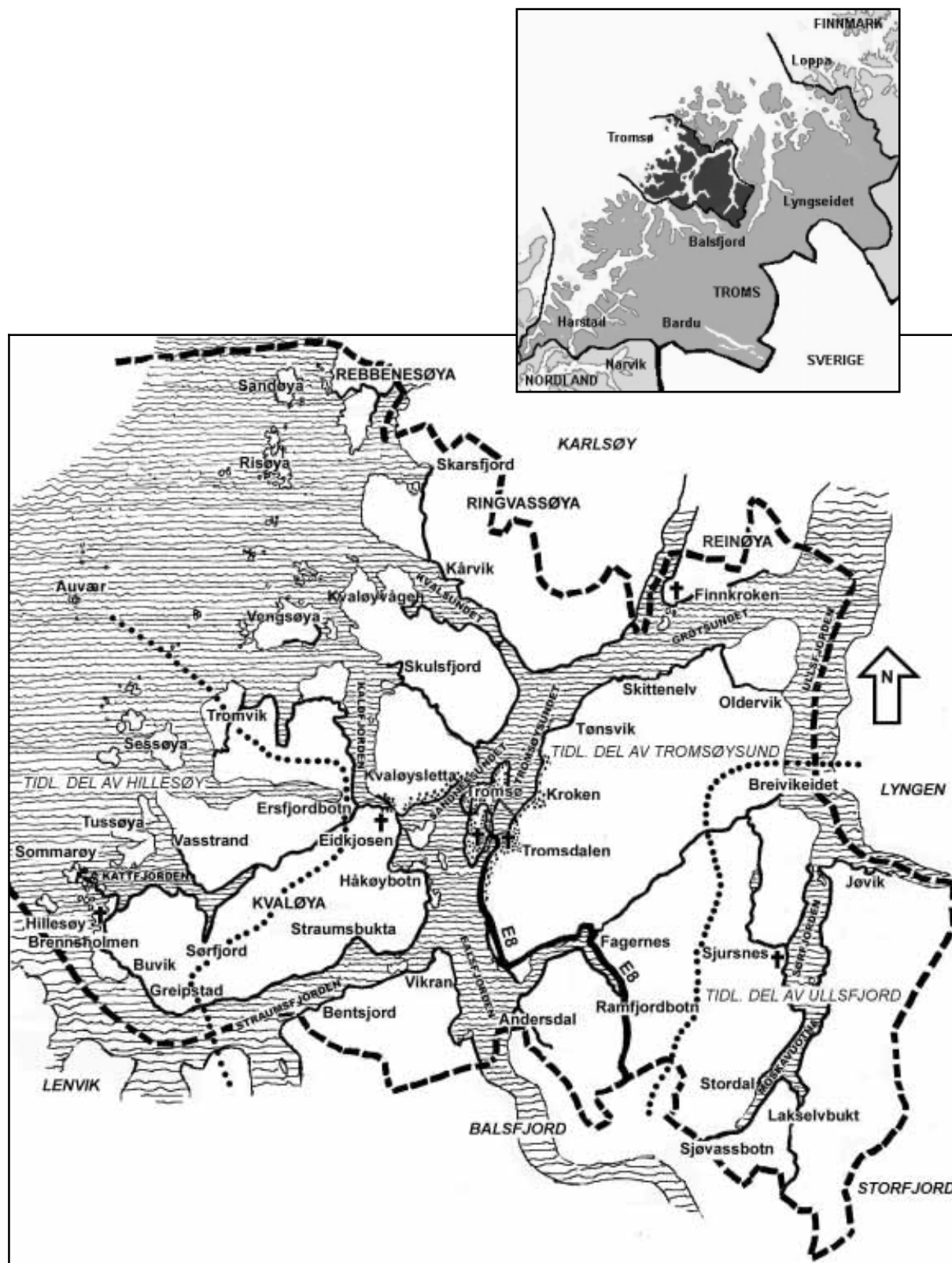
I Tromsø er dette særlig tydelig. Folketallet i kommunen har økt jevnt siden registreringen, men denne økningen har foregått i byområdet, i distrikt delen har den gått ned. I 2001 bodde ca. 86 % av Tromsøs befolkning i tettbygde strøk.

Bruk av SEFRAK/GAB som planverktøy

Gjerstad var den kommunen som hadde innarbeidet flest faste rutiner i bruk av SEFRAK-materialet i år 2000. Det gjaldt tilgjengelighet til papirkopisett, digitale versjoner av skjema og kart, samt kontakt med fylkeskommunens kulturavdeling. I de andre kommunene varierte det mer hvordan SEFRAK var tilrettelagt og brukt

2 Innledning

2.1 Kart over Tromsø

2.2 Historikk og beskrivelse

2.2.1 Geografi og topografi

Tromsø ligger sentralt i Troms fylke, og omfatter Tromsøya, hele Kvaløya og store deler av Rebbenesøy, Ringvassøy og Reinøy og flere mindre øyer, og det meste av fastlandet mellom Balsfjord og Ullsfjord. Kommunen fikk sin nåværende utstrekning i 1964 da Tromsø by ble slått sammen med den gamle landkommunen Tromsøysund og deler av de gamle landkommunene Hillesøy og Ullsfjord.

Landskapet preges av fjellrike øyer og fjorder. Det meste av bosettingen og jordbruksarealene ligger på den smale strandbredden langs fjord og sund. Hovedleden går i sundene på innsiden av øyssystemet, og det gamle bysentret ligger på ei lav skogkledt øy midt i skipsleia og er forbundet med fastlandet og Kvaløya ved bruer. Byen er omgitt av et mektig landskapsrom dannet av høye tinder, der de høyeste toppene er på over 1800 m.

1902-4406-012 m.fl. Tennbukt på Vengsøya. Fiskerbondens bruk er i dag feriested. Både bolighus, fjøs og naust er registrert.

2.2.2 Bosetting og hovedtrekk i befolkningsutviklingen

Arkeologiske funn viser at området har vært brukt av folk helt siden innlandsisen smeltet for mer enn 10 000 år siden. Fra den tidligste perioden er det gjort særlig mange funn i Grøtsundet og Sandnessundet, dvs. langs den indre skipsleia. Jernalderens jordbruksbosetting var også knyttet til kysten, særlig mot sund, bassenger og fjorder. På sørvestsida av Kvaløya og på Tromsøya, ligger gamle gårder med funn fra vikingtid eller før, og som i dag er blant de viktigste jordbruksområdene i storkommunen. Det er gjort langt færre funn i Tromsøs indre områder, men i Sørfjorden, den innerste delen av Ullsfjorden/Moskavuoтна, er det funn fra både steinalder og jernalder.

Tromsø bys historie kan føres tilbake til midten av 1200-tallet da kong Håkon Håkonsson lot bygge ei kirke på Tromsøya. Det eneste synlige middelalderspor i byen i dag finner man på Skansen hvor det er rester etter et festningsverk som ble reist for å markere den norske statsmakt. Den første handelsmann nevnes i 1536, men handelen ble i første rekke knyttet til handelsstedene i området. I 1725 kom det første russiske handelsfartøy til kirkestedet, og i 1794 samtidig med at Nordlandshandelen ble frigitt, fikk Tromsø bystatus og viktige byprivilegier. Byen ble etter hvert et senter for handel og administrasjon, den fikk en stadig sterkere posisjon som senter i Troms og de gamle handelsstedene ble mindre viktige.

Etter kommunesammenslåingen har det vært stor tilflytting til byen og områdene rundt. Tyngdepunktet i bebyggelsen ellers ligger langs fjordene.

1. januar 2000 hadde storkommunen ca. 59 000 innbyggere, et areal på 2 558 km² og en befolkningstetthet pr. km² på 23,5. Det dyrka arealet utgjør 21 km². Folketallet har siden kommunesammenslåingen i 1964 økt jevnt fram til 2001. Fra SEFRAK-registreringen begynte i 1978 til 2000 har folketallet økt med ca. 25 % (15 274 personer). Økningen på landsbasis har vært 8 %.

Men økningen har vært konsentrert til det gamle bysentret, og områder som ligger inn til det. I øvrige områder har folketallet gått ned de siste tiåra. Av kommunens innbyggere bor i dag om lag 54 000 (86 %) i sentrum, mens om lag 6 000 bor i kommunens distrikt.

2.2.3 Kommunikasjoner

Tromsøområdet er et fjord- og øyrike, og sjøtransporten var enerådende til langt ut på 1900-tallet. Den gamle skipsleia gikk gjennom Sandnessundet, Tromsøysundet og Grøtsundet, og Tromsø by ble tidlig et kommunikasjonsknutepunkt. I 1838 ble byen anløpt av dampskip i kystrute, og hurtigrutetrafikken til byen med helårlige anløp startet opp i 1893. Faste lokalbåtruter med bygdene rundt ble etablert fra 1867. Da det var smått med kaier måtte reisende og gods som skulle fraktes bringes ut til båtene, som lå et stykke fra land. I dag er Tromsø utgangspunktet for hurtigbåter til distriktene rundt.

Til venstre det gamle fergeleiet på Strandtorget, fra dette gikk trafikken til fastlandet fra 1952 til Tromsøbrua ble åpnet i 1960. Fergeleiet ble i en kort periode på 1970-tallet brukt i trafikk til Vikran på Malangshalvøya. Til høyre fv. 53 på fastlandet gjennom gårdsbruket Myrhaug i Tønsvika.

I 1890 skal det ha vært bare 4 km veg i Tromsøområdet, og vegene spilte en ubetydelig rolle i kommunikasjonssystemet. Men etter hvert ble det utbygd et slags vegnett i kombinasjon med ferjer over Tromsøysundet. I 1936 ble byen Tromsø knyttet sammen med resten av landets vegnett, da var Balsfjordvegen til Tromsdalen ferdig, samtidig som regulær fergetrafikk over sundet ble åpnet. Men det var først etter 2. verdenskrig at vegbyggingen skjøt fart. I 1960 ble Tromsøya forbundet med fastlandet med bru, og i 1974 med Kvaløya ved bru over Sandnessundet. Vegsystemet ble ytterligere forbedret ved broforbindelse mellom Kvaløya og Hillesøya over Sommarøy i 1981, og tunnelen mellom Kvaløya og Ringvassøy i 1991. I 1964 ble flyplassen på Langnes innviet. I 1996 ble fv. 55 som forbinder de to småbygdene Sandneshamn og Sandvika på Kvaløya åpnet.

2.2.4 Næringsgrunnlag

I selve Tromsø by har handelsvirksomheten og en del industri vært bærebjelken i næringslivet, mens landområdene, eller distriktene, tradisjonelt har vært sterkt preget av primærnæringene jordbruk og fiske. Først rundt 1950 startet den endringsprosessen innen primærnæringene som etter hvert førte til at fiskerbonden ble erstattet av yrkesfiskeren og heldagsbonden.

I dag er Tromsø en typisk tjenesteytende kommune. Dette skyldes Tromsø by som er fylkesadministrasjonsby i Troms fylke, universitetsby og et senter for kommunikasjon, handel og undervisning og administrasjon. I de ytre områdene danner kystfiskeflåten, fiskeforedling og fiskeoppdrett grunnlaget for næringslivet. Men Tromsø er fremdeles en av de største jordbrukskommunene i Troms fylke. Til tross for at flere bruk har blitt nedlagt, er omfanget av areal i drift stort sett opprettholdt. Mesteparten av jordbruksarealet blir brukt til slått og beite, og det drives mye med sau- og geitehold.

I Tromsø er det i dag to reinbeiteområder, Kvaløya og Lakselvdalen. På 1800-tallet var reindriften en heller perifer beskjeftigelse for den bofaste samiske befolkningen i området. Den var knyttet til svenske samer som brukte Tromsøområdet til sommerbeite. Dette opphørte ved Reinbeitekonvensjonen av 1972 som markerte slutten på den svenske bruken av området.

I 2000 fordelte de sysselsatte seg på følgende næringssektorer:

Primærnæringen 3,2 %, industri, bergverk, olje 5,3 %, bygg og anleggsvirksomhet 7,4 %, offentlig, sosial og privat tjenesteyting 43,5 % og andre service virksomheter ca. 40 %.

Over til venstre: Tromsø havn i 1880-90-årene. De fleste av bryggene på bildet gikk tapt i branner i 1948 og 1969. Rica Ishavshotell ligger i dag der "Gammelmoloen" midt i bildet stikker ut (se s. 65). (Foto: Axel Lindal, original i Riksantikvarens arkiv.)

Over: 1902-0104-003, 004, 031, 003. Tromsø skipsverft i Skansegata går tilbake til 1848, og er byens eldste industribedrift. Det er lite eldre industribyggelse i registreringsmaterialet.

Til venstre: 1902-0105-01. Bakgårdshuset til Sjøgata 27 har fått ny funksjon, men bærer fortsatt preg av at det har vært lager. Omtrent her gikk den gamle strandlinja. Bebyggelsen på bildet ble spart for brannene i 1948 og 1969. Før brannene og utfyllingen lå nedsida av Sjøgata til havna med brygger og mange sjøhus.

Fiskeværer Rekvik på yttersida av Kvaløya. Det meste av bebyggelsen er fornyet i etterkrigstid, men et par små, eldre hus står tilbake.

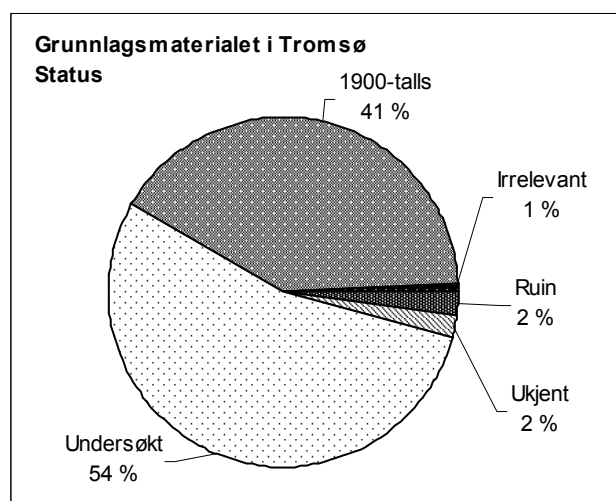

1902-3304-003, Nordmo i den innerste delen av Sørfjorden/Moskavutna. Her står fremdeles det gamle våningshuset mellom yngre våningshus og driftsbygning. Jordvegen holdes i hevd.

2.3 Grunnlagsmaterialet for MOV-undersøkelsen i Tromsø

2.3.1 Antall undersøkte hus

Registrerte objekter 1978-93	Objekter datert til 1900-tallet	Irrelevant	Ruin	Ukjent	Undersøkte bygninger 2001
2005	821	12	47	37	1088

Det samlede antall registrerte objekter i perioden 1978–1993 i Nasjonalt bygningsregister for Tromsø er 2005. Av disse ligger 1088 hus til grunn for MOV-undersøkelsen. Da er hus datert til 1900-tallet, objekter som ble registrert som ruiner etter hus, andre typer minner og andre registreringer som faller utenfor undersøkelsen, trukket fra.

2.3.2 Registreringstidspunkt

Registreringen foregikk i løpet av 15 år, fra 1978 til 1993, med et stort opphold fra 1981 til 1989. I den første registreringsperioden ble det meste av bykretsene som omfatter det gamle bysentrum (bygrense 1915) i Tromsø registrert. For dette området ble det laget en plan, kalt "Sentrumsplanen". Med unntak for delområde Hillesøy som ble påbegynt i 1989, ble resten av Tromsøya og landområdet registrert på 1990-tallet. Det er registrert hus i de fleste områder av kommunen, og registreringen gir et umiddelbart inntrykk av å være dekkende. Men Sametinget har påpekt en ufullstendig registrering både i Kaldfjorden og Sørfjorden, hvor det er registrert automatisk fredete samiske hus som ikke er fanget opp av SEFRAK-registreringen. (Byggeskikk i nordsamisk område. Verne- og forvaltningsplan for samiske bygninger. Rapport 3 fra feltarbeid sommeren 2002.)

2.3.3 Registreringer datert til 1900-tallet

MOV-undersøkelsen omfatter bare bygninger som skal være bygd før 1900, da dette har vært øvre grense for de fleste kommunene. 792 hus er datert til 1900-tallet og ble derfor tatt ut av undersøkelsen. De fleste ble registrert på 1990-tallet.

2.3.4 Spesielle forhold ved SEFRAK-registreringen i Tromsø

Den øvre grense for registreringen er i flere kretser opp mot 1940, det gjelder særlig kretsene som ble registrert fra 1989. Registreringen som ble utført på 1970-tallet har stort sett hatt 1900 som øvre grense. Det ble til sammen registrert 2005 objekter i Tromsø. Landsgjennomsnittet pr. kommune er ca. 800.

Det er gjort noen få endringer i valg av koder for sosial miljøsammenheng og opprinnelig funksjon. Ved registreringen virker det som eiendommens utskillingsår har vært utslagsgivende for datering av huset. Dette har i noen grad blitt korrigert ved gjennomgang, der dette ikke har stemt med annen

informasjon, særlig har informasjon om byggeår i "Bevaring i Tromsø sentrum" (Tromsø kommune august 1995) blitt brukt.

I de tettbygde bystrøka var det for flere bygårder bare gatefasadene som ble registrert, dvs. det er ikke beskrivelse eller fotografier fra bakgårdene. MOV undersøkelsen omfatter derfor bare gatefasadene til disse.

2.3.5 Registreringskretser

Den første registreringen i Tromsø ble organisert etter Statistisk sentralbyrås folketellingskretser fra 1970. Disse tar utgangspunkt i befolkningstetthet. Registreringen på 1990-tallet tok utgangspunkt i grunnkretsene fra 1980, og de eldre registreringene ble overført til disse. Antall grunnkretser i Tromsø er 153, 80 var definert som tett-kretser, 11 som en blanding av tett og spredt og 62 som var rene spredtkretser.

Kretsene og de gamle kommunene er brukt som utgangspunkt for å belyse eventuelle geografiske variasjoner i tap og endring i den SEFRAK-registrerte bebyggelsen. Det er sett på forskjeller mellom de gamle kommunene, og mellom tettbygde og spredtbygde områder.

2.3.6 Tidligere kommuner

Tromsø by er i areal den minste, men folkerikeste av de tidligere kommuneenhetene. Byen ble grunnlagt i 1794, på sørsida av Tromsøya. Etter hvert ble den tillagt administrative funksjoner, og utover 1800-tallet begynte handelen å vokse. Byen ble anlagt etter rutenettmønster med kvartaler. Gatene nærmeste sjøen, Strandgata, Sjøgata og Skippergata fulgte standlinja, og langs sjøfrontene lå bryggene tett på peler ut i sjøen.

Flere branner kom til å herje den gamle trebyen, de siste storbrannene var i 1948 og 1969, og i den siste var det særlig bryggebebyggelse som gikk tapt. I dag har fyllinger ødelagt det meste av den opprinnelige strandlinja.

Skippergata med den freda Kjeldsethgården (1902-0104-011) fra 1830-tallet midt i bildet. Det krumme gateløpet som følger strandlinja viser at gata er blant de eldste i byen.

Utenfor bygrensa bygde byborgerne sine landsteder. Med tida kom flere til å bygge seg villaer her ute, for å komme i landlige omgivelser og bort fra den etter hvert trangbodde byen. Bygrensa ble derfor etter hvert utvidet, både i 1913 og 1954, før den endelige sammenslåingen med landkommunene i 1964. I 1964 utgjorde folketallet i Tromsø ca. 38 % av befolkningen i den nye storkommunen.

Gamle Tromsøysund kommune utgjør det største av områdene i areal. Det er området rundt Tromsø by på Tromsøya, og omfatter i tillegg både fastland og øyer. Til den indre skipsleia lå de gamle handelsstedene Bentsjord og Finnkroken.

Tromsøysund er preget av sin nærhet til Tromsø, og i dag er den gamle landkommunens arealer på Tromsøya og langs strendene på Kvaløya og på fastlandet mot Tromsøya, innlemmet i tettstedsbebyggelsen rundt bysenteret. I delområdet ligger fruktbare jordbruksområder, og virksomheter knyttet til fiske og oppdrettsanlegg, bl.a. Havbruksstasjonen i Kårvik på Søndre Ringvassøy, som er en av de fremste forskningsstasjoner i verden innenfor moderne havbruk. I 1964 utgjorde folketallet i Tromsøysund ca 50 % av befolkningen i den nye storkommunen.

Vestregate 65–75 mot St. Hans haugen (1902-0113-019–027). De eldste husa er fra 1860-tallet. Mot århundreskiftet ble gata fortettet, og framsto som rent boligområde. Nr. 21 skal være bygd på ruinene av et gammelt fjøs.

Bildvik ligger på Kvaløya, mot Straumsfjorden, i et av de mest fruktbare jordbruksområdene i Tromsø. Bare "gammelstua" (1902-4003-001) i midten er registrert.

Hillesøy ligger lengst vest. Det omfatter sørdelen av den gamle landkommunen Hillesøy, dvs. vestdelen av Kvaløya og flere øyer, bl.a. Hillesøya som ga kommunen navn. Her lå i si tid det gamle kirkestedet, med tradisjon tilbake til middelalderen. Hillesøy kirke er flytta til Kvaløya ved Brensholmen, der ei trekirke ble satt opp i 1880, men på Hillesøya kan man fremdeles se murene til den gamle middelalderkirka. På Tussøya finnes det ennå noe bebyggelse knyttet til et gammelt handelssted, som for lengst er avviklet.

Bosettingen er i dag spredt, med tettstedsbebyggelse i fiskeværet Sommarøy, som har moderne fiskebruk, godt utbygde servicefunksjoner og ei god havn. På Brensholmen like ved er det også ei moderne fiskerihavn. På Kvaløya er det gode jordbruksområder, og her ligger Greipstad, den største gården i Tromsø.

I 1964 utgjorde folketallet i Hillesøy ca 4 % av befolkningen i den nye storkommunen.

Ullsfjord ligger lengst øst på fastlandet, og omfatter landet på begge sider av Ullsfjordens indre del, Sørfjorden/Moskavuotna. På østsida tårner Lyngsalpene seg opp, og på ei flat landtunge under fjellmassene ligger det gamle handelsstedet Jøvik med tradisjoner tilbake til 1750-tallet. På vestsida av fjorden ligger Ullsfjord kirke fra 1830-tallet på Sjursnes.

Landbruket dominerer, og da særlig geitmelkproduksjon. Bruka er små. Det er mange dag- og ukependlere til sentrum. Bosettingen er spredt, men med mindre konsentrasjoner på Sjursnes og Lakselvbukt. I Sørfjorden/Moskavuoitna var lenge det samiske språket holdt i hevd blant den samiske befolkningen, og her er samisk kultur og livsform best bevart i Tromsø. I 1997 kom området inn under samisk utviklingsfonds virkemiddelområde.

Ullsfjordbygdene er det området i Tromsø som har hatt den største nedgangen i folketallet de siste 20 åra. I 1964 utgjorde folketallet i Ullsfjord ca 6 % av befolkningen i den nye storkommunen.

2.3.7 Tettbygd/spredtbygd

I "Dokumentasjon 1980, 1902 Tromsø" (SSB) er det definert fem tettsteder. Disse er foruten Tromsø - Kaldfjord, Eidkjosen, Fagernes og Sommarøy.

Tettstedet Tromsø omfatter Tromsøya og områder på fastlandet og Kvaløya. Det består av den gamle tettstedsbebyggelsen knyttet til Tromsø by, og de nye tettstedsområdene som vokste fram fra 1970-tallet på Kvaløysletta og fastlandet. De andre tettstedene er Kaldfjord og Eidkjosen på Kvaløya, Fagernes på fastlandet i Nordbotn innerst i Ramfjorden og fiskeværet Sommarøy på Store Sommarøy.

I 2001 bor 86 % av befolkningen i tettbygde strøk. Noe over halvpartene av de registrerte bygningene ligger i tettbygde strøk, de fleste i de gamle byområdene.

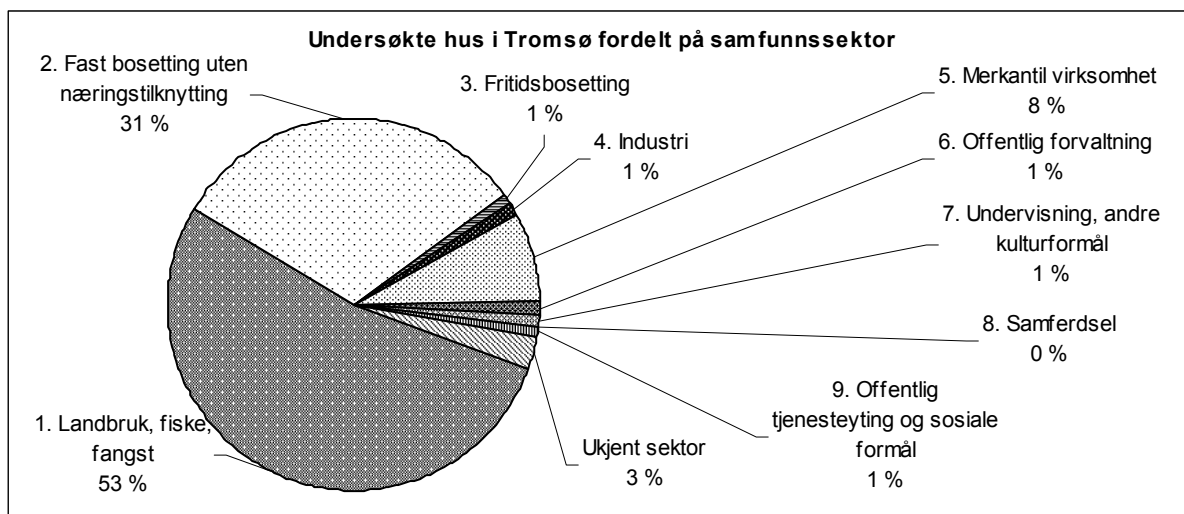

Fiskeværet Sommarøy i tidligere Hillesøy kommune.

2.4 Egenskaper ved undersøkte hus i Tromsø

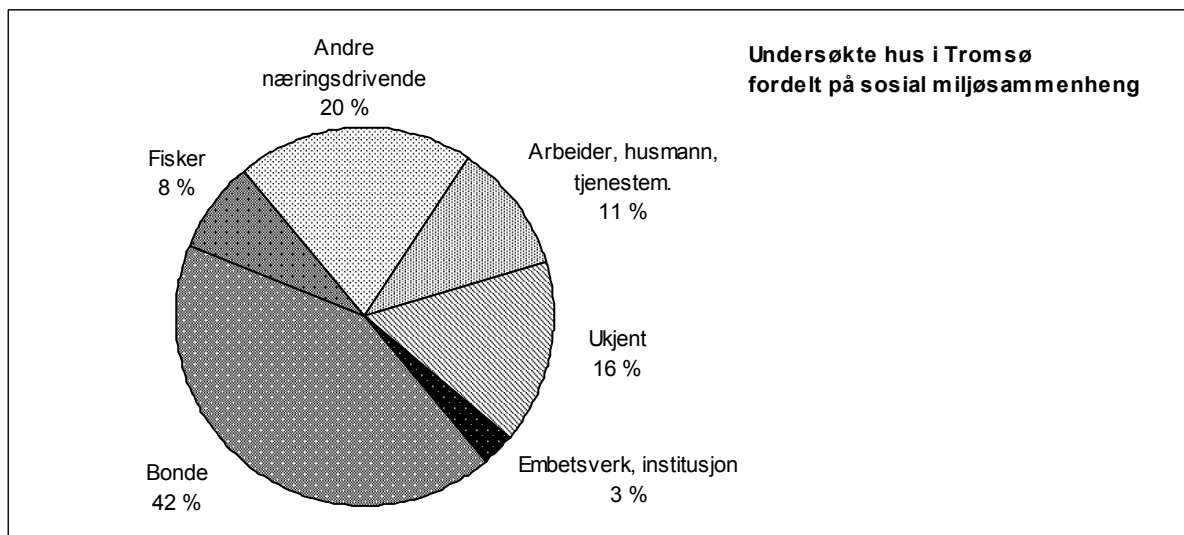
2.4.1 Samfunnssektor

I det undersøkte Tromsø-materialet er det registrert hus knyttet til alle SEFRAK's 9 samfunnssektorer. Sektordiagrammet viser hvilke samfunnssektorer bygningene var knyttet til da de ble bygd. Fordelingen viser at landbruk og fiske er den største sektoren med litt over halvparten av den undersøkte bygningsmassen. Men diagrammet viser også at Tromsø er en gammel by, - "Fast bosetting uten næringstilknytting" er den neststørste sektoren, så følger "Merkantil virksomhet". Ved den store andelen disse to sektorene har i Tromsø-materialet, skiller kommunen seg ut fra de som tidligere er undersøkt i MOV-prosjektet.

De andre virksomhetene utgjør hver ca 1 % av det samlede andel undersøkte hus.

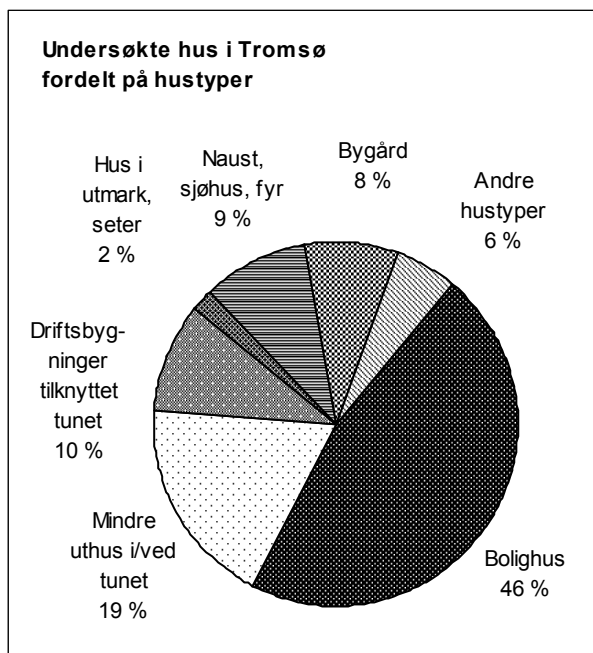
2.4.2 Sosial miljøsammenheng

Sektordiagrammet viser hvilke sosiale miljøer som har satt sterkest spor etter seg i den registrerte bygningsmassen. I forhold til de fleste av kommunene som er med i MOV-undersøkelsen viser Tromsø-materialet en større spredning på de ulike kategoriene. At innslaget av andre grupper enn "Bonde" og "Fisker" utgjør en så stor del av materialet, viser at man har med en gammel by og handelssteder å gjøre. Flere hus i den store gruppen "Ukjent" er registrert i byen, hvor det kan være vanskelig å få informasjon. Trolig er mange hus i dette segmentet knyttet til lønsmottakere som arbeidere og tjenestemenn. Den største gruppen utgjør likevel fiskerbonden, som ikke trer fram som

egen gruppe i SEFRAK-materialet, men inngår i hovedsak i gruppen "Bonde". Det må påpekes at bestemmelsen av sosial miljøsammenheng i SEFRAK ikke er entydig eller vitenskapelig, men bygger mye på skjønn.

2.4.3 Bygningstyper

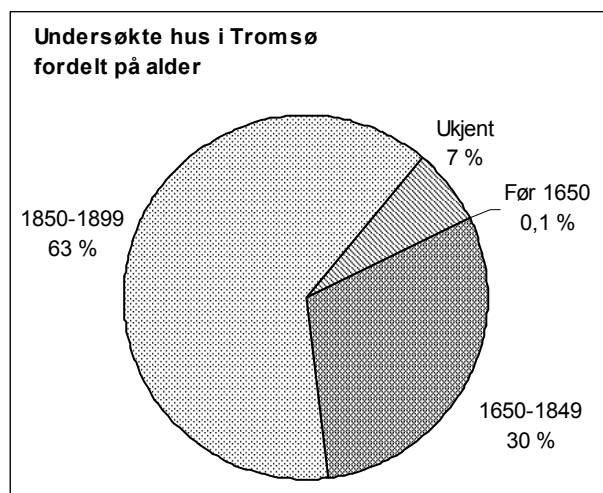
De undersøkte bygningene fordeler seg på 19 hustyper. De 503 bolighusa utgjør nesten halvparten av alle undersøkte hus. Det gjelder bolighus både i byen og på landet. Den nest største gruppen, "Mindre uthus i/ved tunet", består av sidebygninger, stabbur og andre mindre uthus – også denne knytter seg til både gårdstun og byeierdommer. I Tromsø gjelder dette få "rene" stabbur og sidebygninger (bryggerhus, drengestuer m.m.). Det er flest av et lite uthus kalt bua eller skjåen, som kan romme flere funksjoner.

I gruppen "Driftsbygninger tilknyttet tunet" er det nær dobbelt så mange hus av "enhetslåtvetypen" som av fjøs, staller, låver som står for seg selv. I den lille gruppen "Hus i utmark, seter" er det flest sommerfjøs.

I gruppen "Naust, sjøhus, fyr" dominerer naustene.

"Bygård" er i denne undersøkelsen definert som et hus bygd for flere funksjoner, dvs. bolighus kombinert med andre virksomheter, som oftest handel eller handverk.

2.4.4 Alder

Godt over halvparten av de undersøkte bygningene ble ved registreringen datert til perioden 1850–99. Litt over 30 % ble datert til før 1850, mens 7 % av de undersøkte husa har ukjent datering.

1902-0105-007, Aunegården Sjøgata 29. Bygården rommet før både butikk, slakteri og bolig. Den skal være fra 1870-tallet, og ble freda i 1991. Til høyre i bildet Sjøgata 27.

1902-0116-030. Skjåen til Storgata 58 ligger mot Grønnegata. Den skal opprinnelig ha vært tilknyttet Hotell Norden. Til venstre skimtes et annet bakgårdshus som også tilhørte dette hotellet. Uthus i bakgårder er en utsatt husgruppe, flere er blitt borte og av de gjenstående er mange i dårlig stand.

1902-1501-015. Gamlehuset på Kalsletta i Tromsdalen er et av få større våningshus i materialet som står utenfor Tromsø by (foto ved SEFRAK-registreringen i 1992).

1902-4004-020. Steinfjøs på Petersborg i Straumbukta på Kvaløya. Straumbukta er et av de beste jordbruksområdene i Tromsø. Få godt bevarte eldre driftsbygninger står tilbake.

1902-4102-002,004. Gården til fiskerbonden på Berg i Buvika er nå i bruk som feriested. Våningshus, kårstue og kjellerbu står, men fjøsen ble revet etter SEFRAK-registrering. I kårstua er det bare to rom, et lite kjøkken og stue.

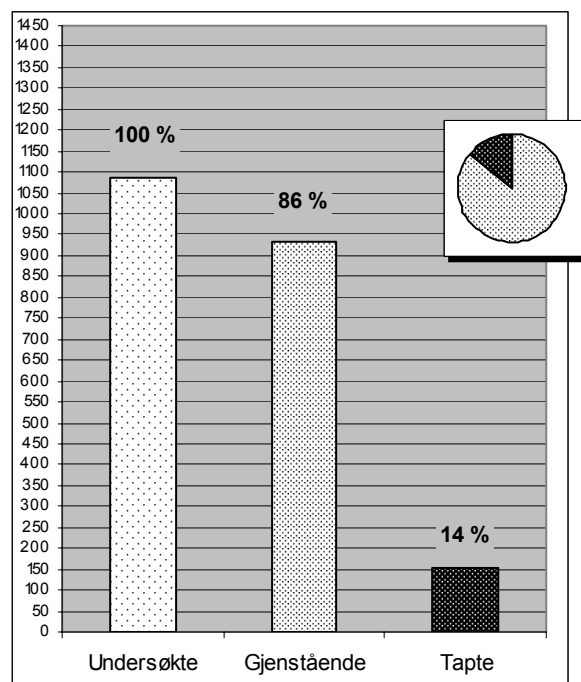

1902-3301-001. Brygga til Jøvik handelssted i Ullsfjorden. I gruppen naust og brygger er det flest naust, og det er relativt få brygger i grunnlagsmaterialet.

3 Resultat

3.1 Tap

3.1.1 Tap – samlet oversikt

Av 1088 undersøkte bygninger i Tromsø er 153 tapt siden registreringstidspunktet. Det vil si at 14 % av den undersøkte bygningsmassen fra før 1900 er borte.

935 bygninger, 86 %, står fortsatt.

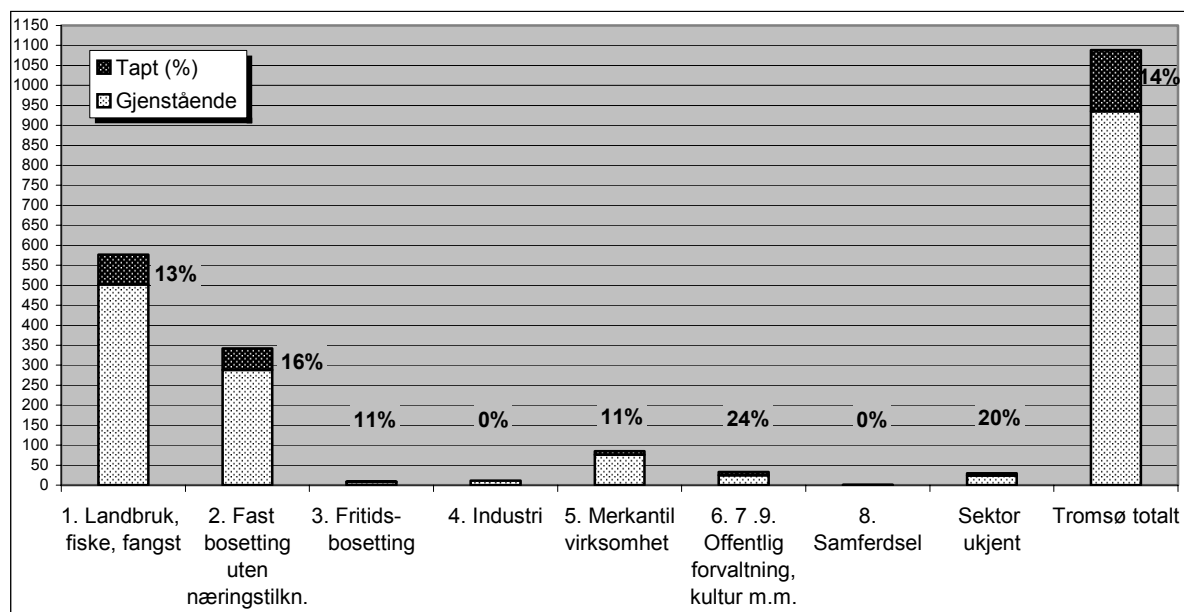

1902-0103-065. Uthus i Skippergata. I flg. SEFRAK-registreringen fra 1992 kan huset opprinnelig ha vært en stall, men ble siden tatt i bruk som vognskjul. I 2001 var det revet. Mindre uthus er ei gruppe som har vært særlig utsatt for tap – det gjelder både for gårdsrom i byen eller i gårdstun på landet.

1902-1502-027. Sommerfjøset på Kalsletta var revet i 2001. Sommerfjøs er en sårbar hustype, og flere har gått tapt. Selv om prosentandelen tap ikke er den høyeste, er mange av de gjenstående i svært dårlig forfatning.

3.1.2 Tap – samfunnssektor

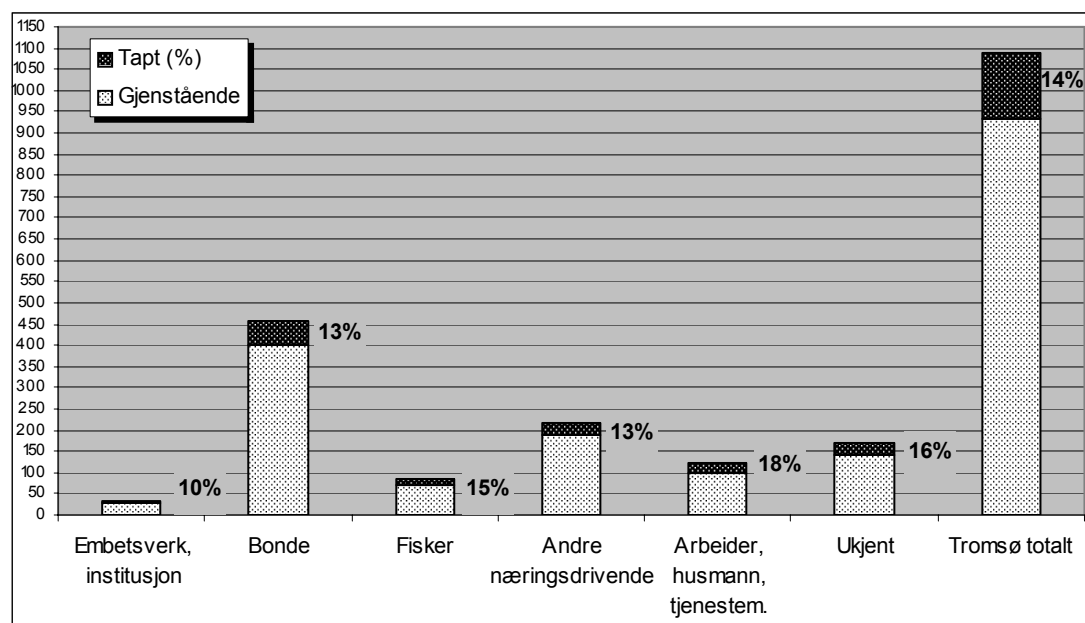
Tapet slår ulikt ut for samfunnssektorene. Sektor "2. Fast bosetting uten næringstilknytning" som omfatter hus i Tromsø by har en tapsprosent som ligger klart over det gjennomsnittlige tapet for kommunen, mens den andre store sektoren "1. Landbruk, fiske, fangst" har et relativt tap som er mindre, men nær gjennomsnittet for kommunen - noe som er forventet for den største gruppen i antall.

Registreringstidspunktet varierer for disse to sektorene. Alle bygninger i sektor 1 ble registrert fra 1989 og utover, da landkretsene ble registrert. Tromsø by ble i hovedsak registrert mot slutten av 1970-tallet, og denne forskjellen i tid kan være medvirkende til den store tapsprosenten i sektor 2. Det relativt største tapet har sektorene offentlig forvaltning, kultur m.m., en sektor hvor det ble registrert få hus. Sektoren merkantil virksomhet har et tap på ni bygninger, dvs. 11 %, og disse tapene er også knyttet til bymiljøet. Bare sju revne bygninger fordeler seg på de andre sektorene med tap.

Grønnegata nr. 102 til venstre og nr. 95 til høyre, ble revet mellom 1988 og 1990. (1902-0114-009 og 006) I Grønnegata skal det særlig ha bodd håndverkere og vognmenn, og gata er blant de områdene hvor det har vært mest tap i byen – både før og etter SEFRAK-registrering.

3.1.3 Tap – sosial miljøsammenheng

Tapet er noe ulikt fordelt på de sosiale kategoriene. Tap over gjennomsnittet er knyttet til "Arbeider, husmann, tjenestemann" og "Fisker". Tap under gjennomsnittet er knyttet til "Bonde" og "Andre næringsdrivende", som omfatter mange handelsmenn i Tromsø. Den minste tapsprosenten, 10 % (dvs. 3 bygninger) er knyttet til kategori "Embetsverk, institusjon", og dreier seg særlig om skolehus. Samlet har tapet ført til en forskyving i hvordan de ulike sosiale gruppene er representert i kulturminnebildet, det er hus for "vanlige folk" som har hatt det største tapet.

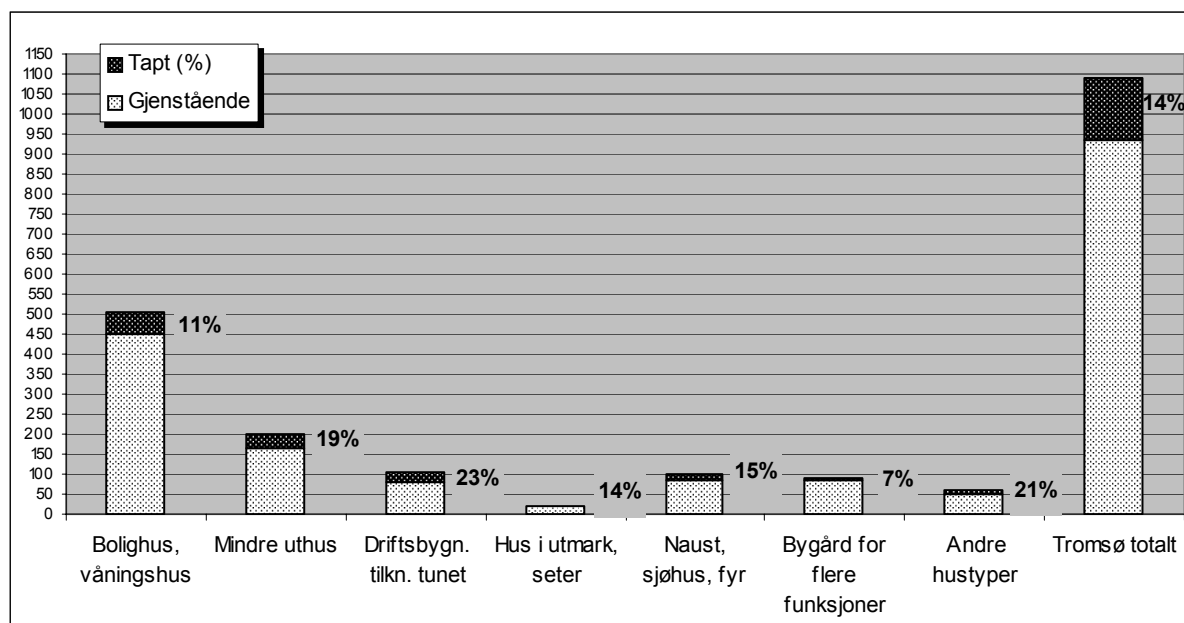
I antall er tapet størst for gruppen fiskerbønder som er den største gruppen i kommunen. Det nest største relative tapet er knyttet til en ganske stor gruppe med ukjente. Disse domineres av bolighus i Tromsø by, og det er sannsynlig at flere av disse også representerer "vanlige folk".

Til venstre skjå i Skanckesmuget (1902-114-036), til høyre kirketue på Nerstranda (1902-108-002). Begge er revet etter registreringen på slutten av 1970-tallet. Disse bygningstypene er sårbare, særlig kirketuene, da mange var gått tapt før SEFRAK-registreringen kom i gang.

3.1.4 Tap – bygningstyper

Samlet sett er det stor forskjell på hvilke hustyper som er gått tapt. Gruppene "Mindre uthus" og "Driftsbygninger tilknyttet tunet" har de høyeste tapsprosentene. Disse to og "Naust/sjøhus" har tapsprosent over gjennomsnittet. Bolighus og særlig bygårder har klart mindre tapsprosent.

I gruppen "Driftsbygninger tilknyttet tunet" som inkluderer fjøs, stall, låve og enhetslåven, var det flest av typen enhetslåven ("fjøs") som ble registrert, og det er denne hustypen som har det største tapet. Gruppen "Mindre uthus" som både inkluderer hus i tunet og uthus i Tromsø by, har også en høy tapsprosent, noe som særlig kan knyttes til bakgårdsuthusa i byen. I gruppen "Naus, sjøhus" er 15 borte, herav 12 naust. Innenfor gruppen "Hus i utmark, seter" er tapet knyttet til sommerfjøs.

Det største relative tapet, 67 %, er knyttet til forsamlingshus og skolehus, som inngår i samlegruppen "Andre hustyper". Tapene er særlig knyttet til forsamlingshus, her i inngår kirkestuene i Tromsø. Disse ble etter hvert brukt som bolighus for "småkårsfolk" og hadde preg av det ved registreringen.

1902-4004-026. Gården Hamn ligger sør på Kvaløya i Straumbukta, et av de beste jordbruksområdene i Tromsø. Den gamle driftsbygningen var i bruk ved SEFRAK-registreringen i 1993, i 2001 er den erstattet av et moderne anlegg. Driftsbygningen eller "fjøs" er en hustype som har hatt store tap.

1902-0313-001. Eiendommen Nordhaug til Stakkvollvegen skal opprinnelig ha vært et sommersted på Tromsøya. Ved SEFRAK-registreringen i 1992 (til venstre), var stedet i bruk som vanlig boligeiendom. Bolighuset ble siden tillatt revet mot at det ble bygd en kopi av det opprinnelige (foto til høyre). Uthuset, som er fra 1900-tallet, er nå innredet til bolig. Nordhaug ligger i dag i et tettbygd område.

Kroken på fastlandet er utbygd med boliger, skoler og sykehjem. Til venstre den gamle driftsbygningen (1902-1203-003) som er revet. Våningshus og naust står fremdeles - blant nyere hus og byggeområder (bildet til høyre). Fjosen var ikke i bruk ved registreringen i 1992.

1902-4204-009. Kvernhus på Nordfjord i Kattfjord. Ved SEFRAK-registreringen i 1993 var det i bruk som lager. I 2001 var det borte. Det ble registrert meget få kvernhus i Tromsø.

1902-3201-004. Sommerfjosen på Kobbvågneset på Vikran var opprinnelig ei lita toromsstue. Ved SEFRAK-registreringen i 1993 var forfallet kommet langt, og den var ikke lenger i bruk. I 2001 var den borte.

1902-4503-022. Den gamle driftsbygningen i Kvaløyvåg var ikke i bruk ved SEFRAK-registreringen i 1992, og i 2001 var det meste revet, men en del av tømmerbolken står. I Tromsømaterialer er det noen slike tømmerbolker som står tilbake – i vente av total riving eller flytting. Noen har fått tak, og er i bruk som uthus.

1902-2010-003. Bua på Tofte ved Kvaløysundet var ikke lenger i bruk ved SEFRAK-registreringen i 1992. Taket var begynt å bli dårlig, og til slutt falt den ned.

1902-4405-014. Naustet i fiskeværret Tromvik på yttersida av Kvaløya gikk tapt under en stormfull vinternatt for noen år siden.

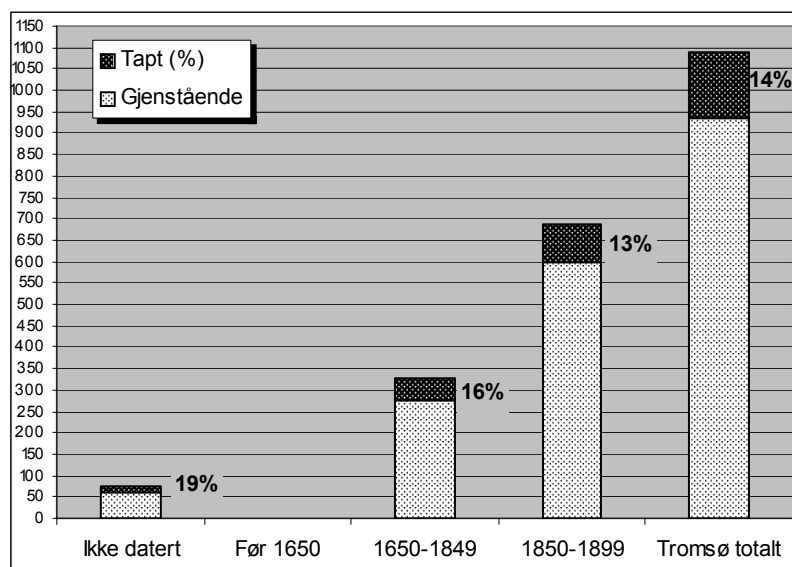

1902-3307-033. Naust i Lavangen i Sørfjorden/Moskavuoтна. Det sto ved registreringen i 1991 i ei gruppe med to andre naust, men ble revet fordi det holdt på å dette ned. Nest etter driftsbygninger i jordbruket og mindre uthus, er naust den hustypen som har vært mest utsatt for tap.

1902-4508-014. Det store åtringsnaustet i Grøtsundet som var bygd i skjelterverk gikk tapt i en brann. Det står meget få naust i den gamle skjelterteknikken tilbake, noe som gjør tap av disse særlig merkbare.

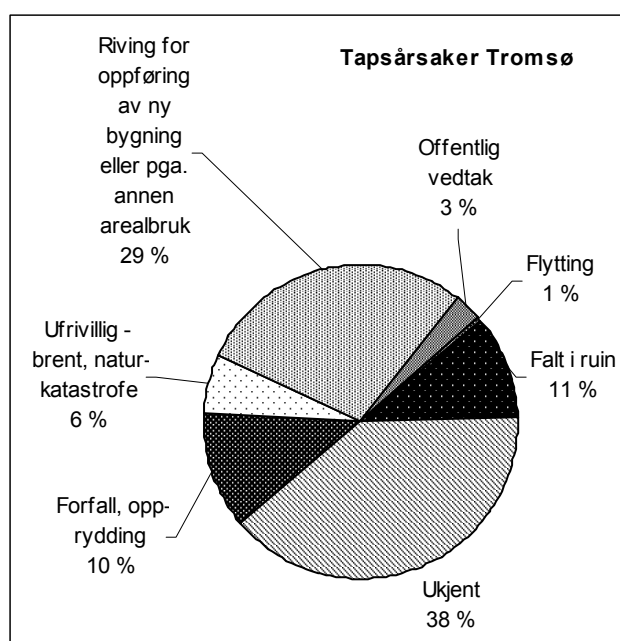
3.1.5 Tap – alder

Det er en tendens til større tap i den eldste delen av bygningsmassen.

Tidfestingen i SEFRAK-materialet må imidlertid leses med forbehold, men resultatet er som forventet, at jo eldre et hus er, jo mer utsatt er det for tap.

3.1.6 Tapsårsaker

Riving for oppføring av ny bygning eller pga. annen arealbruk er oppgitt som den viktigste årsaken til tap, 29 % har denne tapsårsaken, de fleste i Tromsø by. Generelt forfall, uttrykt i rubrikkene "Forfall, opprydding" og "Falt i ruin" har samlet et tap på 21 %. Tapsandelen grunnet ufrivillig tap som følge av naturkatastrofer, brann og lignende er på 6 %.

Selv om en del hus i segmentet "Riving for oppføring av ny bygning eller pga. annen arealbruk" kan tilskrives offentlige vedtak, er nok de fleste rivinger resultat av private beslutninger.

Oversikten over er grovmasket, og det kan være overlappende årsakssammenhenger. Beslutningen om å føre opp nye hus på stedet eller ny arealbruk, kan ha sammenheng med at huset som sto der ble vurdert som dårlig. Indirekte kan veganlegg og trafikkbelastning

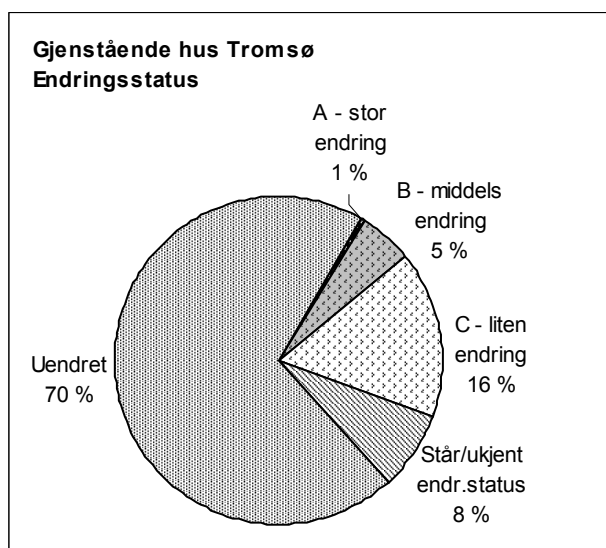
være årsak til at hus faller i ruin på grunn av forfall. Trolig kan flere hus som har ukjent tapsårsak vært rubrisert under "forfall, opprydding".

3.2 Endringer av gjenstående bygninger

Grunnlaget for undersøkelsen er 935 gjenstående bygninger. Da er tapet trukket fra (se kapittel 3.1). I dette kapitlet gjøres det rede for hva som har skjedd med de gjenstående.

To forhold belyses: 1. Endringer i form av tilbygg, påbygg, andre ombygninger. 2. Bygningenes tilstand/forfall

3.2.1 Endringer – samlet oversikt

208 SEFRAK-registrerte bygninger har blitt endret. Dette er et samletall for endringsgruppene A, B og C, og utgjør 22 % av de gjenstående bygningene. Ca. 70 % av bebyggelsen fra før 1900 i Tromsø gjenstår i store trekk slik den var ved registreringstidspunktet.

Dette gjelder, som nevnt i innledningen, ikke bygningenes autentisitet i detaljer. Fornying av materialer til samme type som ved registreringstidspunktet, er ikke registrert som endring her.

For 8 % av bygningene kjenner vi ikke endringsstatus, en del av disse var under utbedring/ombygging på tidspunktet for undersøkelsen eller ved registreringen.

Endringsgrader

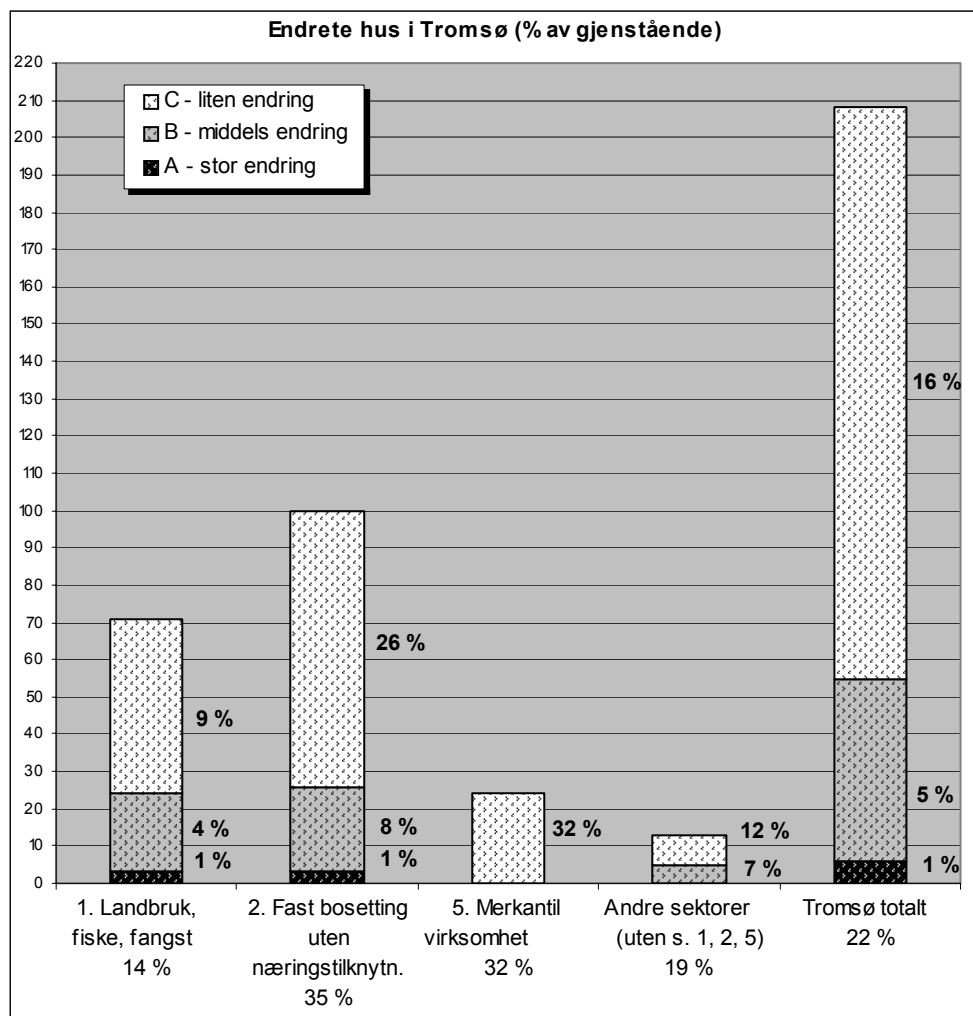
Sektordiagrammet gir en oversikt over fordelingen av ulike typer endringsgrader og belyser hvor omfattende endringene i den gamle bebyggelsen i Tromsø har vært. I hvilken grad de gjenstående SEFRAK-registrerte bygningene er tilbygd, påbygd og ytre bygningselementer er skiftet. Definisjon av endringstypene A, B og C er gitt i kapittel 1.4.3. Tallene for Tromsø viser at få er så radikalt endret at opprinnelig volumkarakter er helt forandret (endringstype A). Noen flere har vært gjenstand for ulike mindre grader tilbygg/påbygg (endringstype B). De fleste som er endret har kun gjennomgått en utskifting av diverse ytre elementer (endringstype C). Årsaken til endringene i denne kategorien vil i de fleste tilfelle være vedlikehold. Noen vil kunne karakteriseres som tilbakeføring i antikvarisk forstand.

1902-0104-018. I Søndre Tollbugate 6 vokste dikteren Jonas Lie opp. Vi ser her huset i tre stadier. Til venstre i 1930. Over ved registreringen i 1980. Til høyre i 2001: tilbygget er hevet, panel, vinduer og taktekke skiftet. Endringene er klassifisert som endringstype B.

3.2.2 Endring – samfunnssektor

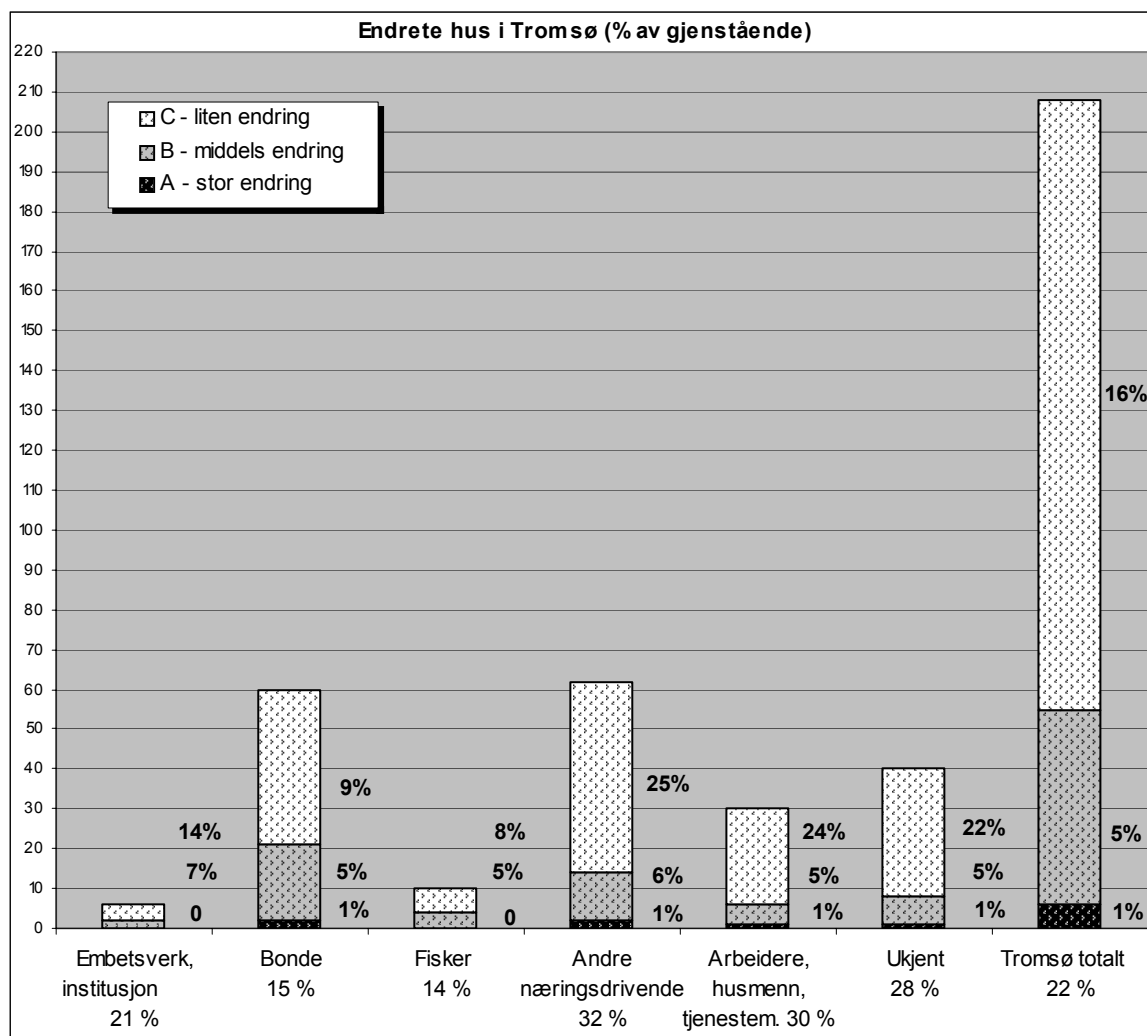
Prosentandelen endrete er størst for sektorene "2. Fast bosetting uten næringstilknytting" og "5. Merkantil virksomhet". De fleste av disse bygningene står i Tromsø by.

Hus knyttet til "2. Fast bosetting uten næringstilknytting" og "1. Landbruk, fiske, fangst" har gjennomgått flest omfattende endringer.

1902-4506-004. Våningshuset på Hestvik, Kårvik på Ringvassøy var endret før registreringen, siden 1990 er det utvidet mot sør og nordvest med et utbygg, og mot sjøen er det bygd en åpen veranda. Endringene er klassifisert som endringstype B.

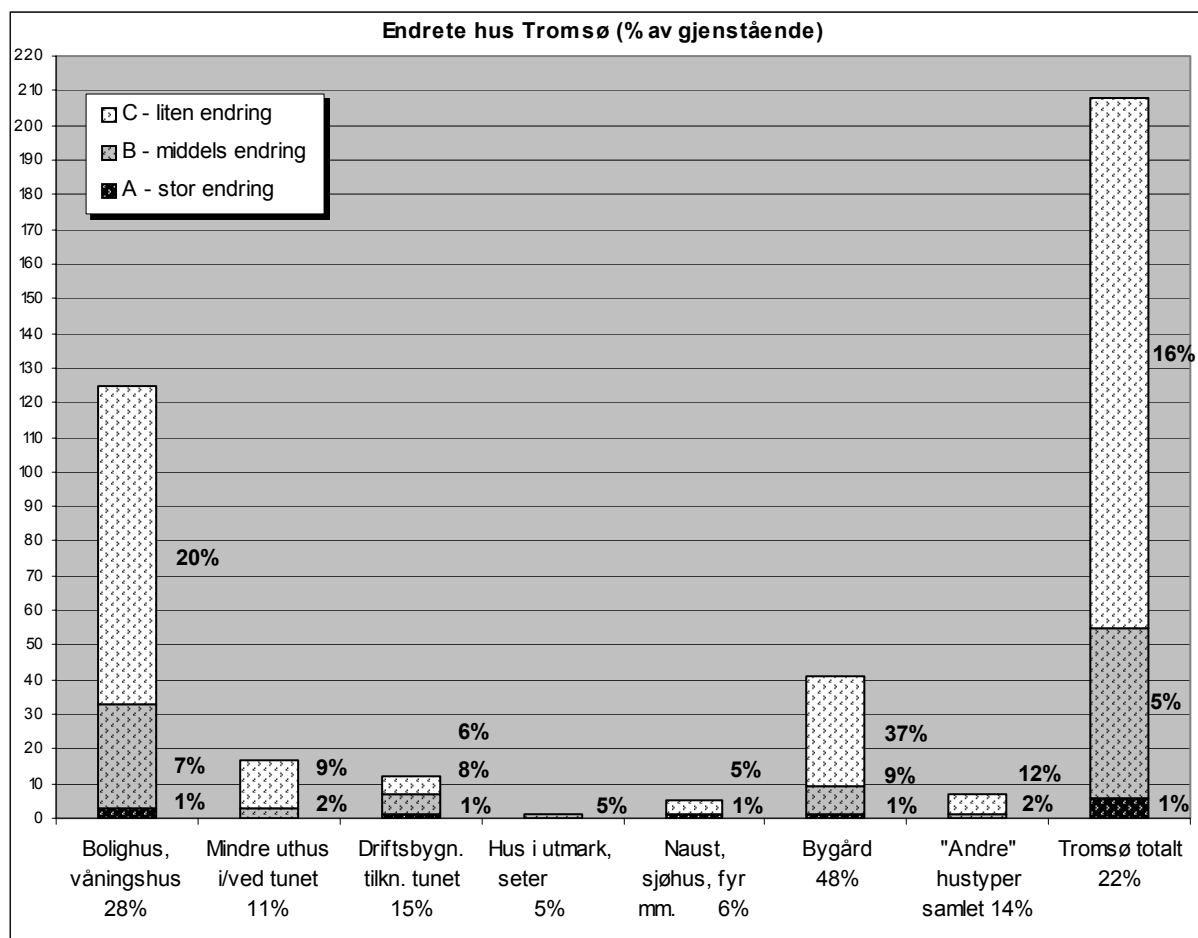
3.2.3 Endring – sosial miljøsammenheng

Undersøkelsen viser at endringsforekomsten er ulikt fordelt. Flest hus er endret i gruppen "Andre næringsdrivende". Mange hus her er knyttet til handelsmenn, og reflekterer endringer i Tromsø by. Det samme gjelder den andre gruppen med prosentvis høye endringstall "Arbeider, husmann, tjenestemann". Dette viser at bybebyggelsen er mer endret enn hus på landet. Dette har ført til en forskyving i kulturminnebildet som helhet. Registreringstidspunktet påvirker kan hende endringstallene en del, da det meste av byen ble registrert over 10 år før resten av kommunen.

Færrest endringer har skjedd i gruppene "Bonde" og "Fisker". "Embetsverk, institusjon" ligger midt i mellom, og de endringene som her har skjedd har vært av mindre omfattende karakter.

3.2.4 Endring – bygningstyper

Endringsforekomsten er ulikt fordelt mellom hustypene. Prosentvis er den høyest for gruppen "Bygård", deretter følger "Bolighus, våningshus". Endringsprosenten er større for uthus/driftsbygninger tilknyttet jordbruket enn for naust og sjøhus.

Nesten halvparten av bygårdene er endret, det er over dobbelt så mange som gjennomsnittet for Tromsø. Dette kan henge sammen med registreringstidspunktet, disse ligger i "Gamle Tromsø by" som i hovedsak ble registrert tidlig, og hvor det også har pågått et omfattende rehabiliterings- og oppussingsarbeid. "Hus i utmark, seter", i Tromsø består gruppen i hovedsak av sommerfjøs, har den minste endringsprosenten, og det dreier seg hovedsakelig om små endringer. Dette er hus som ikke lenger er i bruk, og mange står og forfaller.

1902-0103-029. Skippergata 50 skal opprinnelig ha vært ei fiskerstue. Til venstre: huset slik det sto ved registreringen i 1978. Til høyre: huset i 2001 – vinduer og den gamle døren er skiftet, og teglen på taket er erstattet med metallplater. Endringene er klassifisert som endringstype C. I bakgården står uthus og en matbod (stabbur) fra 1820-tallet.

1902-0103-003. Nordre Tollbugate 2. Huset skal være ombygd i 1957. Etter SEFRAK-registreringen i 1980 er fukisvinduene skiftet ut med vinduer uten inndeling. Endringen er klassifisert som C. I analysen av endringer tar MOV-undersøkelsen utgangspunkt i huset slik det var ved SEFRAK-registreringen.

1902-0119-019 og 018. På Prestenggata 39 (til venstre) er alle ytre elementer skiftet ut siden registreringen i 1979 – nye vinduer, ny kledning og nytt taktekke. Endringene er klassifisert som endringstype C. Huset har ikke lenger karakter av butikk. Prestenggata 37 til høyre, har økt bygningsvolumet med en stor takark, i tillegg til fasadeendringer – bl.a. er de gamle fukisvinduene utskiftet. Endringene er klassifisert som endringstype B.

1902-114-016. Storgata 80-82. Til venstre ved registreringen i 1978, til høyre i 2001. Det viser en vanlig måte å øke bygningsvolumet til bygårdene i Tromsø, her er det satt tre spisse arker på taket. Endringene er klassifisert som endringstype B.

1902-103-063. Storgata 129 viser en annen måte å øke bygningsvolumet på. Selv om det opprinnelige huset fortsatt er "sporbart", er endringen så stor at den er klassifisert som endringstype A. Til venstre ved SEFRAK-registrering i 1992, til høyre i 2001. Huset har også gjennomgått fasadeendringer, den stående kledningen er erstattet med liggende, og funkisvinduene er skiftet til "husmorvinduer".

1902- 0107-002, 003, 004, 005. Kirkegata 8–14. Kirkegata 8 (lengst til venstre) ble revet og erstattet av et nytt tilpasset hus. De andre har gjennomgått varierende grader av oppussing. Kirkegata 14 lengst til høyre er mest endret, bygningsvolumet er her økt med en stor flat ark.

1902-0104-006. Skippergata 1 ble bygd som privatbolig for toller Meyer rundt 1833. Huset er nennsomt pusset opp, og er klassifisert som uendret.

1902-3202-020. Våningshuset på Gjerdrum, Vikran er pusset opp. Der panel og vinduer er skiftet, er de kopier av de gamle. Huset er klassifisert som uendret.

1902- 4508-004. Registreringsmaterialet viser at skifer før var et vanlig taktekke i Tromsø. Skifer hadde også våningshuset på Karlstua i Finnkroken ved registreringen i 1990. I 2001 (foto til høyre) hadde huset fått metallpanneplater. Vinduene er også skiftet. Endringene er klassifisert som endringstype C.

1902-4004-023. Den lille stua på Havnnes er i dag et feriehus. Det er gjort noen få endringer siden registreringen i 1993, takbelegget av papp er skiftet med ny shingelpapp, på tømmerveggen er det slått på "villmarkspanel", noe som også er brukt på bislaget der det før var tømmermannspanel. Endringene er klassifisert som endringstype C.

1902-4202-002. Bolighuset på Nygård i Sandnesshamn er i bruk som feriested. Den stående kledningen som var på huset ved registreringen i 1993 er skiftet til liggende, og taket har fått et noe større utspring. Endringene er klassifisert som endringstype C.

1902-3202-012. Mange av de gamle bolighusa er blitt for små for moderne bruk, noe våningshuset på Brokskar, Vikran er et eksempel på. Siden registreringen i 1993 er det forlenget mot sør. Endringen er klassifisert som endringstype B.

1902-4406-030. Det gamle fiskerhuset på Vengsøy er i tatt i bruk som feriested, og er siden registreringen i 1990 pusset opp og utvidet. Taket er løftet mot baksida og bygningsvolumet er dermed utvidet, det har fått nye vinduer og liggende kledning. Det lille bislaget mot "gata" er revet. Endringene er klassifisert som endringstype B.

1902-1405-018, over og til venstre. Tunet på Reinen er nå omgitt av boliger, og våningshuset er pusset opp og tilbakeført med nye empirevinduer, stående kledning og skifer på taket. Bygningsvolumet er utvidet med større utbygg bak. Endringene er klassifisert som endringstype B.

1902-3105-043. Våningshuset på Hjelnesbukta i Ramfjorden er totalt ombygd siden registreringen i 1992. Det har fått et stort tilbygg mot nord, ny liggende panel, nye vinduer, papp på taket og "tårn". Endringene klassifiserer til endringstype A.

1902-1502-008. I det gamle bryggerhuset på Kalsletta (Tromsdalen) var det bl.a. bakerovn. Etter registreringen i 1992 er halve huset revet, tilbake står et rom i tømmer. Det er tatt hånd om, da det er pakket inn med presenning. Det er klassifisert både som truet og endringstype B.

1902-3002-002. Bu på Snarby som er bygd i den gamle skjelerteknikken. Til venstre slik den sto ved SEFRAK-registreringen i 1989 med torv på taket. I 2001 er den pusset opp, og torvtaket er byttet ut med metallplater, en endring klassifisert som endringstype C.

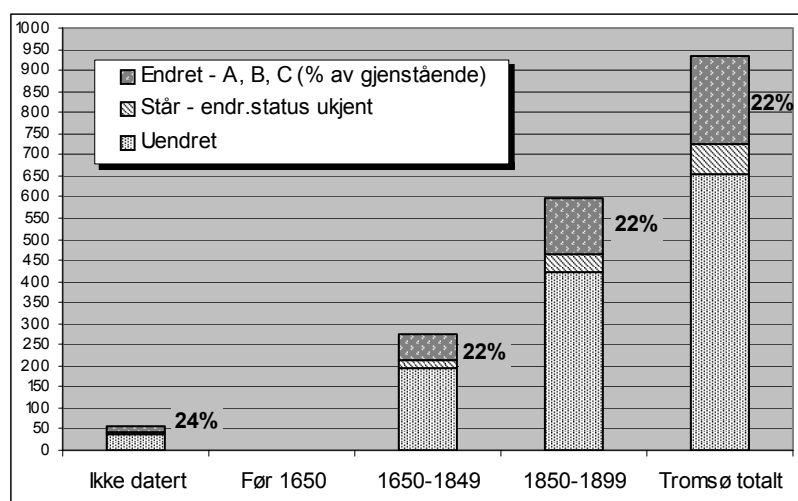

1902-3303-001. Naustet i Lakselvbukt i Sør fjorden/Moskavuoitna er et stort tømmernaust. Bildet til venstre viser naustet ved SEFRAK-registreringen i 1993. Siden er det er pusset opp, og den gamle bølgeblekken på taket er erstattet med torv. Endringen er klassifisert som endringstype C. Naustet ligger sammen med andre langt yngre naust.

1902-4503-041. Drifisbygningen (fjosen) på Myran ved Kvalsundet var ikke lenger i bruk ved SEFRAK-registreringen i 1992. I 2001 var halve huset, trolig bindingsverksdelen revet. Endringen er klassifisert som endringstype B.

3.2.5 Endring – alder

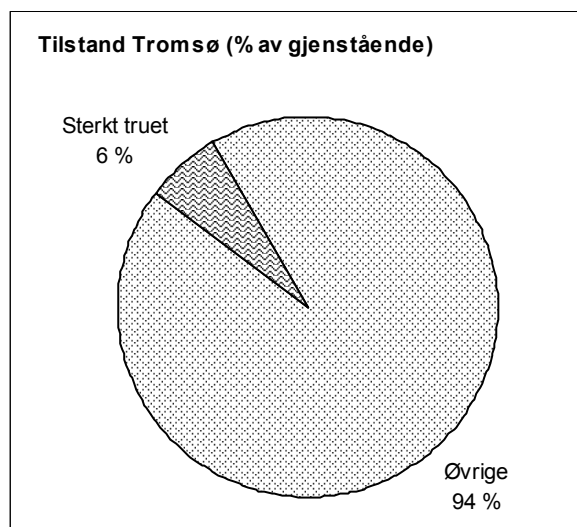

Undersøkelsen over forholdet mellom endring og antatt byggeår viser ingen variasjoner av betydning.

3.3 Tilstand

De gjenværende bygningene er her vurdert etter tilstanden i år 2001. Det er ikke foretatt noen sammenlikning med tilstanden da de ble registrert.

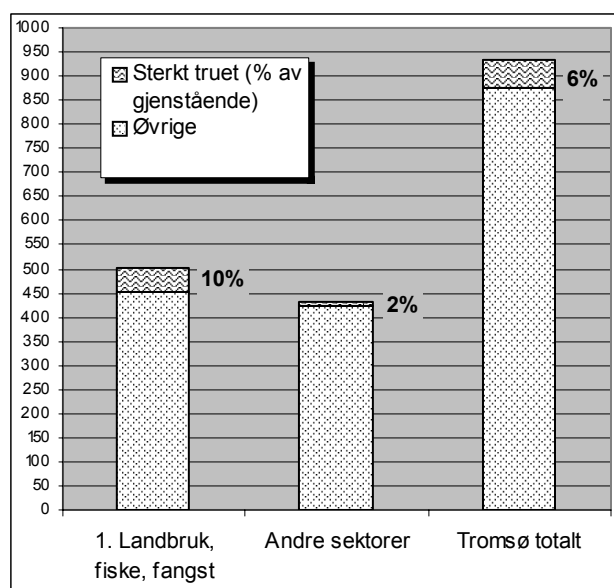
3.3.1 Tilstand – samlet oversikt

59 hus er sterkt truet på grunn av teknisk tilstand. Det tilsvarer en prosentandel på 6 % av de 935 gjenstående SEFRAK-registrerte husene i Tromsø.

Dette er trolig et minimumstall da bare de åpenbart sterkt truete husene er telt med her. Sett i sammenheng med prosentandel for tap, som er 14 %, gir de en prognose/antydning om forventet tap i Tromsø i kommende år.

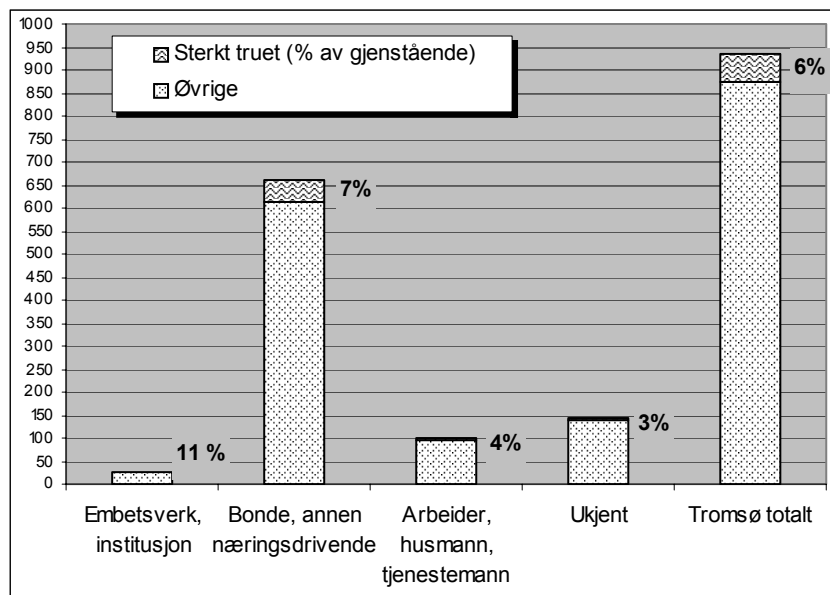
3.3.2 Tilstand – samfunnssektor

Undersøkelsen viser at det er hus knyttet til primærnæringen - samfunnssektor "1 Landbruk, fiske fangst", som er mest truet på grunn av teknisk tilstand.

Hus tilknyttet andre virksomheter, offentlige tjenester og boligbebyggelse uten tilknytting til spesiell næringsvirksomhet, er ikke spesielt truet. Et unntak er noen gamle skolehus, og det er særlig disse som gir utslaget på gruppen "Andre sektorer".

3.3.3 Tilstand – sosial miljøsammenheng

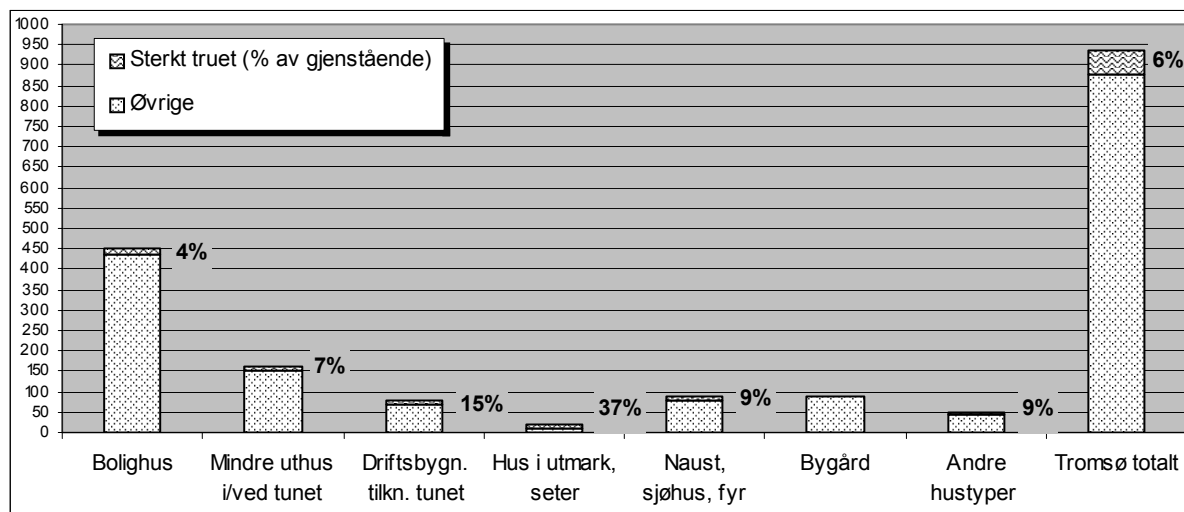

Undersøkelsen viser at den tekniske tilstanden til hus varierer mellom de sosiale gruppene. Sett i prosentandel er den største forskjellen mellom "Embetsverk/institusjon", og "Arbeider, husmann, tjenestemann".

De fleste truete hus i gruppen "Bonde, annen næringsdrivende" gjelder hus i landbruket. At "Embetsverk, institusjon" har så høy andel truete er noe uventet, og skyldes skolehusa. At så relativt få hus i gruppen "Arbeider, husmann, tjenestemann" er truet kan skyldes relativt høye tapstall og endringsandel – hus her er enten revet eller satt i stand/ombygd.

husmann, tjenestemann" er truet kan skyldes relativt høye tapstall og endringsandel – hus her er enten revet eller satt i stand/ombygd.

3.3.4 Tilstand – bygningstyper

Det er stor forskjell på hvilke bygningstyper som er truet. Bygninger som er i bruk er sjelden truet på grunn av teknisk tilstand. Mest truet er hus i utmark, (i Tromsø dreier det seg om sommerfjøs), dette er hus knyttet til eldre driftsformer i jordbruket som det ikke lenger er bruk for.

Minst truet er bygårdene i Tromsø by, noe som også kan sees i sammenheng med høye endringstall for denne hustypen. Den bygningstypen som er mest truet er imidlertid de få registrerte skolehusa. De inngår i gruppen andre hustyper.

1902-3202-005. Bårstua på det gamle handelsstedet Bentsjord, 1822 står over døra. Huset har lenge vært ute av bruk.

1902-4102-013. Skjåen på Nergård i Buvika (til høyre) forfaller, torvtaket er i dårlig forfatning. Skjåen kan ha hatt en boligfunksjon opprinnelig. Bruket har lenge vært fraflytta, og bare blitt brukt i ferietida.

1902-4504-013. Skolestua på Rebbenenes ligger for seg selv. Den var i bruk som skole til 1942, siden som bolighus, men er nå ute av bruk.

1902-4202-008. Sommerfjøset på Indre Oldervik, Sandneshamn. Det er ikke i bruk, og forfaller som flere andre sommerfjøs.

1902-3303-002. Fraflytta bruk i Sørfjorden/Moskavuotna. Våningshuset har stått tomt lenge, og forfaller.

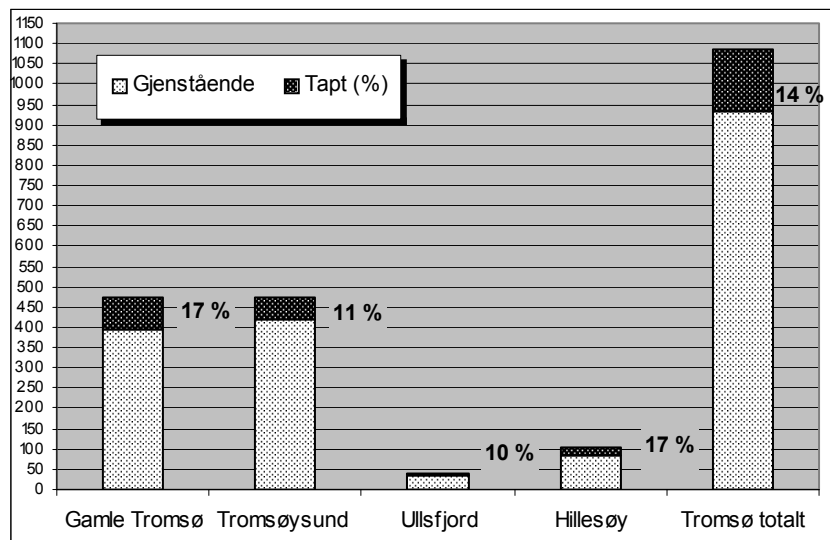

1902-2070-004,005. Sommerfjøs på Håkøya som ikke er i bruk, forfallet har kommet langt.

4 Geografiske variasjoner i tap og endring

4.1 Tap og geografiske variasjoner

4.1.1 Tap – områder: tidligere kommuner

Det største relative tapet er knyttet til Gamle Tromsø og delområdet Hillesøy. Begge har en tapsprosent på 17 %, noe som er høyere enn for Tromsø totalt. Deretter følger Tromsøysund og Ullsfjord som begge har tapsprosent under gjennomsnittet.

Sett i antall bygninger har flest – 79 – gått tapt i gamle Tromsø. Hovedtyngden av registreringen for Tromsø by går tilbake til slutten av 1970-tallet, noe som dels

kan forklare den store tapsprosenten for dette delområdet. I tillegg har byområdet vært utsatt for en stor endringsprosess.

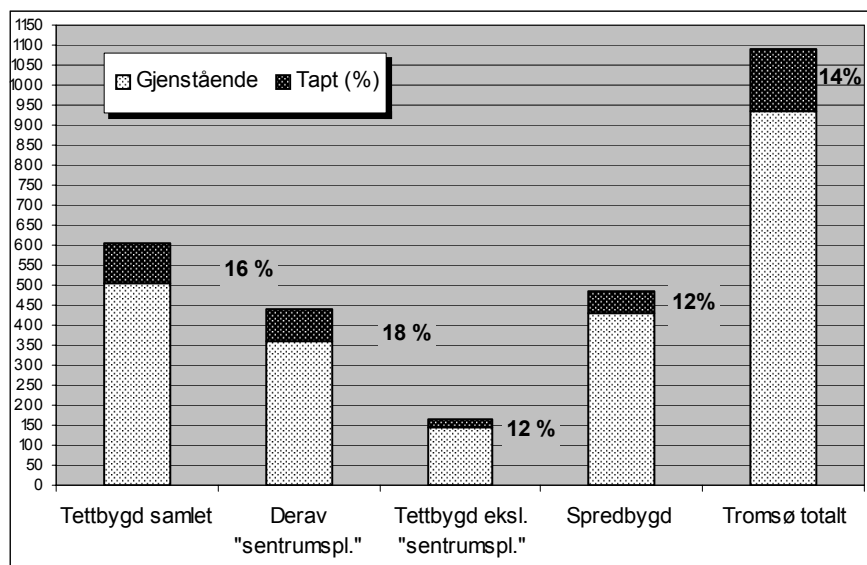
Hillesøy med samme tapsprosent ble registrert fra 1989 til 1993, og den store tapsprosenten kan her ikke knyttes til tidlig registrering. Men i deler av området har det vært stor fraflytting, med nedlagte bruk. Her er det mange tap i Brensholmenområdet, særlig naust, som bidrar til den høye tapsprosenten.

I *Tromsøysund* er det lite tap blant eldre bebyggelse på Tromsøya. Det er større tap i de spredtbygde kretsene. Tapene her kan særlig knyttes til jordbruksbebyggelsen, og det er driftsbygninger i tunet som har vært særlig utsatt.

Ullsfjordbygdene har det minste relative tapet, til tross for den store fraflyttingen i området. De tapte bygningene ligger på vestsida av Sørfjorden. Det kan hende at den lave tapsandelen i Ullsfjord ved MOV-undersøkelsen skyldes at mange hus alt var borte ved SEFRAK-bebyggelsen, som foregikk så seint som i første halvdel av 1990-tallet. Sametingets rapport påpeker at det har vært en mangelfull registrering av samiske bygninger i dette området. I Sørfjorden/Moskavutna ble bebyggelsen i bygda Njosken første gang registrert av Kjell Borgen i 1952. I forhold til disse registreringene har "tapet av mulig verneverdig bebyggelse vært svært omfattende." (Sametinget: *Byggeskikk i nordsamiske områder*. Verne- og forvaltningsplan for samiske bygninger. Rapport 3 fra feltarbeid sommeren 2002).

4.1.2 Tap – tettbygd/spredtbygd

De tettbygde områdene har større tap enn spredtbygde, noe som trolig dels kan forklares ut fra tettstedspress, dels utfra en tidlig registrering for hovedtyngden av objektene i Tromsø by.

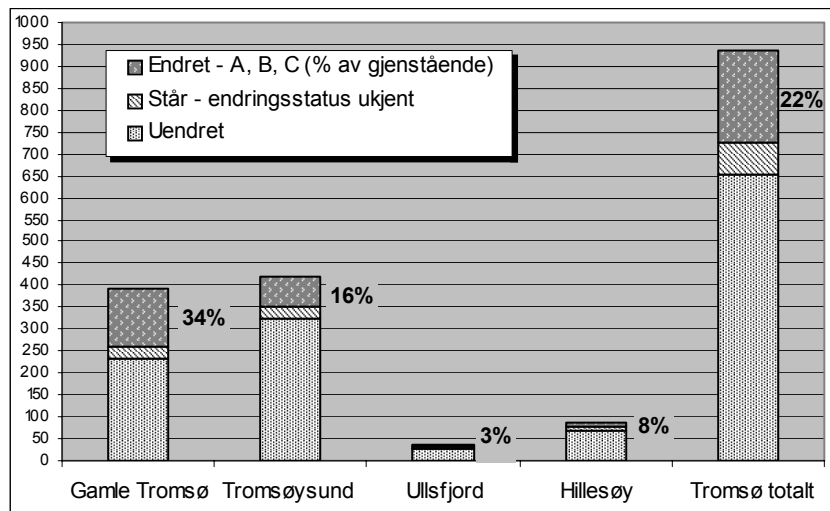
Bla. var det bare sentrums-områdene som omfattes av sentrumsplanen som ble registrert på slutten av 1970-tallet. Men også seinere registreringer i sentrum har høye tap. Dette området har den største tapsprosenten på 18%. Tettbygde områder, eksklusiv sentrumsplanen, har samme tapsprosent som spredtbygde områder.

1902-4102-013,014 og 015. Nergård i Buvika, Hillesøy. Husa er bare i bruk sommerstid, og driftsbygningen er for lengst revet. Våningshuset er av eldre, tradisjonell type, til venstre står skjåen som forfaller. Lengst til høyre i bildet ser man et bruk med modernisert og yngre bebyggelse.

4.2 Endringer og geografiske variasjoner

4.2.1 Endringer – tidligere kommuneinndeling

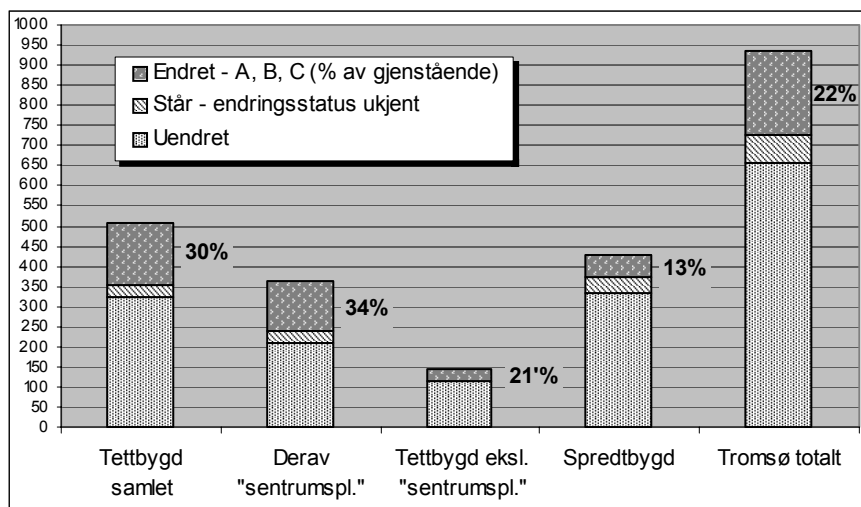

Flest hus er endret i "Gamle Tromsø". Prosentandelen er over dobbelt så høy som i de andre områdene til sammen. Dernest følger Tromsøysund. Lavest er endringsandelen i de indre og ytre delene av kommunen.

Forskjellen i endringsprosent mellom de gamle byområdene og andre deler av kommunen, kan knyttes både til avstand i tid mellom registrering og MOV-undersøkelsen, og til rehabiliteringen som har

foregått i deler av Gamle Tromsø.

4.2.2 Endringer – tettbygd/spredtbygd

Det er stor forskjell i endringsforekomst mellom tettbygde og spredtbygde områder i Tromsø. Størst er endringsforekomsten i området som er definert som "sentrumplanen".

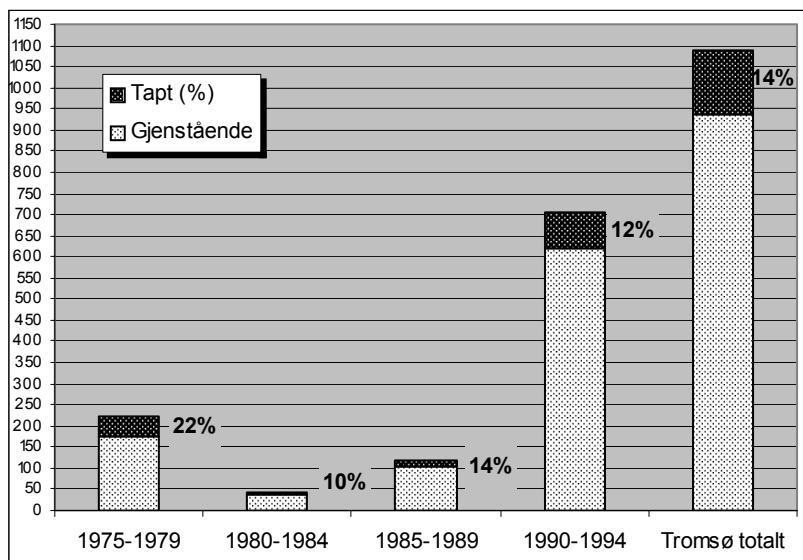
Her ligger "bygårdene", den husgruppen som har størst endringsforekomst i Tromsø.

Bygårdene i Tromsø er den hustypen som har hatt flest endringer. Til venstre Storgata 77-73, (1902-0105-009-011). Takarker er den mest vanlige måten å øke arealet til bygårdene på, slik huset nærmest viser. I tillegg har det fasadeendringer av tilnærmet "tilbakeført" karakter, med bl.a. nye højkorsvinduer til erstatning for funkisvinduene som var der ved registreringen. Gården ved siden av er uendret siden registreringen, men både denne og murgården er datert til 1900-tallet.

5 Registreringstidspunkt og variasjoner i tap og endring

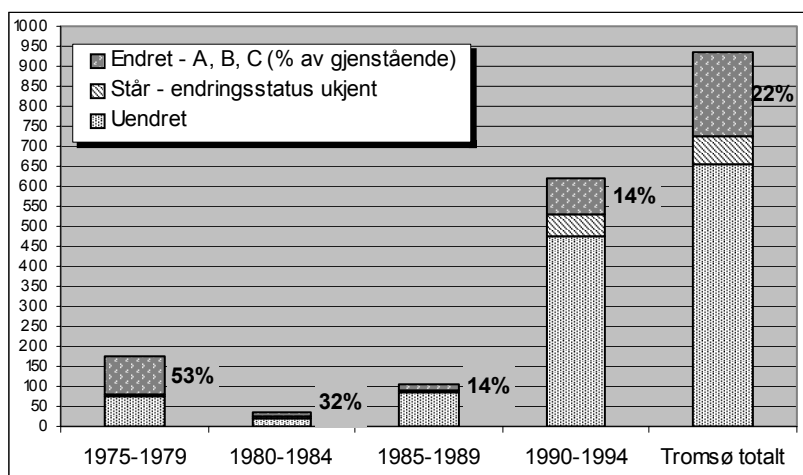
5.1 Tap – variasjoner etter registreringsperiode

Tapsprosenten er størst for bygninger registrert i de første registreringsperiodene, dvs. der det har gått lengst tid mellom SEFRAK-registreringen og MOV-undersøkelsen. Andelen tapte synker framover i tid.

Undersøkelsen forteller ikke når husa er blitt revet, men indikerer at tendensen til å rive hus i Tromsø ikke har vært økende.

5.2 Endringer – variasjoner etter registreringsperiode

Også endringsprosenten er størst for bygninger registrert i de første registreringsperiodene,

dvs. der det har gått lengst tid mellom SEFRAK-registreringen og MOV-undersøkelsen. Andelen endrete synker jevnt framover i tid.

6 Konsekvenser og tendenser

6.1 Konsekvenser for kulturminner og kulturhistoriske sammenhenger som følge av kommunens generelle utvikling

6.1.1 Jordbruk og fiske

I dag er Tromsø den største fiskerikommunen, og en av de største jordbrukskommunene i Troms fylke. Fiskerbonden var forlenget borte da SEFRAK-registreringen begynte i distriktsdelen av Tromsø i 1989. De store strukturendringene innen jordbruk og fiske hadde redusert antall driftsenheter innen jordbruket, de fleste fiskerne bodde i mindre tettsteder eller Tromsø by, og flere bruk var fraflytta eller i bruk som feriesteder.

Innen jordbruket har denne trenden i løpet av undersøkelsesperioden blitt forsterket med ytterligere konsentrasjon om færre driftsenheter. I flg. jordbrukstillingen er antallet bruk under 200 dekar i Tromsø redusert med 180 i løpet av perioden 1989 til 1999, mens antallet bruk større enn 200 dekar har økt med 16. Utviklingen har medført at bygninger ikke lenger er i bruk eller har blitt revet, og jordvegen særlig på småbruk gror til. Presset på driftsbygninger og mindre uthus i jordbrukssektoren har vært stort. "Fjøsen" (betegnelsen på driftsbygningen) har den høyeste tapsprosenten av alle registrerte bygningstyper. Sommerfjøset har også relativ høy tapsprosent, og er blant de mest truede bygningstypene i materialet. Flere tun har overlevd som feriesteder, men også på disse er bebyggelsen redusert.

Sjøhus og naust har en tapsprosent på 15 %, noe som er betydelig mindre enn for jordbruksbebyggelsens uthus. Da mange har fiske og båtliv som fritidssysse, er muligheten for å ta vare på slike bygninger større. Kystlaget Arctandria ble stiftet i 1979 og har bidratt til en ytterligere interesse for kyst- og båtkulturen. Allikevel har denne gruppen et relativt stort tap, og det ligger noe over det gjennomsnittlige tapet for kommunen.

Sørfjorden på Kvaløya er et av få områder i Tromsø hvor man fortsatt tydelig kan se det gamle bebyggelsesmønsteret med naust, gårdstun og sommerfjøs i lia – og der sommerfjøsene ennå er i god stand. Bygningene i dette miljøet er imidlertid fra 1900-tallet og ikke registrert. Miljøet er fortettet med bolighus fra de siste tiår av 1900-tallet. Mange på Kvaløya dagpendler til byen.

1902-4202-009, 006, småbruket Oldervik ved Kattfjorden. Fjosen var alt ved registreringen i 1993 preget av manglende funksjon over tid. Bolighuset brukes og holdes i hevd.

1902-4202-005. Fembøringsnaust under oppussing i Bogen, Sandneshamn.

Tilstanden til flere bygninger innen primærnæringen, kombinert med tall fra jordbrukstellingen som forventer ytterligere nedgang i bruksenheter, tilsier flere tap av bygninger i de nærmeste årene. Men stadig flere av de som bor i distriktene har på grunn av bedre kommunikasjoner blitt dagpendlere, og på den måten vil det være håp om at bosettingen opprettholdes, og dermed bedres muligheten for at eldre bygninger ikke blir overflødige.

Utviklingen har fått negative konsekvenser for kulturhistoriske sammenhenger i kulturlandskapet. Det tradisjonelle gårdsanlegget med naust eventuelt brygge i sjøkanten, tunbebyggelse noe høyere og sommerfjøs i lia over gården, begynner å bli sjeldent. Bygningsmassen er som regel redusert, og sammenhengen i anlegget blir ofte brutt ved fortetting av stedsfremmede bygg eller av moderne bilveg.

1902-4201-001. Turisme har etter hvert blitt et satsningsområde i distriktsdelen av Tromsø. På Lauklines i Kattfjorden var det fiskemottak og landhandel, en virksomhet som opphørte på 1960-tallet. Bebyggelsen er etter hvert fornyet, og den eldste bygningen som står tilbake er den gamle hovedbygningen fra 1912, hvor det var postekspedisjon, telegraf, landnot og bolig i 2. etasje. Til venstre for denne de nye "rorbuene".

I bygda Grøtjord på yttersida av Kvaløya drives det et aktivt jordbruk. Bebyggelsen er fornyet.

Sjursnes på Ringvassøy. Bare bua og brønnhuset er registrert, og kun brønnhuset er fra før 1900. Den øvrige bebyggelsen er fornyet utover 1900-tallet. Småbruket var gått over til å bli brukt som boligeiendom ved registreringen i 1990.

1902-4004-006 m.fl. Straumen gård i Straumbukta er et komplett anlegg som viser fiskerbondens gård slik den var på 1800-tallet. Sjøhusa som tilhørte anlegget er imidlertid borte. Gårdsdrifta ble nedlagt på midten av 1960-tallet. Straumen gård er nå del av Perspektivet Museum.

6.1.2 Tromsø by

Den gamle byen gikk gjennom flere endringer etter 1900. Flere av byens borgere valgte å bosette seg utenfor bykjernen i mer landlige omgivelser, de tok i bruk sine gamle sommersteder til helårsbolig eller bygde villaer i hager utenfor bykjernen oppover på Tromsøya, mens de mindre velstående flytta til mer enkle boligområder nord og sør for byen.

1902-0115-033, 058. Rundt Rådhusparken i Tromsø ligger mange sentrale bygninger fra byens mer offentlige historie. De har ulike grader av formelt vern. "Rådstua", det gamle rådhuset fra 1863 nærmest. Musikkpaviljongen fra 1890 har hatt en omflakkende tilværelse siden 1960-tallet, men ble i 1995 flyttet tilbake sin opprinnelige plass. Nedenfor ligger den katolske kirken og tilhørende bispegård.

Over Storgata 71 (1902-0105-008). Til venstre Sjøgata 10, 12 og 14 (1902-0105-001, 002).

Selv om Tromsø ble spart under 2. verdenskrig, var bygningsmassen nedslitt, det kom flere store bybranner og eldre bygninger og miljøer ble lite verdsatt i etterkrigstida. Dette medførte en stor reduksjon i bygningsmassen. Nye, lite tilpassete hus reiste seg, samtidig som eldre bygningselementer ble skiftet ut på gjenstående hus, og områder som tidligere var dominert av boligbebyggelse ble forretningsstrøk. Men i hovedtrekk ble den gamle kvartalsstrukturen bevart.

På 1960-og 70-tallet begynte utflyttingen fra bykjernen til nye boområder på Tromsøya, i Tromsdalen og på Kvaløya. Samtidig vokste det på 1970-tallet fram en holdningsendring med en sterk interesse for å ta vare på folkelig og lokal byggeskikk. Men da SEFRAK-registreringen begynte i 1978 var det skjedd store endringer i den gamle bebyggelsen, ikke bare enkelthus, men store miljøer med eldre trehus var gått tapt. Etter SEFRAK-registreringen har eldre hus blitt borte mer sporadisk. Men særlig mange er borte i Grønnegata, Vestregata og på Nerstranda, og i miljøer opp mot havneområdet. Flere av disse var mindre bolighus fra småkårsmiljøet og uthus, hustyper som allerede var sterkt desimert.

På 1990-tallet kom en reaksjon mot byspredningen, og de mange perifere byggefeltene. Det ble igjen moderne å bo og arbeide i byen, og bytomtene har blitt attraktive både for nærings- og boformål.

Den siste bybrannen i 1969 tok med seg det meste av den resterende bryggebebyggelsen, og på 1970-tallet brant den gamle Seminarbygningen lenger nord. Det er derfor særlig i havneområdet det har blitt bygd store og dominerende næringsbygg, hoteller og boligkompleks som bryter med eldre struktur og byggeskikk. Men flere ledige tomter innenfor den gamle kvartalsstrukturen står nå for tur for utbygging.

1902-0118-011. Det gamle meieriet (nå Pub og Cafeteria) i krysset mellom Grønnegata og Strandskillet, er omgitt av Grand Hotell og ubebygde tomter.

Bakgården til bygårdene i Storgata 78 og 80 er i dag parkeringsplass (1902-0114-015,016).

1902-0108-001, 011. Til venstre Fiskergata 1, på hjørnet Strandgata 14. Her skal det før ha bodd særlig mange fiskere. Husa er pusset opp og er nå i bruk i som næringslokaler. I enden av gata ligger Nerstranda kjøpesenter. Her lå det før flere fiskerhus, og kirkestuer hvor tok folk inn når de skulle til kirke eller marked i Tromsø. Etter hvert ble kirkestuene tatt i bruk som helårsboliger. De siste husa på Nerstranda ble revet mot slutten av 1980-tallet.

1902-0104-016, 017, 019 og 033. En av få bevarte bryggerekker, nærmest Polarbrygga som skal være fra 1700-tallet, og står på peler. De andre bryggene ble trolig oppført tidlig på 1900-tallet etter en bryggebrann. Helt til venstre den store Domusbygningen.

Lenger sør der den gamle moloen lå, stikker Rica Ishavshotell fram, bak dette Amalie hotell som ligger mot den gamle Post- og telegrafbygningen som var under oppussing til kunstmuseum i 2001.

Etter den tid har utbyggingspresset fortsatt og med de utbyggingsplaner som eksisterer, kan gamle strukturer og viktige historiske spor bli borte eller utviskes.

Men ser man på Tromsø kommune under ett, er det særlig i gamle Tromsø by at fredningstiltak og andre verneiltak har blitt satt inn. De første fredningene går tilbake til 1942.

6.1.3 Gamle tettsteder og sentre

Storkommunen Tromsø er sammensatt av kommunene Tromsø by og Tromsøysund, og deler av de gamle kommunene Hillesøy og Ullsfjord. Tromsøysund hadde sitt administrative senter i Tromsø. Her lå også fra gammelt landkirken, sognekirka for Tromsøysund. I de to andre kommunene var administrasjonen spredt på flere steder. Tromsø var handelssted og senter for et stort oppland.

Fra gammelt var handelsstedene viktige knutepunkter. De viktigste handelsstedene innen det området som utgjøres av storkommunen Tromsø var Bentsjord ved Rystraumen, Tussøya på øya Tussøya i Hillesøy, Finnkroken ved Grøtsundet og Jøvik på østsida av Ullsfjorden. De lå alle lokalisert til den indre skipsleia med unntak for Jøvik. Allerede anlegget av Tromsø by reduserte betydningen av disse, særlig Bentsjord, som tidlig fikk merke nærheten til Tromsø. Med overgangen fra sjøverts til landverts forbindelser opphørte også det som var igjen av handel på disse stedene.

Bebyggelsen på disse er så å si borte, bare fragmenter er registrert, med unntak for Finnkroken og Jøvik, der noen flere hus står tilbake.

På *Finnkroken* er det innredet Bygdemuseum i den gamle skolebygningen. Bygningene på det gamle handelsstedet er i bruk som feriested, og det samme gjelder for flere av bygningene i nærmiljøet til handelsstedet. Det blir også satset på turisme, og på Finnkroken feriesenter er det utleiehytter.

Det ble ikke registrert tap av SEFRAK-registrerte bygninger i Finnkrokenområdet.

På *Jøvik* er driften nedlagt, og sildoljefabrikken ble nedlagt på 1980-tallet. De SEFRAK-registrerte bygningene på det gamle handelsstedet omfatter våningshus, bårstue og brygge. Det ble ikke registrert tap av SEFRAK-registrerte bygninger i Jøvikområdet.

1902-4508-008,009 mfl. Finnkroken ved Grøtsundet, bygningene på det gamle handelsstedet i bakgrunnen.

6.1.4 Tettsteder, byggeområder

I "Dokumentasjon 1980 Grunnkretser og tettsteder" (SSB) som definerer de kretsene som SEFRAK-registreringen er organisert etter, er det i Tromsø definert fem tettsteder. Disse er Tromsø, Kaldfjord, Eidkjosen, Fagernes og Sommarøy. I 2001 bor 86 % av befolkningen i tettbygde strøk.

Tettstedet Tromsø omfatter Tromsøya og Tromsdalen på fastlandet og Kvaløysletta på Kvaløya. Det består av den gamle tettstedsbebyggelsen knyttet til Tromsø by, og de nye tettstedsområdene som vokste fram fra 1960-tallet på Tromsøya, Kvaløysletta og fastlandet.

På sørsida av Kvaløya ligger de definerte tettstedene Kaldfjord og Eidkjosen så nær at de nesten går over i hverandre. Fagernes ligger på fastlandet i Nordbotn innerst i Ramfjorden, og Sommarøy omfatter fiskeværet på Store Sommarøy. I tillegg til boligbebyggelse er butikker, skoler og velhus blitt lokalisert til disse områdene. Det ble ikke definert noe tettsted i Ullsfjordområdet, men særlig rundt kirkestedet Sjursnes på vestsida av fjorden og i Lakselvbukt, ligger bebyggelsen forholdsvis tett.

De registrerte bygningene fordeler seg med noe over halvparten på tettbygde kretser. Trekker man fra området som omfattes av Sentrumsplanen (del av Tromsø) er det ikke noen forskjell på tapsprosenten mellom tettbygde og spredtbygde strøk. De nye definerte tettstedene er lagt slik at de i liten grad omfatter eller ligger tett opp til eldre bebyggelse, det er i meget liten grad, med unntak for Sommarøy, SEFRAK-registrerte bygninger her.

6.1.5 Skoler, forsamlingshus, butikker

I de nye tettstedene er skolehus, butikker, velhus og nye boliger uten tilknytning til primærnæringen lokalisert. Flere av de gamle skolehusa som var basert på andre skolekretser står og forfaller, og butikker som var beregnet på sjøvertsforbindelse er lite i bruk lenger, med unntak for i ferietida.

1902-4504-001– 003. Engvik i enden av vegen lengst vest på Rebbenesøy, ligger i ly bak øyer. Til venstre butikken på kaia, en av få butikker i drift på yttersida. Lengst til høyre våningshus, "gammelstua" til venstre, og fjøsen. Til venstre skjå og naust.

6.2 Arealfragmentering – større inngrep

6.2.1 Vegprosjekter

De største veganleggene ble gjort fra 1950-tallet og utover til 1980-tallet. Før da hadde Tromsøområdet meget få veger, med unntak for Tromsøya. Dvs. at mesteparten av den registrerte bebyggelsen utenfor selve byen var basert på sjøvegsforbindelse, og at bebyggelsen var vendt mot sjøen. Vegene ligger som bebyggelsen på strandbredden langs fjordene, og kom til å bryte med gamle strukturer og har flere steder grepet inn i et gammelt gårdslandskap. Tyngden av vegutbyggingen var imidlertid gjort før SEFRAK-registreringen kom i gang. Det er derfor bare mindre lokale inngrep som har hatt noen betydning for SEFRAK-registrerte bygninger i undersøkelsesperioden.

6.2.2 Større anlegg

De store anleggene som har hatt direkte betydning for SEFRAK-registrerte bygninger finner man i Tromsø by. Det har vært flere bybranner, den siste store bybrannen, bryggebrannen i 1969, reduserte ytterligere det gamle bryggemiljøet, i tillegg gikk bygninger til Storgata og Grønnegata tapt, bl.a. forretningsgårder og uthusbebyggelse i disse områdene. I 1977 brant den gamle Lærerskolen (Seminaret), og i 1979 Latinskolen. Enhetlige og viktige miljøer gikk dermed tapt. Mye av bebyggelsen som ikke ble direkte berørt, men lå opp til brannområdene er seinere blitt revet. r

Den gamle lærerskolen lå nord for Tromsøbrua og Fridtof Nansens plass, og på de ledige arealene har store, lite tilpassede anlegg reist seg.

Det store komplekset som reiser seg nord for Fridtjof Nansens plass dominerer den eldre bebyggelsen. Til venstre gamle uthus (1902-0103-66, 70 og 71) til bygårder i Skippergata 50 og Storgata 139 og 143. Til høyre Seminarbakken 2 (1902-0102-007).

Mye av den eldre bebyggelsen i Grønnegata har gått tapt. Arkitektkontoret Blå Streks innfyllingsprosjekt i nr. 21 og 23 for Det samiske senter, har fått mye positiv omtale for sin måte å løse den vanskelige oppgaven å lage noe nytt, med preg fra sin tid, som samtidig er tilpasset den gamle trebyen (1902-0118-007,008).

7 Saksbehandling, planforhold m.m.

7.1 Bruk av SEFRAK-materialet i kommunen

Originalmaterialet til SEFRAK-registreringen er på Fylkeskommunens kulturvernavdeling. Materialet forble her, også etter at byantikvaren ble opprettet. Fylkeskommunen behandler en del enkeltsaker, både i distriktet og i byen, nærmest av "gammel vane". Dette dreier seg om gamle saker som har blitt gjengangere fra tida før byantikvartjenesten ble opprettet. Byantikvaren bruker GAB (Nasjonalt bygningsregister), kombinert med branntakster på Statsarkivet som er lett tilgjengelig.

7.2 Planforhold

Bygninger fredet etter kulturminneloven

Det er 15 vedtaksfredete bygninger i Tromsø fordelt på 8 eiendommer (2001), alle i Tromsø by. De fredete bygningene på selve Skansen ligger ikke inne i SEFRAK-registeret.

Automatisk fredete samisk bygninger

Samiske bygninger eldre enn 100 år er automatisk fredet. I 2002 foretok Sametinget en registrering i Tromsø. Fire bygninger ble da definert som automatisk fredet. De ble registrert i Kaldfjorden, delområde Tromsøysund og Sørfjorden, delområde Ullsfjord. Bare to av disse er SEFRAK-registrert.

Kommuneplanen, verneplaner, prosjekter

I 1995 ble *Bevaring i Tromsø sentrum* som var utarbeidet på planseksjonen presentert. Planen inngår i kommunedelplanen for Tromsø sentrum, og blir betegnet som "Sentrumsplanen". Den ble revidert i 1998.

Ny kommuneplan for hele kommunen er under utarbeidelse.

Miljøbyprosjektet

Tromsø var del av miljøbyprosjektet 1993-99. Et av sju satsningsområder i prosjektet var *Kulturminner og stedsforming*. Som ledd i dette ble byantikvarstillingen opprettet i 1998. Stillingen var i starten fullfinansiert av Staten.

Byantikvaren har laget en kulturminneplakat som ble presentert 2000. Plakaten viser bygninger og anlegg som er fredet og/eller regulert til bevaring og setter søkelyset på en rekke andre kulturminner som per dag ikke har noen form for vern.

Skansen den gamle byborgen fra 1250 blir rustet opp. Skansen planlegges å huse et kommunalt kultur- og miljøsentert. Skansen ble også valgt til kommunens tusenårsted.

Bevaringsområder. I Sentrumsplanen har flere bygninger og mindre miljøer status som bevaringsverdige.

Museer

Straumen Gård på Kvaløya er del av Perspektivet Museum. Bygningene på gården ligger inne i SEFRAK-registeret.

Friluftsmuseet i Folkeparken er fylkets eldste og består av 13 hus fra Tromsø og distriktet omkring. Det ble etablert i 1952. Det er i dag del av Perspektivet Museum. Ingen av bygningene i Folkeparken er SEFRAK-registrert.

Norsk Polarmuseum har lokaler i den gamle Tollbodbygga og Tollbodkontoret.

Frivillige organisasjoner

Tromsø Arbeiderforening har i flere år berget gamle bygninger ved å flytte dem ut til foreningens eiendom på Hella. Ingen av disse bygningene er registrert i SEFRAK.

Kystlaget Arctandria ble stiftet 1979. Foreningens formål er "bevaring av nordnorske båttyper, tradisjonelle bruksfartøy og kystmiljø".

1902-0104-019. Tollbodbrygga skal være fra 1700-tallet, og er den eldste av bryggene som står i Tromsø. Den er også den eneste av de gamle bryggene som har bevart den opprinnelige underbygningen med stolper i fjæra. Den lille biten naturlig fjære er den eneste i byen som er vernet. Brygga har fra 1978 gitt rom for Polarmuseet og er fredet.

Tollkontoret (1902-104-020) fra 1840 er freda. Bak til høyre skimtes Skansen med den eldste tollboden. Navnet har det etter festningsverket fra middelalderen. Tollkontoret huser sammen med tollbodbrygga Polarmuseet.

1902-0104-027,029. I Skansenplanen har kommunen lagt opp til tilflytting av hus. Nordre Tollbugate 1 og 3 skal opprinnelig ha stått i Prestenggata og Storgatabakken. ("Bevaring i Tromsø sentrum. 1995, 1998".)

Kilder

Litteraturliste:

Aschehoug og Gyldendal Store norske leksikon. 1994 og 1999.

Bakke P.: *Tromsø by's utvikling*. Foreningen til norske fortidsminnemerkers bevaring. Årbok 1983.

Fotefar mot nord: Tromsø – byvandringar.

Tromsø kommune, Byantikvaren: *Kulturminneplakaten*. 2000.

Tromsø kommune, plansjefen: *Bevaring i Tromsø sentrum*. 1995, redigert 1998.

Tromsø kommune, *Samisk historie*, www.tromso.kommune.no. (Kilde: Forprosjekt "Tromsø som internasjonal urfolksby", utarbeidet av Romsa sámi searvi-NSR / Tromsø sameforening-NSR.)

Sametinget: *Byggeskikk i nordsamiske områder*. Verne- og forvaltningsplan for samiske bygninger. Rapport 3 fra feltarbeid sommeren 2002.

Utrykte kilder, arkiv m.m.

SEFRAK-registreringen Tromsø, skjemaer og kart.

Statistisk sentralbyrå. 1973. *Folke- og bolig telling 1970*, Oslo.

Statistisk sentralbyrå. 1981. *Dokumentasjon 1980*. Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå. 1992. *Folke- og bolig telling 1990*, Oslo-Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå. Faktaark, 1999. *Jordbrukstelingen Tromsø*. (www.ssb.no)

Statistisk sentralbyrå. Faktaark, 1999. *Kommunefakta Tromsø*. (www.ssb.no)

Statistisk sentralbyrå. 2001. *Befolkningsøkningen i kommunene*. (www.ssb.no)

Statens kartverk. Topografisk hovedkartserie M711.

Informasjon: Olav Austlid Troms fylkeskommune, Randi Sjøli Sametinget og Johanne Sognnæs Tromsø kommune.

Vedlegg 1. Bygningstyper: tap - endring

Bygningstype	Undersøkt		Tapt		Gjenstående		Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*		Uendret*	
	antall		antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%
Bolighus	506		54	11 %	452	89 %	125	28 %	3	1 %	30	7 %	92	20 %	28	6 %	299	66 %
Sidebygning	33		4	12 %	29	88 %	3	10 %	0	0 %	1	3 %	2	7 %	3	10 %	23	79 %
Stabbur, loft	14		2	14 %	12	86 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %		0 %	12	100 %
Andre mindre uthus	155		32	21 %	123	79 %	14	11 %	0	0 %	2	2 %	12	10 %	14	11 %	95	77 %
Mindre uthus i/nær tunet	202		38	19 %	164	81 %	17	10 %	0	0 %	3	2 %	14	9 %	17	10 %	130	79 %
Fjøs, stall, låve	38		9	24 %	29	76 %	3	10 %	0	0 %	0	0 %	3	10 %	4	14 %	22	76 %
Driftsbygning	66		15	23 %	51	77 %	9	18 %	1	2 %	6	12 %	2	4 %	4	8 %	38	75 %
Driftsbygninger tilkn. tunet	104		24	23 %	80	77 %	12	15 %	1	1 %	6	8 %	5	6 %	8	10 %	60	75 %
Utløe, sommerfjøs	19		1	5 %	18	95 %	1	6 %	0	0 %	1	6 %	0	0 %	2	11 %	15	83 %
Kvern, sag	2		1	50 %	1	50 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %		0 %	1	100 %
Koie	1		1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %		0 %		0 %
Hus i utmark, seter	22		3	14 %	19	86 %	1	5 %	0	0 %	1	5 %	0	0 %	2	11 %	16	84 %
Naust, sjøbu	86		12	14 %	74	86 %	2	3 %	0	0 %	0	0 %	2	3 %	7	9 %	65	88 %
Sjøhus, brygge	16		3	19 %	13	81 %	3	23 %	1	8 %	0	0 %	2	15 %	1	8 %	9	69 %
Naust, sjøhus, fyr	102		15	15 %	87	85 %	5	6 %	1	1 %	0	0 %	4	5 %	8	9 %	74	85 %
Bygård	92		6	7 %	86	93 %	41	48 %	1	1 %	8	9 %	32	37 %	2	2 %	43	50 %
Næringsbygg	13		2	15 %	11	85 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	5	45 %	6	55 %
Forretningsbygg	4		0	0 %	4	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	25 %	3	75 %
skysstasjon	8		0	0 %	8	100 %	3	38 %	0	0 %	0	0 %	3	38 %		0 %	5	63 %
Skole	9		2	22 %	7	78 %	1	14 %	0	0 %	1	14 %	0	0 %		0 %	6	86 %
Forsamlingshus	9		6	67 %	3	33 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %		0 %	3	100 %
Kommunehus	1		0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %		0 %	1	100 %
Bygdemagasin, tollbu	3		0	0 %	3	100 %	1	33 %	0	0 %	0	0 %	1	33 %	1	33 %	1	33 %
Annet	2		0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %		0 %	2	100 %
Ukjent	11		3	27 %	8	73 %	2	25 %	0	0 %	0	0 %	2	25 %		0 %	6	75 %
Andre hustyper	60		13	22 %	47	78 %	7	15 %	0	0 %	1	2 %	6	13 %	7	15 %	33	70 %
Tromsø totalt	1088		153	14 %	935	86 %	208	22 %	6	0,6 %	49	5 %	153	16 %	72	8 %	655	70 %

* gjenstående 100 %

Vedlegg 2. Registreringskretser: tap - endring

Kretser	Undersøkt	Tapt		Gjenstående		Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*		Uendret*	
	antall	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%
0100 Tromsø																	
102 Pølishavna	11	6	55 %	5	45 %	2	40 %	0	0 %	0	0 %	2	40 %	0	0 %	3	60 %
103 Håndverkeren	66	9	14 %	57	86 %	22	39 %	1	2 %	3	5 %	18	32 %	5	9 %	30	53 %
104 Skansen	29	2	7 %	27	93 %	9	33 %	0	0 %	2	7 %	7	26 %	4	15 %	14	52 %
105 Stortorget	14	0	0 %	14	100 %	4	29 %	0	0 %	1	7 %	3	21 %	0	0 %	10	71 %
106	4	0	0 %	4	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	25 %	3	75 %
107 Prostneset	33	1	3 %	32	97 %	14	44 %	1	3 %	3	9 %	10	31 %	3	9 %	15	47 %
108 Stranda	17	6	35 %	11	65 %	7	64 %	0	0 %	2	18 %	5	45 %	0	0 %	4	36 %
109 Landskirka	1	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
111 Bukta	6	0	0 %	6	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	6	100 %
112 Nordbyen	42	10	24 %	32	76 %	15	47 %	0	0 %	2	6 %	13	41 %	6	19 %	11	34 %
113 Nordbybakkene	37	4	11 %	33	89 %	4	12 %	0	0 %	1	3 %	3	9 %	1	3 %	28	85 %
114 Rådhuskretsen	43	13	30 %	30	70 %	11	37 %	0	0 %	2	7 %	9	30 %	3	10 %	16	53 %
115 Brannstasjonen	36	4	11 %	32	89 %	6	19 %	0	0 %	0	0 %	6	19 %	1	3 %	25	78 %
116 Vognmannskretsen	20	6	30 %	14	70 %	5	36 %	0	0 %	0	0 %	5	36 %	1	7 %	8	57 %
117 Meieribakken	3	0	0 %	3	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	100 %
118 Canning	22	5	23 %	17	77 %	8	47 %	1	6 %	4	24 %	3	18 %	0	0 %	9	53 %
119 Prostjorda	61	11	18 %	50	82 %	16	32 %	0	0 %	2	4 %	14	28 %	4	8 %	30	60 %
121 Russegrava-Valhall	3	0	0 %	3	100 %	1	33 %	0	0 %	0	0 %	1	33 %	0	0 %	2	67 %
122 Rambergan	2	0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %
123 Øvre bykrets	10	2	20 %	8	80 %	1	13 %	0	0 %	1	13 %	0	0 %	0	0 %	7	88 %
124 Vannsletta	3	0	0 %	3	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	100 %
126 Engenstykket	5	0	0 %	5	100 %	3	60 %	0	0 %	0	0 %	3	60 %	0	0 %	2	40 %
127 Sørbyen	5	0	0 %	5	100 %	4	80 %	0	0 %	1	20 %	3	60 %	0	0 %	1	20 %

* gjenstående 100 %

s: spredtbygd, t: tettbygd (Dokumentasjon 1980, SSB)

Kretser	Undersøkt	Tapt		Gjenstående		Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*		Uendret*	
	antall	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%
0200 Sommerlyst																	
202 Holt-Åsgård	5	0	0 %	5	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	5	100 %
203 Soltun - Åsli t	1	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
211 Brekkevoll-Alfheimmyra	3	2	67 %	1	33 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
212 Sommerlyst	4	0	0 %	4	100 %	1	25 %	0	0 %	1	25 %	0	0 %	0	0 %	3	75 %
213 Forhåpingen-Myreng - t	2	0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %
214 Skoglyst-Laurdal - t	2	0	0 %	2	100 %	1	50 %	0	0 %	1	50 %	0	0 %	0	0 %	1	50 %
0300 Nordre Tromsøya																	
301 Fiskerihamna – t	1	0	0 %	1	100 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %
311 Nøysomheten – t	2	0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %
312 Godthåp – t	3	0	0 %	3	100 %	1	33 %	0	0 %	0	0 %	1	33 %	0	0 %	2	67 %
313 Ishavet – t	2	1	50 %	1	50 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
314 Storskogen – t	1	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
315 Maryborg – t	1	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
0400 Mortensnes																	
415 Sandnes - Bergli – t	4	0	0 %	4	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	4	100 %
0500 Søndre Tromsøya																	
501 Kysten – t	4	0	0 %	4	100 %	1	25 %	0	0 %	0	0 %	1	25 %	0	0 %	3	75 %
502 Lanesodden – t	1	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
511 Bjerkaker – t	3	0	0 %	3	100 %	2	67 %	0	0 %	1	33 %	1	33 %	0	0 %	1	33 %
512 Brødrenes Minde – t	4	1	25 %	3	75 %	1	33 %	0	0 %	1	33 %	0	0 %	0	0 %	2	67 %
513 Kveldro – t	1	1	100 %	0	0 %												
1200 Kroken																	
1201 Skjelnan – t	19	1	5 %	18	95 %	6	33 %	0	0 %	2	11 %	4	22 %	2	11 %	10	56 %
1203 Krokenstranda – t	3	1	33 %	2	67 %	1	50 %	0	0 %	0	0 %	1	50 %	0	0 %	1	50 %
1300 Tomasjord																	
1305 Kolbakkbukst-Sauestad – t	3	0	0 %	3	100 %	1	33 %	0	0 %	1	33 %	0	0 %	0	0 %	2	67 %
1309 Krøkebærsletta – t	4	0	0 %	4	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	4	100 %

* gjenstående 100 %

s: spredtbygd, t: tettbygd (Dokumentasjon 1980, SSB)

Kretser	Undersøkt		Tapt		Gjenstående		Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*		Uendret*		
	antall	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%		
1400 Tromsdalen																			
1401 Otium – t	1	1	100 %	0															
1403 Lilleaksia - t	1	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
1405 Hungeren – t	5	0	0 %	5	100 %	2	40 %	0	0 %	2	40 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	60 %
1500 Reineelva/Hundbergan																			
1501 Reinelva – Sollielva – ts	17	4	24 %	13	76 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	13	100 %
1502 Nordberg – s	21	1	5 %	20	95 %	6	30 %	0	0 %	2	10 %	4	20 %	0	0 %	0	0 %	14	70 %
1503 Holmesletta – s	3	0	0 %	3	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	100 %
1504 Sandvika – s	6	1	17 %	5	83 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	20 %	0	0 %	4	80 %
1505 Hundbergan - s	1	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
2000 Kvaløybyen																			
2010 Toften – s	3	1	33 %	2	67 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %
2020 Lanes – Finnvika – s	6	0	0 %	6	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	17 %	0	0 %	5	83 %
2030 Kvaløysletta – t	4	0	0 %	4	100 %	1	25 %	0	0 %	1	25 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	75 %
2050 Kaldfjordbotn – t	2	0	0 %	2	100 %	1	50 %	1	50 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	50 %
2060 Eidkjosen – t	3	1	33 %	2	67 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %
2070 Håkøybotn – s	5	0	0 %	5	100 %	1	20 %	0	0 %	1	20 %	0	0 %	1	20 %	0	0 %	3	60 %

* gjenstående 100 %

s: spredtbygd, t: tettbygd (Dokumentasjon 1980, SSB)

Kretser	Undersøkt		Tapt		Gjenstående		Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*		Uendret*	
	antall		antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%
3000 Fastlandet nord																		
3001 Oldervik – s	10		1	10 %	9	90 %	1	11 %	0	0 %	0	0 %	1	11 %	0	0 %	8	89 %
3002 Skitteneelv – s	8		1	13 %	7	88 %	3	43 %	0	0 %	0	0 %	3	43 %	0	0 %	4	57 %
3100 Ramfjordområdet																		
3101 Lauksletta – s	7		0	0 %	7	100 %	1	14 %	0	0 %	0	0 %	1	14 %	0	0 %	6	86 %
3102 Fagernes/Ramfjordmoen-t	5		0	0 %	5	100 %	1	20 %	0	0 %	0	0 %	1	20 %	0	0 %	4	80 %
3103 Sørbotn – s	14		2	14 %	12	86 %	1	8 %	0	0 %	0	0 %	1	8 %	1	8 %	10	83 %
3104 Hanslarsanes – s	3		0	0 %	3	100 %	1	33 %	0	0 %	0	0 %	1	33 %	0	0 %	2	67 %
3105 Kristofferjorda - s	10		1	10 %	9	90 %	2	22 %	1	11 %	0	0 %	1	11 %	0	0 %	7	78 %
3106 Andersdal – s	16		0	0 %	16	100 %	1	6 %	0	0 %	0	0 %	1	6 %	0	0 %	15	94 %
3200 Malangshalvøya																		
3201 Balsnes/Sandbakken – s	6		1	17 %	5	83 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	5	100 %
3202 Bentsjord – s	30		4	13 %	26	87 %	6	23 %	0	0 %	3	12 %	3	12 %	0	0 %	20	77 %
3300 Ullsfjord																		
3301 Jøvik – s	4		0	0 %	4	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	4	100 %
3302 Olderbakken – s	4		0	0 %	4	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	25 %	3	75 %
3303 Lakselvbukt – s	3		0	0 %	3	100 %	1	33 %	0	0 %	0	0 %	1	33 %	0	0 %	2	67 %
3304 Lakselvdalen – s	3		0	0 %	3	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	100 %
3305 Sjøvassbotn – s	3		1	33 %	2	67 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	50 %	1	50 %
3306 Stordal – s	9		2	22 %	7	78 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	43 %	4	57 %
3307 Sjursnes – s	10		1	10 %	9	90 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	11 %	8	89 %
3308 Reiervik – s	3		0	0 %	3	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	100 %

* gjenstående 100 %

s: spredtbygd, t: tettbygd (Dokumentasjon 1980, SSB)

Kretser	Undersøkt		Tapt		Gjenstående		Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*		Uendret*	
	antall		antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%
4000 Kvaløya sørøst																		
4001 Bakkejord – s	42		2	5 %	40	95 %	2	5 %	1	3 %	1	3 %	0	0 %	6	15 %	32	80 %
4002 Mjelde-vest – s	15		1	7 %	14	93 %	2	14 %	0	0 %	1	7 %	1	7 %	2	14 %	10	71 %
4003 Mjelde-øst – s	4		1	25 %	3	75 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	33 %	2	67 %
4004 Straumbukta – s	26		3	12 %	23	88 %	7	30 %	0	0 %	0	0 %	7	30 %	1	4 %	15	65 %
4005 Slåttnes – s	18		2	11 %	16	89 %	1	6 %	0	0 %	1	6 %	0	0 %	3	19 %	12	75 %
4100 Malangskjeften																		
4101 Greipstad – s	13		0	0 %	13	100 %	1	8 %	0	0 %	0	0 %	1	8 %	1	8 %	11	85 %
4102 Buvika – s	22		5	23 %	17	77 %	3	18 %	0	0 %	1	6 %	2	12 %	0	0 %	14	82 %
4103 Brensholmen – s	12		4	33 %	8	67 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	8	100 %
4104 Sommarøy – t	19		4	21 %	15	79 %	1	7 %	0	0 %	0	0 %	1	7 %	1	7 %	13	87 %
4200 Kattfjord																		
4201 Sjøtun – s	3		0	0 %	3	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	100 %
4202 Sandneshamn – s	9		0	0 %	9	100 %	1	11 %	0	0 %	0	0 %	1	11 %	3	33 %	5	56 %
4204 Vasstrand – s	11		3	27 %	8	73 %	1	13 %	0	0 %	1	13 %	0	0 %	0	0 %	7	88 %

* gjenstående 100 %

s: spredtbygd, t: tettbygd (Dokumentasjon 1980, SSB)

Kretser	Undersøkt		Tapt		Gjenstående		Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*		Uendret*	
	antall	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	
43 Ersfjord/Røssholmdjupta																		
4301 Ersfjordbotn – s	2	0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	50 %	1	50 %	
4304 Skamtind/Kråkskard – s	3	0	0 %	3	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	100 %	0	0 %	
4305 Revik – s	2	0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %	
4306 Sessøy/Håja/Bjørnøy – s	7	1	14 %	6	86 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	33 %	4	67 %	
4400 Kvaløya nordvest																		
4401 Henrikvika – s	2	0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %	
4402 Susannajord – s	2	0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %	
4403 Blåmannvik – s	3	0	0 %	3	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	33 %	2	67 %	
4404 Grøt fjord – s	1	1	100 %	0														
4405 Tromvik – s	4	2	50 %	2	50 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %	
4406 Vengsøy – s	18	2	11 %	16	89 %	6	38 %	0	0 %	2	13 %	4	25 %	3	19 %	7	44 %	
4407 Laukvika – s	2	1	50 %	1	50 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %	
4408 Skulsfjord -s	2	0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %	
4500 Øyene nord																		
4501 Kråknes – s	2	0	0 %	2	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	50 %	1	50 %	
4503 Myra-Kifjord – s	12	2	17 %	10	83 %	1	10 %	0	0 %	1	10 %	0	0 %	0	0 %	9	90 %	
4504 Måsvik -s	12	2	17 %	10	83 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	10	100 %	
4505 Skarsfjord -s	9	2	22 %	7	78 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	29 %	5	71 %	
4506 Kråkvik -s	8	1	13 %	7	88 %	2	29 %	0	0 %	1	14 %	1	14 %	0	0 %	5	71 %	
4507 Skulgam -s	9	2	22 %	7	78 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	7	100 %	
4508 Finnkroken -s	22	3	14 %	19	86 %	3	16 %	0	0 %	0	0 %	3	16 %	0	0 %	16	84 %	
Tromsø totalt	1088	153	14 %	935	86 %	208	22 %	6	1 %	49	5 %	153	16 %	72	8 %	655	70 %	

* gjenstående 100 %

s: spredtbygd, t: tettbygd (Dokumentasjon 1980, SSB)

